

Uudelleen ajateltu yhteisö

– sosiologisen mielikuvituksen valjastaminen yhteisöjen suunnitteluun

Max Aunola

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiologia

Pro gradu -tutkielma

Marraskuu 2020

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Sosiologia	
Tekijä – Författare – Author Max Aarne Julius Aunola			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Uudelleen ajateltu yhteisö – sosiologisen mielikuvituksen valjastaminen yhteisöjen suunnitteluun			
Oppiaine/Opintosuunta – Läroämne/Studieinriktning – Subject/Study track Sosiologia			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year 10.11.2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 99 sivua + liitteet	
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Tutkielman läpi kulkee kaksi keskeistä tutkimuslinjaa: uudenlaisen yhteisösuunnittelun hahmottelu sekä sosiologin yhteiskunnallisen roolin pohtiminen. Nämä linjat risteävät tutkimusta varten toteutetussa yhteisösuunnitteluprojektissa ("Heimoprosessi"), jossa sosiologisen mielikuvituksen ja näkökulman hyödyllisyyttä testataan tavallisesta poikkeavassa yhteydessä.</p> <p>Projektin taustalla on huomio yhteisöllisyyden vajeesta nyky-Suomessa sekä pohdintaa, olisiko sosiologian mahdollista tuottaa omalta maaperältään tutkimus- ja asiantuntemustoiminnan lisäksi myös luovia hankkeita, palveluita ja muuta aktiivista käytännön toimintaa. Kokeilun tarkoitus on tuottaa osallistujille yhteisöllisyyden kokemuksia ja hyötyjä sekä koetella sosiologisen tiedon, näkökulmien, herkkyyden ja mielikuvituksen soveltamista uudella tavalla. Tutkimuksessa ylitetään tieteen raja-aitoja taidekentän kanssa tehdyn yhteistyön avulla.</p> <p>Tutkielman päätutkimuskysymys on: "Millaisia mahdollisuuksia yhteisösuunnittelu tarjoaa yksilöille ja yhteiskunnalle?" Kysymykseen pyritään löytämään vastauksia monesta eri näkökulmasta. Huomiota kiinnitetään erityisesti seuraaviin, tarkentaviin alatutkimuskysymyksiin: "Millaisiin yksilöiden sosiaalisiin tarpeisiin tässä työssä esitellyn kokeilun kaltainen yhteisösuunnittelu voisi vastata?" ja "Onko mielekästä nähdä sosiologit aktiivisina toimijoina tuottamassa tietoa, asiantuntemusta ja käytännön ehdotuksia yhteisösuunnittelun saralla?"</p> <p>Tutkielman teoreettisena taustana nostetaan esiin sosiologisia hahmotelmia yhteisön ja yhteisöllisyyden luonteesta ja nykytilasta. Lisäksi keskustellaan tieteenalan itsekäsityksestä, erityisesti yhteiskunnallisen aktiivisuuden suhteen, jonka tiimoilta nostetaan esiin muutamia merkittäviä jakolinjoja ja teoreettisia dikotomioita. Yhteisöllisyyden saralla tarkastellaan erityisesti Maffesolin uusheimoja, sosiologian tehtävän ja yhteiskunnallisen roolin osalta Burawoyn ja Baumanin näkemyksiä.</p> <p>Tutkimus on metodologisesti kokeileva: siinä yhdistyy toimintatutkimuksen, kokeellisen sosiologian ja etnografian perinteet, tutkimusstrategiat ja -menetelmät. Toimintatutkimusta tukevana tutkimusaineistona käytetään kahdeksan yhteisösuunnittelun kokeiluun osallistuneen henkilön teemahaastatteluita sekä tutkimusprosessin aikana tehdyn, kuuden kuukauden pituisen, havainnointijakson muistiinpanoja. Lisäaineistona käytetään osallistujien täyttämiä ilmoittautumislomakkeita sekä tutkimusjakson aikana käytyjä chat-keskusteluita.</p> <p>Toimintatutkimuksen tarkoitus on voimaannuttaa ja vapauttaa kohdeyhteisöä (emansipatorinen tiedonintressi). Tutkimuksen voi tältä osin arvioida onnistuneen. Etnografisten tutkimusmenetelmien tuottama tieto vahvistaa tutkimustulosta. Osallistujat ovat pääsääntöisesti kokeneet kokeilun tuoneen lisäarvoa omaan elämäänsä. Heimoprosessi on tarjonnut inspiraatiota, uusia ystäviä, yhteenkuuluvuuden tunnetta, yhteisöllistä tukea, merkityksellisiä kohtaamisia ja positiiviseksi koettuja tunnetiloja. Tutkimuksen tuloksena voidaan myös pitää sitä, että uudella tavalla määritelty yhteisösuunnittelu on todettu käytännössä toimivaksi ideaksi ja lähtökohdaksi.</p>			
<p>Avainsanat – Nyckelord – Keywords</p> <p>yhteisö, yhteisöllisyys, yhteisösuunnittelu, toimintatutkimus, etnografia, kokeellinen sosiologia, heimo, Heimoprosessi</p>			
<p>Ohjaaja tai ohjaajat – Handledare – Supervisor or supervisors</p> <p>Ilkka Arminen</p>			
<p>Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited</p> <p>Helsingin yliopiston kirjasto, Helsingfors universitets bibliotek, Helsinki University Library</p>			
<p>Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information</p>			

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1. Tutkimuksen tieteenfilosofiset ja metodiset valinnat	40
Taulukko 2. Heimoutumiseen vaikuttaneita tekijöitä heimoissa	80

KUVALUETTELO

Kuva 1. ”Heimon” sukulaisrakenteet	55
Kuva 2. Heimojen toiminnassa tavoiteltu tasapaino	56

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	5
1.1	YLEISESTI	5
1.2	TUTKIELMAN TEOREETTISET TAUSTAT	6
2	YHTEISÖ, YHTEISÖLLISYYS JA YHTEISÖSUUNNITTELU	9
1.1	YHTEISÖ JA YHTEISÖLLISYYS	9
2.1.1	<i>Määritelmäyhteyksiä</i>	9
2.1.2	<i>Mitä yhteisöllisyydelle on tapahtunut teollistumisen jälkeen?</i>	11
2.2	YHTEISÖSUUNNITTELU	16
2.2.1	<i>Mistä yhteisösuunnittelussa on kyse?</i>	16
2.2.2	<i>Yhteisösuunnittelun mahdollisuudet ja mahdolliset ongelmat</i>	18
2.2.3	<i>Kuka toteuttaisi yhteisösuunnittelua?</i>	22
3	YHTEISKUNNALLISESTI AKTIIVINEN SOSIOLOGIA	26
3.1	SOSIOLOGIAN AKTIIVISUUDEN PUOLESTA JA SITÄ VASTAAN	26
3.2	AKTIIVISEN SOSIOLOGIAN SISÄISESTÄ RIITAISUUDESTA	28
4	YHTEISÖSUUNNITTELUN KOKEILU: HEIMOPROSESSI	33
4.1	HEIMOPROSESSIN TAUSTAT JA TARKOITUS	33
4.2	SOSIOLOGIS-TAITEELLINEN YHTEISTYÖ	35
5	AINEISTO JA MENETELMÄT	38
5.1	YLEISESTI	38
5.2	TOIMINTATUTKIMUS	41
5.3	KOKEELLINEN SOSIOLOGIA	42
5.4	ETNOGRAFIA	45
5.4.1	<i>Yleisesti</i>	45
5.4.2	<i>Havainnointi ja autoetnografia</i>	46
5.5	HAASTATTELUT	48
5.6	MUU AINEISTO	51
5.7	EETTISET KYSYMYKSET	52
6	AINEISTON ANALYYSI	54
6.1	YLEISESTI	54
6.1.1	<i>Heimojen idea ja rakenne</i>	54
6.1.2	<i>Heimoprosessi käytännössä</i>	58
6.1.3	<i>Vaikutelmat ja odotukset</i>	62
6.1.4	<i>Yhteisöllisyyden kaipuu ja muut syyt osallistua Heimoprosessiin</i>	64
6.1.5	<i>Heimojen muodostamisen vaiheet</i>	65
6.2	HEIMOPROSESSIN SUUNNITTELU JA FASILITOINTI	67
6.2.1	<i>Suunnittelun tasot</i>	67
6.2.2	<i>Yhteisölliset sovellukset ja fasilitointi</i>	68
6.2.3	<i>Lomakkeet</i>	69
6.2.4	<i>Tutustuminen</i>	70
6.2.5	<i>Viikkopuhelut</i>	73
6.2.6	<i>Tapaamiset</i>	74
6.2.7	<i>Heimon jäsenten roolit</i>	76
6.3	HEIMOUTTAMINEN JA HEIMOUTUMINEN	77
6.3.1	<i>Heimouttamisen sovellukset</i>	77

6.3.2	<i>Heimoutumisen eteneminen</i>	79
6.3.3	<i>Osallistujien aktiivisuuden eroavaisuudet</i>	82
6.4	HEIMOPROSESSIN NYKYTILANNE JA TULEVAISUUDEN NÄKYMÄT	83
7	TUTKIMUSTULOKSET	85
7.2	YHTEENVETO TUTKIMUKSEN TULOKSISTA	87
7.3	PANOS TUTKIMUSKIRJALLISUUTEEN	89
8	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	89
8.1	HENKILÖKOHTAINEN PROSESSI JA SOSIOLOGIN ROOLI YHTEISKUNNASSA	90
8.2	HEIMOPROSESSI SUHTEESSA SOSIOLOGISEEN KESKUSTELUUN	92
8.3	JATKOTUTKIMUKSET	94
	LÄHTEET	96
	LIITTEET	
	LIITE 1. HEIMOPROSESSIN ENSIMMÄINEN MAINOSJULISTE	
	LIITE 2. HEIMOPROSESSIN ENSIMMÄINEN ESITTELYTEKSTI	
	LIITE 3. HEIMOPROSESSIN TUTUSTUMISHARJOITE: KAUPPAREISSU	
	LIITE 4. HEIMON TILAUSLOMAKE TUTUSTUMISJAKSON PÄÄTYTTYÄ	
	LIITE 5. HEIMON JÄSENEEN HAASTATTELURUNKO	

1 JOHDANTO

1.1 Yleisesti

Tämän pro gradu -tutkielman läpi kulkee kaksi keskeistä tutkimuslinjaa: uudenlaisen yhteisösuunnittelun hahmottelu sekä sosiologin yhteiskunnallisen roolin pohtiminen. Nämä linjat risteävät tutkimusta varten toteutetussa yhteisösuunnitteluprojektissa, jossa sosiologisen mielikuvituksen ja näkökulman hyödyllisyyttä testataan tavallisesta poikkeavassa yhteydessä.

Tutkielma on tietyiltä osin kokeellinen ja myös ohjelmallinen. Yhteisösuunnittelussa aavistettua, yhteiskunnallisesti hyödyllistä, potentiaalia esitellään sekä ajatuksen tasolla että käytännön kokeilun kuvailun ja analysoinnin avulla. Työssä ehdotetaan sosiologialle uusia yhteiskunnallisen aktiivisuuden toimintatapoja ja sävyjä. Lisäksi tutkimuksessa ylitetään tieteen raja-aitoja taidekentän kanssa tehdyn yhteistyön avulla.

Pyrin avaamaan uusia näkökulmia yhteiskuntatieteellisiin keskusteluihin yhteisöstä ja yhteisöllisyyden tilasta kulttuurissamme tällä hetkellä. Laajennan yhteisösuunnittelukäsitettä sisältämään yhdyskuntasuunnittelun toimintakohteiden lisäksi muun muassa ei-paikallisten vapaa-ajan yhteisöjen rakenteiden ja toimintojen suunnittelun. Aihetta tarkastellaan lähemmin yhteisösuunnittelun kokeilun kautta, jonka olen luonut yhdessä taiteilijatyöparini kanssa. Koetellaksemme yhteisösuunnittelun mahdollisuuksia olemme suunnitelleet, luoneet ja kehittäneet yhteisöllisen rakenteen (*Heimoprosessi*) ja kaksi yhteisöä (*heimoa*) tutkimaan tuon rakenteen mahdollisuuksia tarjota prosessiin osallistuville yhteisöllisyyden tunnetta ja sen mukanaan tuomia hyötyjä.

Tutkimus jatkaa (ja kehittää) toimintatutkimuksen perinnettä. Käytännössä osa tutkimusmenetelmistä, yhteisösuunnittelun kokeilun havainnointi ja osallistujien haastattelut, asettuvat kuitenkin niin sanotun klassisen etnografian saralle.

Tutkimusmenetelmien osalta työ asettuu vahvasti kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen perinteeseen. Koska yhteisösuunnittelun kokeilun toteuttaminen on ollut olennainen osa tätä pro gradu -työtä, valtaosan tutkielmasta muodostaa itsereflektiivinen, mutta samalla osallistujien kokemuksia peilaava prosessin kuvaus.

Tutkielman päätutkimuskysymys on: *Millaisia mahdollisuuksia yhteisösuunnittelu tarjoaa yksilöille ja yhteiskunnalle?* Kysymys on laaja ja teoreettinen, mutta samalla ajankohtainen, käytännön parannuksiin tähtäävä ja sosiologisesti vähän tutkittu. Pyrin löytämään vastauksia tähän kysymykseen monesta eri näkökulmasta, ja keskityn erityisesti seuraaviin, tarkentaviin alatutkimuskysymyksiin:

- *Millaisiin yksilöiden sosiaalisiin tarpeisiin tässä työssä esitellyn kokeilun kaltainen yhteisösuunnittelu voisi vastata?*
- *Onko mielekästä nähdä sosiologit aktiivisina toimijoina tuottamassa tietoa, asiantuntemusta ja käytännön ehdotuksia yhteisösuunnittelun saralla?*

Osallistujien kokemuksia keräsin yhteisösuunnittelun kokeiluun osallistuneiden henkilöiden haastatteluiden sekä tutkimusprosessin aikana tehdyn, kuuden kuukauden pituisen, havainnointijakson aikana. Vastatakseni viimeiseen tutkimuskysymykseen, ja rakentaakseni oman interventionistisen tutkimustoimintani refleктоimiselle perustaa, tutkielmassa käsitellään sosiologian kentän itsekäsitystä ja sisäistä riitaisuutta, erityisesti suhteessa sosiologian aktiivisen yhteiskunnallisen vaikuttamisen kysymykseen.

1.2 Tutkielman teoreettiset taustat

Erillisiin koulukuntiin ja tutkimuskenttiin hajaantuminen on nähty yhdeksi tieteenalan suurimmaksi ongelmaksi. Riitaisuuden vuoksi sosiologia ei ole kyennyt löytämään yhteistä paradigmaa, mikä vaikeuttaa paitsi sosiologien yhteistoimintaa, myös tieteenalan legitimoinnin haastetta akateemisella kentällä. (Hokka 2016, 239–241.) Sosiologialle on Luhtakallion (2014, 286) sanoin ”ollut lajityypillistä olla kriisissä ja tuottaa keskuudessaan keskustelua siitä, mihin kriisi johtaa, ja onko koko tieteenala katoamassa tai kaatumassa omaan mahdottomuuteensa”.

Vaarana tässä sisäänpäin kääntyneessä itsereflektion kehässä on vastuullisuuden unohtaminen ulkomaailmaa kohtaan. Sosiologian kentän ulkopuolelta tulevat haasteet ovat myös osaltaan aiheuttaneet sosiologien vetäytymistä akateemisiin norsunluutorneihin. Ulkoisia haasteita ovat muun muassa sosiologian mieluisimman tutkimus- ja toimintakohteen, hyvinvointivaltion, purkaminen sekä markkinavetoisessa

poliittisessa ilmapiirissä kiristynyt rahoituskilpailu. (Hokka 2016, 239–240.)

Tieteenalan yhteiskunnallisesta vastuusta muistutetaan aika ajoin juhlapuheissa, pääkirjoituksissa tai keskustelunavauksissa. Kuvaavasti *Sosiologia*-lehden viime vuosien arkistoja selatessa vastaan tulee paljon aktiivista sosiologiaa käsitteleviä artikkeleita, kuten *Osallistuva sosiologia*, *Rohkea sosiologia*, ja *Tienviittoja taistelevaan tutkimukseen*.

Tässä tutkielmassa nostetaan esiin muutamia merkittäviä sosiologisia jakolinjoja ja teoreettisia dikotomioita. Näihin haasteisiin myös pyritään jossain määrin vastaamaan ennakkoluulottomien näkökulmaehdotusten sekä tutkimuksessa toteutetun kokeilun (ja sen analysoinnin) kautta. Kokeilun taustalla on pohdintaa, olisiko sosiologian mahdollista tuottaa omalta maaperältään tutkimus- ja asiantuntemustoiminnan lisäksi myös luovia hankkeita, palveluita ja muuta aktiivista käytännön toimintaa, tai ainakin osallistua sellaisiin. Tämä pro gradu -työ on tarkoitettu yhdeksi kokeelliseksi esimerkiksi näistä aavistetuista, sosiologisen koulutuksen tarjoamista mahdollisuuksista ja keskustelua herättäväksi pelinavaukseksi luovan sosiologisen profession utopiasta.

Tutkielman teoreettisena taustana nostetaan esiin hahmotelmia yhtäältä yhteisön ja yhteisöllisyyden luonteesta ja nykytilasta sekä toisaalta sosiologian itsekäsityksestä, erityisesti yhteiskunnallisen aktiivisuuden suhteen. Yhteisö on arkitiedollisesta tuttuudestaan huolimatta hyvin haastava aihepiiri tutkimukselle, erityisesti laajuutensa ja monimuotoisuutensa vuoksi. Määritelmien ja merkitysten avaamisessa käytetään erityisesti Heikki Lehtosen hahmotelmia. Yhteisöllisyyden osalta provokatiivisen ranskalaisen sosiologin Michel Maffesolin teoriat on valittu keskiöön, sillä ne toimivat kiinnostavana heijastuspintana monien muiden yhteisöjä ja yhteisöllisyyttä koskevien käsityksien valottamiseen. Ei myöskään liene oikeutettua tehdä sosiologista tutkimusta *heimoiksi* kutsutuista yhteisöistä ottamatta Maffesolin vaikutusvaltaista esitystä nykyculttuurin *heimoistumisesta* ainakin jossain määrin huomioon.

Tutkielman alaotsikossa viitataan sosiologiseen mielikuvitukseen. Käsite on tunnetun sosiologi C. Wright Millsin (2015) esittelemä ja viittaa luovaan tieteelliseen ajatteluun; sille on ominaista muun muassa joustava kyky vaihtaa näkökulmia. Sosiologista mielikuvitusta käyttämällä voidaan hahmottaa esimerkiksi sitä, miten laajat

yhteiskunnalliset ilmiöt ilmenevät arkisessa elämässä. Millsin ajattelussa tämänkaltaisen ymmärrys tekee yhteiskuntatieteilijästä poliittisesti vastuullisen henkilön, jonka kuuluu olla tietoinen osallisuudestaan yhteiskunnassa: *”Kukaan ei ole yhteiskunnan ulkopuolella. Kysymys on siitä, mikä on hänen paikkansa sen sisäpuolella.”* Millsin hengessä olen kokeillut uudenlaista yhteiskunnallista sijaintia sosiologina toimiessa ja siten pyrkinyt myös yhdistämään tiedon ja toiminnan sosiologisen mielikuvituksen käyttämisessä. (Mills 2015, 15, 17, 211, 272.) Yhteiskunnallisesti aktiivisen sosiologian kentän hahmottelemisessa olen käyttänyt muun muassa sosiologien Zygmunt Baumanin ja Michael Burawoyn esittämiä näkemyksiä ja ajatuksia. Edellä mainittujen ajattelijoiden kehotukset sosiologian luovaan harjoittamiseen ovat myös toimineet keskeisinä inspiraation lähteinä tälle työlle. Olen ammentanut niistä uskallusta lähteä matkalle kohti tuntematonta, etsimään uusia metodisia ja ammatillisia näköaloja sosiologialle.

Tutkielmassa esittelen muun muassa julkisen sosiologian ja niin sanotun kriittisen teorian koulukunnan näkemyksiä yhteiskunnallisesti aktiivisen sosiologian kannalta tärkeinä impulsseina, mutta asetan niiden ideologisen puolueellisuutta ja toiminnan suuntia myös kyseenalaisiksi. Ehdotan sekä ajatuksen tasolla että käytännössä toteutetun kokeilun kautta, että julkisen sosiologian impulssin, toimintatutkimuksen perinteen ja emansipatorisesti motivoituneen yhteiskunnallisen tutkimuksen voisi kohdistaa myös kulttuuriseen luomiseen, marxilaislähtöisen valtarakenteiden vastustamisen sijaan.

Tutkielman rakenne on kahdeksanosainen. Tämän johdannon jälkeen, luvussa kaksi, käsitellään yhteisöä, yhteisöllisyyttä ja yhteisösuunnittelua. Luku kolme avaa näkymiä sosiologian riitaisaan historiaan erityisesti käytännöllisen sosiologian osalta. Neljännessä luvussa alustetaan lyhyesti Heimoprosessin taustoja ja toteutetun yhteistyön näkökulmia. Viides luku sisältää aineiston esittelyn ja tutkimuksessa käytettyjen tutkimusmenetelmien työkalupakin. Kuudennessa luvussa esitetään aineiston analyysi. Analyysissa lomittuu Heimoprosessin kuvaus, tutkijan itserefleksio sekä osallistujien näkökulma ja kokemukset. Tutkimustulokset esitetään seitsemännessä luvussa. Viimeinen, kahdeksas luku, avaa pohdintoja ja laajempia johtopäätöksiä sekä ehdotuksia jatkotutkimuksia varten. Tutkielman lopussa on lähdeluettelo ja liitteet.

2 YHTEISÖ, YHTEISÖLLISYYS JA YHTEISÖSUUNNITTELU

Tässä luvussa tarkastellaan tutkielman aihepiiriin liittyviä keskeisiä teoreettisia hahmotelmia ja käsitteitä. Tarkoituksena on luoda käsitys siitä maaperästä, jolle tämä tutkimus perustuu, ja jota esitelty yhteisösuunnittelun kokeilu pyrkii möyhentämään. Yhteisösuunnittelu esitellään uutena mahdollisuutena ammatilliseen sosiologiseen toimintaan. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastellaan lyhyesti muutamia tapoja määritellä yhteisöä ja yhteisöllisyyttä sekä kysytään, minkälaisessa tilassa yhteisöllisyys on ajassamme. Toisessa alaluvussa käsitellään yhteisösuunnittelua sekä totutussa mielessä että tässä tutkielmassa hahmotellun, uudenlaisen paradigman mukaisesti.

2.1 Yhteisö ja yhteisöllisyys

2.1.1 Määritelmäyrityksiä

Yhteisö on yksi sosiologian perustavanlaatuisimmista tutkimuskohteista, jos ei peräti kaikkein keskeisin (Nisbet 1967, vii, 47). Käsite on tieteellisen tutkimuksen näkökulmasta kuitenkin haastava, sillä sitä käytetään hyvin monissa merkityksissä, vieläpä usein epämääräisesti (Lehtonen 1990, 14–16; Kangaspunta et al. 2011, 245). Yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa yhteisön käsitettä lisäksi käytetään arkikielestä poikkeavalla tavalla, viittaamalla esimerkiksi ihmisten yhteiskunnallisiin siteisiin, mikä osaltaan hankaloittaa aiheen tarkkaa käsittelyä (Lehtonen 1990, 12–13; katso myös Aro 2011, 35–60).

Heikki Lehtosen (1990, 16–20) mukaan sosiologiassa, erityisesti empiirisen yhteisötutkimuksen piirissä, ihmisten joukko määritellään yhteisöksi yleensä jollain kolmesta tavasta. Nämä ovat: yhteenkuuluvuuden tunne, alueellinen rajausta ja sosiaalisen vuorovaikutuksen tiheys. Näillä parametreilla ei kuitenkaan ole mahdollista rajata yhteisöä kovinkaan tarkasti eikä myöskään tarkentaa yhteisön käsitettä. Lehtonen esittää monimutkaisen tavan käyttää tarkentavia kriteerejä, mutta tulee kuitenkin lopulta kysyneeksi:

Kun yhteisön ohella puhutaan usein myös yhdyskunnista, yhdistyksistä, ryhmistä, pienryhmistä, sosiaalisista verkostoista, korporaatioista ja järjestöistä, joutuukin miettimään, onko yhteisö lähinnä vain osoitus eri kielten rinnakkaisilmausten rikkaudesta vai jotakin käsitteellisesti ja laadullisesti erityistä, jonka määrittely ja täsmentäminen tulisi ottaa vakavasti. (Lehtonen 1990, 20.)

Tässä tutkielmassa ei pyritä muodostamaan täsmällisiä määritelmiä yhteisöstä. Rajauksen osalta todettakoon kuitenkin, että yhteisöjä käsitellään lähinnä empiirisen tutkimuksen näkökulmasta ja yhteisöllä viitataan enimmäkseen jokseenkin pysyviin ryhmiin. Yhteisösuunnittelun kokeilun kohteena on pienryhmä, jonka luonnetta määrittelee vapaa-ajalla tapahtuva, vapaamuotoinen yhteistoiminta. Kun tässä tutkielmassa viitataan yleisesti yhteisöllisyyteen, siihen voi nähdä kuuluvan kaikki Lehtosen edellä luettelemat yhteisöt, ja muitakin.

Yhteisöllisyys on ikivanha ilmiö, joka saa jatkuvasti uusia ilmenemismuotoja. Se on ollut myös teoreettisen keskustelun aihe vähintään Aristoteleesta lähtien. (Hautamäki 2005, 13.) Kuten yhteisöä, myös yhteisöllisyyttä voi kuitenkin kuvata lukuisin eri tavoin, ja se on siitä syystä koettu sosiologian piirissä jopa ongelmallisena käsitteenä (Tuomi 2005, 158). Lehtosen (1990, 25) mukaan ”yhteisöllisyys viittaa ennen kaikkea sosiaalisen vuorovaikutuksen ominaisuuteen, tapaan tai toimintaperiaatteeseen” [korostus alkuperäinen]. Kiinnostavaa on, että Lehtosen mukaan yhteisöllisyydestä voidaan yhtä hyvin puhua ideana tai tavoitteena. Määrittelyjä pakenevan ja sopimuksiin perustuvan luonteensa vuoksi yhteisö ja yhteisöllisyys hahmotetaan yhteiskuntatieteissä usein kuvitteellisiksi, virtuaalisiksi tai imaginaarisiksi konstruktioiksi (Tuomi 2005, 159; Lehtonen 1995, 52).

Tämän hahmotuksen perustana voidaan pitää Benedict Andersonin (2017) käänteentekevää teosta *Kuvitellut yhteisöt*. Siinä Anderson esittää, että kansakunnat ovat kuviteltuja rakenteita; siten niiden rajat, olemukset ja sisällöt ovat häilyviä ja perustaltaan sopimuksenvaraisia. Kansakuntien jäsenet voivat silti kokea yhteisön aitona ja todellisena. Anderson ei – yleisestä väärinkäsityksestä poiketen – pyri väittämään, että kansakunnilla ei olisi arvoa tai merkitystä. Hänen mukaansa tunteet niitä kohtaan vain perustuvat pohjimmiltaan mielikuville. (Anderson 2017, 37–40.)

Kuvitteellinen yhteisöllisyys voidaan myös nähdä myös yhtenä yhteisyyden asteena. *Yhteisyys* on termi, jota on esitetty ratkaisuksi yhteisön määritelmälliseen hankaluuteen. Se ohittaa erilaisten yhteisömuotojen luokittelujen ja määrittelyjen jäykät rajoitukset. Yhteisyys on nimittäin ”*jatkumo, joka vaihtelee tiiviys- ja voimakkuusasteiltaan.*”
Jatkumon asteet voidaan asettaa seitsemänportaiselle asteikolle, heikoimmasta yhteisyyden tasosta vahvimpaan. Kuvitteellinen yhteisyys on tässä määrittelyssä heikoin taso. Skaalan toisessa päässä oleva ”toiminnallinen yhteisö tai verkosto” esitetään yhteisökäsitteen ja -ideaalin perusmuotona. Hiukan hämmentävästi se myös yhdistetään erikseen mainittuihin ”maantieteellisiin yhteisöihin” ja ”intressiyhteisöihin”. Jatkumo on sekavahko, mutta antaa kuitenkin käsityksen erilaisten yhteisöllisyyden muotojen moninaisuudesta. Kriteerit, joilla yhteisyyden määrää voidaan arvioida, ovat varsin yleispäteviä: ”*toiminta ja vuorovaikutus, niiden intensiteetti ja osallistumisaktiivisuus, sosiaalinen side, yhteenkuuluvuuden tunne, valinta, identiteetti ja jäsenten väliset suhteet*”. (Kangaspunta et al. 2011, 258–264.) Yhteisyys saattaa olla käyttökelpoinen termi keskenään hyvin erilaisten yhteisömuotojen yhdistäjänä, mutta ohittaako tämä hahmotus ontologisesti syvällisemmän käsityksen kuvitteellisuudesta kaikenlaisten yhteisöjen (tai: yhteisyyden jatkumon muotojen) perustavana luonteena?

Kuten tästä lyhyestäkin käsittelystä käynee ilmi, yhteisön merkityskenttä on erittäin laaja ja vaikeasti hahmotettava. Yhteisöllisyyden muotoja sekä niiden määrää, laatua ja muutoksia kuitenkin jatkuvasti tutkitaan ja niistä luodaan teorioita – ovathan yhteisö ja yhteisöllisyys, laajasti miellettyä, ihmiskunnan keskeisimpiä ilmiöitä. Seuraavaksi tarkastellaan joitain sosiologian kentällä esitettyjä näkemyksiä yhteisöllisyyden historiallisista muutoksista länsimaaisessa kulttuurissa.

2.1.2 *Mitä yhteisöllisyydelle on tapahtunut teollistumisen jälkeen?*

Sosiologian historiassa yhteisöllisyyden kulloisestakin nykytilasta on käyty kiivasta väittelyä tieteenalan ”klassikoista” nykypäivään saakka. Sosiologia tieteenä syntyi modernin, teollisen ajan koittaessa, jolloin huoli yhteisöllisyyden murenemisesta tai katoamisesta eli vahvana. Esimerkiksi Ferdinand Tönniesin kuuluisa erottelu aikaisemman, perinteisen kyläyhteisön edustaman harmonisen yhteisöllisyyden

(*Gemeinschaft*) ja itsekeskeisen, laskelmoivan modernin elämäntyylin (*Gesellschaft*) välille on jäänyt elämään perustavanlaatuisena käsityksenä yhteisöllisyyden ratkaisevasti muuttuneesta tilasta (mm. Lehtonen 1990, 20–23; Aro 2011, 39). Tätä käsitystä on toisaalta myös laajalti kyseenalaistettu. Klassisen sosiologian tekemässä eronteossa on Lehtosen (1990, 22) mukaan myös kriittinen virheellisyys, anakronistinen kehäpäättelmä: siinä menneen ajan suhteen tehdään vertailua, jossa moderni aika nähdään suhteessa aiempaan tilanteeseen. Näin tehdessä ei kuitenkaan huomata, että mennyttä samalla tulkitaan kontrastina uuteen tilanteeseen.

Yhteisöllisyyden murenemista voivotteleva ajattelutapa lieenee tyypillistä inhimillistä taipumusta nähdä nykyisyys turmeltuneena ja mennyt aika ”kultaisena”, toteaa Robert Putnam (2000). Hän huomauttaa, että esimerkiksi Yhdysvalloissa kansalaisten yhteiskunnallinen aktiivisuus ajoittain laskee, mutta vastaavasti se myös toisinaan nousee. Ihmisten yhteisöllinen toiminta saa lisäksi jatkuvasti uusia muotoja, joten kokonaiskuvaa hahmottaessa ei ole mielekasta keskittyä tutkimaan vain joitain tiettyjä yhteisöllisen aktiivisuuden lajeja. (Putnam 2000, 24–25.) Putnamin ajattelua silti korostaa huoli yhteisöllisyyden rapautumisesta sekä kansalaisyhteiskunnassa toimimisen että vapaa-ajan harrastusten ja muun yhteisöllisen olemisen suhteen.

Spencer & Pahl (2006) kyseenalaistavat käsityksen sosiaalisen elämän pirstaloitumisesta. Yhteisöllisyys ei mitä ilmeisimmin ole aiemminkaan ollut niin eheää ja ihanteellista kuin usein kuvitellaan; perheitä, sukuja ja ryhmiä on pidetty koossa sekä sisäisellä että ulkomaailmaan kohdistuvalla väkivallalla. Lisäksi vapaa-ajan yhteisöt (”mikrososiaaliset maailmat”) ovat nykyään vähintään yhtä tärkeitä kiintopisteitä kuin ennen ja aiempaa suuremman julkisen kiinnostuksen kohteita. Vapaa-ajan yhteisöjen lisääntyvä tutkimus voikin tuoda laajaan kysymykseen yhteisöllisyyden tilasta uusia näkökulmia. (Spencer & Pahl 2006, 9–31.)

Yhteiskuntatieteissä käydään keskustelua myös siitä, onko moderni aika päättynyt 1900-luvun lopulla äkisti vai vain hiljalleen muuttunut, sekä siitä, millaiseen tilaan siitä oikeastaan on siirrytty. On esitetty, että postmodernismista puhuminen korostaa liiallisesti muutosten katkoksellisuutta, ja siksi tulisi ennemmin puhua myöhäismodernista aikakaudesta, johon on liu’uttu historiallisen jatkumon myötä.

(Saastamoinen 2011, 65.) On kuitenkin varsin yleinen käsitys, että elämme postmodernissa eli jälkimodernissa ajassa – tosin se, mitä postmoderni tarkoittaa ja pitää sisällään, jakaa yhteiskuntatieteilijöitä eri leireihin. Yhteistä kaikille kirjaville käsityksille vaikuttaisi olevan lähinnä se, että jokin yhteiskunnassamme on ratkaisevasti muuttunut, ja että tuo muuttuminen jatkuu.

Ihmisen yksilöllistä identiteettiä muuttuneessa maailmassa koskevat arviot jakautuvat pessimistisiin ja toiveikkaisiin. Tunnetuimpia sosiologisia näkemyksiä yksilöllisyyden asemasta nykyaikana ovat tuottaneet Ulrich Beck ja Anthony Giddens. Beckin tarkoittamassa mielessä yksilöllistyminen viittaa yhteiskunnallisten rakenteiden pirstoutumisesta aiheutuvaan tilanteeseen, jossa yksilön on tehtävä enemmän valintoja oman elämän suuntien, kuten koulutuksen ja työelämän suhteen, kuin aiemmassa, staattisemmassa yhteiskuntatilanteessa vielä joitain vuosikymmeniä sitten.

Yksilöllistyminen on välttämätöntä – enää ei voi luottaa esimerkiksi turvalliseen koulutus- ja uraputkeen. Siksi ihmisen on välttämätöntä jatkuvasti pohtia omaa elämäänsä, reflektoida. Nykyistä aikaa voidaan siten kutsua *refleksiiviseksi moderniksi*. Beckin tuotannossa korostuu vallitsevan tilan hankaluus – moni putoaa kovaa vauhtia kulkevasta yhteiskunnan kelkasta yksilöllistymisen pakon ajamana. Giddens näkee tässä muutoksessa enemmän positiivisia puolia. Yksilön on helpompi vapautua esimerkiksi kahlitseviksi koetuista rooleista, perinteistä ja yhteiskunnan rakenteista. Jokaisen yksilöllinen elämänpolitiikka tekee yksilöistä vapaampia. (Saastamoinen 2011, 64–65, 74–76.)

Myös yhteiskunnallisen kokonaiskuvan hahmotus jakaa yhteiskuntatieteilijöitä. Kiinnostavaa on kuitenkin se, että riippumatta siitä, mitä esiteollisen ja teollisen ajan käännteessä ja sen jälkeisessä modernissa maailmanajassa nähdään tapahtuneen, tuoreessa yhteiskuntatieteellisessä diskurssissa on virinnyt uskoa yhteisöllisyyden nousuun tässä ajassa. Sosiologi Antti Hautamäki edustaa tätä näkökulmaa. Yhdessä kollegojensa kanssa toimittamassaan teoksessa *Yhteisöllisyyden paluu* Hautamäki (2005, 7) ilmaisee käsityksensä yhteisöllisyyden vahvistumisesta nykyaajassa. Oletettavasti yhteisöllisyyden vaikeasti tavoitettavan olemuksen vuoksi hän kuitenkin todistelee kantaansa ensisijaisesti kansalaisyhteiskunnan toimijoiden, kuten järjestöjen

ja yhdistysten, elinvoimaisuudella – ei niinkään ihmisten kiinnostuksella vapaa-ajan yhteisöjen muodostamiseen.

Michel Maffesoli (1995) esittää jokseenkin vastaavasti – joskin voimakkaammin – että modernin aikakauden jälkeisessä maailmassa yhteisöllisyyden ihanne, ja yhteisöllisyys itsessään, on ollut nousussa. Hän tosin menee askeleen pidemmälle kuin monet muut sosiologit, ja väittää yksilöllisyyden merkityksen olevan samalla laskusuhdanteessa.¹ Maffesoli väittää egoistiselta ja pinnalliselta näyttävän elämänasenteen ja hedonistisen kulttuurin itse asiassa ilmentävän yhteisöllisyyden toteutumista. (Maffesoli 1995, 24–28.) Kangaspunta kumppaneineen (2011, 245) esittävät asian hiukan joustavammin: ”*Uudenlaista sosiaalista yhteisyyttä voisikin nimittää paradoksaalisesti yksilölliseksi yhteisöllisyydeksi*” [korostus alkuperäinen].

Postmodernin ajan määrittelemisen nimenomaan yhteisöllisyyden voimistumisen kautta on harvinaisempi yhteiskuntatieteellinen linjaus, (Maffesoli 1995, 169–170; Sulkunen 1995, 83, 92–94; vertaa myös Beck ja Giddens), joskaan ei täysin ainutlaatuinen. Maffesoli on yhtä mieltä yleisen käsityksen kanssa perustaessaan yhteisökäsityksensä aiemmin mainittuun andersonilaiseen kuvitteellisuuteen, vaikka lainaamistaan ei avoimesti myönnä. Mutta kuten Lehtonen (1995) ilmaisee, ”*Maffesolin argumentaation kannalta pulmallista on, että tällainen yhteisöllisyys on nimenomaan varhaisen modernin yhteiskunnan tuntomerkki*” – eikä siis jälkimodernin, kuten Maffesoli väittää. Monessa muussakin kohdassa Maffesolin esittämät postmodernin sisällöt voisi yhtä lailla hahmottaa modernin kauden elementeiksi. (Lehtonen 1995, 52.)

Maffesoli on viitannut esittämäänsä uuteen, postmoderniin yhteisöllisyyteen lanseeraamallaan käsitteellä *uusheimo*.² Nämä yhteisöt kumpuavat nykypäivän massakulttuurista, ja kerääntyvät esimerkiksi jonkin muoti-ilmiön tai harrastuksen ympärille. Uusheimot ovat ”perinteisiin” (kansantieteellisen perinteen mukaisiin)

¹ Vertaa esim. Saastamoinen, Mikko (2011) Intensiivistyvä yksilöllistyminen ja sosiaalisuuden muuttuvat muodot.

² Yhteiskuntatieteiden piirissä *heimon* käsitettä on käytetty moneen eri tarkoitukseen. Tietävästi ensimmäinen maininta siitä on 1920-luvulta, saksalaisen Herman Schmalenbachin toimesta (Hetherington 1994). Maffesolin vaikutuksesta heimo on noussut yleiseen käyttöön sosiologiassa. Esimerkiksi Tony Becher (1989) on käyttänyt termiä kuvatessaan eri tieteenalojen kulttuureja ja akateemista kilpailukulttuuria. Katso myös Minna Aution (2011) käsitteet kuluttaja-, brändi-, fani- ja peliheimo.

heimoihin verrattuna virtaavia; ne voivat koostua ajoittaisista tapaamisista ja niiden voi sanoa syntyvän ja katoavan kevyesti. (Maffesoli 1996, 76.) Ristiriitaiseen tapaansa Maffesoli samalla ajaa ”vitalistista” ajattelutapaa, jonka kautta yhteiskunta hahmotetaan koostuvan ihmisten välisistä kohtaamisista, tilanteista ja kokemuksista, jotka muodostavat perustavanlaatuisella tavalla yhteisöllisen toiminnan ja rakenteet. (Maffesoli 1995, 24; 1996, 10, 88.) Tällä tavalla hahmotettuna yhteisöllisyys ei voi kadota tai vähentyä – se vain saa erilaisia muotoja (Sulkunen 1995, 82–83).

Uusheimojen katoavasta, jopa irrallisesta luonteesta huolimatta yhteisön perustana on Maffesolin mukaan silti jaettu tunne, ja yhteisöllisyyden tunteen perustana taas fyysinen läheisyys, lämpö ja kumppanuus (Maffesoli 1996). Tässä yhteenkuuluvuuden tunteen korostuksessa hän asettuu pitkään sosiologiseen perinteeseen (Aro 2011, 38, Lehtonen 1995, 52). Maffesoli kutsuu jaettua tunnetta estetiikaksi ja yhteisöllistä sidettä eettisyydeksi. Kolmantena merkittävimpana yhteisöllisenä elementtinä hän pitää tapoja; rituaalit, eleet, tilanteet ja kokemukset ovat ryhmiä koossapitäviä voimia. Arkiset tapahtumat, kuten ystävien kanssa juttelu ja ”yksillä käyminen” ovat Maffesolille ”pyhää sosiaalisuutta” ja heimoutumisen aineksia. (Maffesoli 1996, 16, 20, 25) Vaikka Maffesolin esitys yhteisöllisyydestä on hajanaista, empiirisesti niukkaa ja ohjelmallista (Lehtonen 1995, 52), se on onnistunut herättämään paljon keskustelua (Sulkunen 1995, 94).

Maffesolin keskeisten teosten (*The Time of the Tribes*, *The Shadow of Dionysos*, *The Contemplation of the World*) julkaisun jälkeen yhteisöllisyyden tutkimus on joutunut enenevässä määrin haastamaan vanhoja käsityksiä. Virtuaalisen sosiaalisuuden, erityisesti sosiaalisen median, aiheuttamat, uudet kysymykset ovat jo yli kahden vuosikymmenen ajan hämmentäneet ja aiheuttaneet kahtiajakoa yhteiskuntatieteissä. Sosiologisissa(kin) puheenvuoroissa internet on nähty sekä yhteisöjä tuhoavana keksintönä että kadotettua yhteisöllisyyttä mahdollisesti pelastavana ratkaisuna. (Tuomi 2011, 158–159; katso myös mm. Smith & Kollock 1999.)

Käsitteellisistä problematisoinneista ja laajojen näkemysten ristiriitaisuuksista huolimatta käytännön realiteetti lienee se, että yleisesti ottaen ihmiset kaipaavat toistensa seuraa, riippumatta yhteiskunnallisista tilanteista ja muuttuvista henkisistä

maisemista. Lienee myös selvää, ettei sosiaalisen yhteyden tarve aina tyhjene perheen, suvun tai työyhteisön vuorovaikutussuhteiden kautta. Taloustutkimus Oy:n tutkimuspäällikön kommentti osaltaan todistaa aiheen olevan äärimmäisen ajankohtainen:

Juuri alkaneella uudella vuosikymmenellä tulee olemaan yhä enemmän kysyntää myös kokonaan uudentilaisille yhteisöllisyyden muodoille. Sillä, joka onnistuu parhaiten tuotteistamaan ja kaupallistamaan uusyhteisöllisyyden kaipuun, on käsissään timantinkova bisnes.
(Taloustutkimus 2020)

Tämä yhteiskunnassamme yleinen yhteenkuulumisen kaipu, ja siihen liittyvä yksinäisyyden kokemus, ovat olleet sosiaalisesti motivoivia lähtökohtia tässä tutkielmassa esitetyille pyrkimykselle ratkaista asiaa yhteisösuunnittelun kautta. Seuraavaksi selvitetään, mistä tässä tutkielmassa tarkoitettuna kaltaisessa yhteisösuunnittelussa on kyse, ja miten sitä voisi käyttää yhteenkuuluvuuden kokemusten tuottamisessa ja yhteisöllisten hyötyjen lisäämisessä.

2.2 Yhteisösuunnittelu

2.2.1 Mistä yhteisösuunnittelussa on kyse?

Yhteisösuunnittelu on harvakseltaan käytetty termi, jota ei ole tarkasti määritelty. Sanalla ei esimerkiksi löydy yhtään hakutulosta Tieteen termipankista eikä Helsingin yliopiston kirjaston tai Helsingin kaupunginkirjaston hakupalveluista. Sille ei myöskään löydy selkeää vastinetta englannista. Yhteisösuunnittelu-termiä käytetään yleisimmin kaupunkisuunnittelun ja -tutkimuksen piirissä, jolloin viitataan sosiaalisen näkökulman huomioon ottamiseen paikallisen asuin ympäristön suunnittelussa, rakentamisessa tai kehittämisessä. Englanniksi tämän kaltaiseen yhteisösuunnitteluun viitataan usein sanoilla *community designing* tai *community building*. Yhteisösuunnitteluksi kutsutaan toisinaan myös useiden tekijöiden yhteistyötä suunnittelemisessa. Tällöin termit *yhteisöllinen suunnittelu* ja *yhteisösuunnittelu* tarkoittanevat samaa asiaa.

Yhteisösuunnitteluksi voidaan myös nimittää esimerkiksi yritysten tai julkisyhteisöjen henkilöstöpolitiikan osa-aluetta, jossa etsitään organisaation inhimillistä elementtiä koskevia ratkaisuja, kuten viihtymistä lisääviä toimintamalleja tai henkilöstön toivomia

olosuhteita. Esimerkiksi Yhteiskunta-alan korkeakoulutetut ry on kutsunut yhteisösuunnittelijaksi työntekijää, joka ”*huolehtii opiskelija-, paikallis- ja jäsenjärjestötoiminnasta, jäsenlähtöisestä kehittämisestä sekä jäsenhankinnasta*”.³

Ehdotan yhteisösuunnittelu-termille uutta määrittelyä, joka käsittää yhteisöjen rakenteiden, periaatteiden, toimintatapojen ja muiden sisältöjen suunnittelun sekä niiden kehittämisen. Yhteisösuunnittelu tarkoittamassani merkityksessä viittaa sekä

- a) ulkopuolelta esitettäviin suunnitelmiin yksittäisten yhteisöjen suhteen,
- b) yhteisön itseään kohtaan suuntautuvaan suunnitteluun että
- c) yleiseen, metatasolla tapahtuvaan yhteisöllisyyden suunnitteluun.

Määritelmä saattaa vaikuttaa monimutkaiselta. Silti merkittävä osa käsitteen laajennuksesta liittyy sen käyttämiseen yksinkertaisemmassa – jopa kirjaimellisemmassa – merkityksessä, kuin mihin sitä aiemmin on käytetty. Kuvaavaa saattaa olla hahmottaa, että tässä tarkoitetulla tavalla yhteisösuunnittelua tapahtuu (ainakin jossain määrin) aina, kun ihmisiä kootaan yhteen. Esimerkiksi perheeseen tai urheilujoukkueeseen kohdistuu monenlaisia suunnittelun impulsseja. Lähtökohtaisesti kaikenlaiset ihmisten ryhmittymät yhteiskunnan eri sektoreilla yritysmaailmasta kansalaisaktivistiryhmiin ja yhdistystoiminnasta kansallisvaltioihin ovat suunniteltuja yhteisöjä joiltain osin. Tätä suunnittelua tehdään sekä yhteisön ulkopuolelta että sen sisältä, ja suurelta osin koordinoimattomasti.

Suunnitelluksi yhteisöllisyydeksi voidaan avarassa mielessä tunnistaa minkä tahansa sosiaalisen ryhmän tai verkoston, missä voidaan hahmottaa muassa erilaisten sääntöjen, roolien ja toimintamallien vaikutukset – olivat nämä sitten eksplisiittisiä eli selkeästi artikuloituja tai implisiittisiä eli hiljaisen tiedon piirissä olevia. Eroavaisuuksia erilaisten yhteisöjen (tai: yhteisyyksien) välillä on, mutta kyse on aste-eroista. Skaalan ei-suunniteltuun päähän voidaan hahmottaa esimerkiksi tyypillinen kaveriporukka ja esimerkiksi harrastustoiminnan ympärille rakentunut yhteisö, kuten jalkapallojoukkueen fanikerho. Silti sieltäkin on havaittavissa suunnittelun elementtejä. Ero näiden välillä on suunnittelun suunnan suhteen: fanikerhon tapauksessa suunnittelun impulssia kohdistuu

---

³ Katso internet-sivu: <https://uralehti.fi/toissa-ykassa/yhteisösuunnittelija-etsii-yhteistä-aantaa/>

ryhmään myös ulkopuolelta. Vaikka ulkopuolista suunnittelua harvemmin tapahtunee kaveriporukan suhteen, niin sinnekin muodostuu, ainakin ajan mittaan, suunniteltuja ominaisuuksia. Näistä esimerkkinä voisi mainita kuukausittaisen illanvieron rutiinin tai tietynlaisen työnjaon vakinaistumisen. Tämä suunnittelu ei kuitenkaan ole aina tietoista, sovittua tai demokraattista. Päinvastoin: valta jakautuu usein hyvinkin epätasaisesti kaikenlaisissa ryhmissä, joissa suunnittelu ei ole läpinäkyvää, eikä yhteistoiminta niissä ole välttämättä oikeudenmukaista.

Yhteisösuunnittelun laajennettua ideaa ja yhteisöjen kehittämisen nykytilaa saattaa havainnollistaa työparini kehittämä vertaus yhteisösuunnittelusta suhteessa asumusten rakentamisen historiaan. Yhteisöjä suunnitellaan ja kehitetään tällä hetkellä vastaavalla tavalla kuin taloa, jota rakennetaan vastaamalla kulloinkin ilmeneviin tarpeisiin. Aluksi rakennetaan seinät, jotta olisi suojaa tuulelta. Sitten kun alkaa sataa, ymmärretään ryhtyä katon rakentamiseen, ja niin edelleen. Tässä tutkielmassa esitetty kysymys onkin: olisiko jo aika siirtyä talojen (=yhteisöjen) vähittäisestä kehittämisestä arkkitehtuurin tasolle, jossa tulevia tarpeita ja haasteita otetaan huomioon jo etukäteen? Yhteisösuunnittelu voisi, innovatiivisen arkkitehtuurin tavoin, jopa pyrkiä luomaan ennenkokemattomia elämyksiä mahdollistavia tiloja.

2.2.2 *Yhteisösuunnittelun mahdollisuudet ja mahdolliset ongelmat*

Tässä tutkielmassa esitetty uusi paradigma yhteisösuunnittelulle on: yhteisöjä, myös vapaa-ajan yhteisöjä, on mahdollista suunnitella strategisen tietoisesti – ja että se kannattaa. Tässä tarkennettuun yhteisösuunnittelun käsitykseen ja impulssiin liittyy myös yhteisöllisten rakenteiden ja sisältöjen kehittäminen uusien yhteisöjen käyttöön jo ennen niiden (tarkoituksellista) muodostamista. Tässä pro gradu -työssä on koeteltu uutta paradigmaa pienten ryhmien suhteen, mutta samat periaatteet voivat nähdäkseni päteä myös muilla yhteiskunnallisilla tasoilla, esimerkiksi organisaatioiden suhteen. Utopistisesti ajateltuna yhteisösuunnittelun tuottaman sosiaalisen tietoisuuden ja sen mukaisen käytäntöjen läpikotainen toteutuminen yhteiskunnassa voisi johtaa ratkaisevalla tavalla sosiaalisten ongelmien vähentymiseen.

Kuten edellisessä luvussa todettiin, yhteisösuunnittelua (uudella tavalla käsitettynä) tapahtuu jatkuvasti. Joistain syistä (joita pohditaan seuraavassa alaluvussa) sitä ei olla kuitenkaan otettu yhteisöllisten toimijoiden yleiseen käyttöön. Sen vuoksi yhteisösuunnittelusta ei ole myöskään tarjolla täsmälleen siihen kohdistettuja tutkimuksia tai ohjeistuksia. Yhteisön hyvinvoinnin ja sosiaalisten näkökulmien huomioon ottaminen on lisääntynyt esimerkiksi liike-elämässä, mutta yhteisön strategista suunnittelua ja kehittämistä tapahtuu ymmärtääkseni vielä varsin vähän.

Yksi merkittävistä syistä, jotka ovat johtaneet tässä kehiteltyyn yhteisösuunnittelun hahmottamiseen, on huomio ruohonjuuritasolla ilmenevästä, sosiaalisesti eriarvoistavien käytäntöjen ja rakenteiden arkisuudesta sosiaalisessa elämässä.

Varsinkin vapaa-ajan yhteisöllisyys vaikuttaa toimivan villin lännen mentaliteetilla: rikkomuksia ihmisten kesken tapahtuu jatkuvasti, mutta sheriffejä ei näy. Viitataan tällä esimerkiksi perheissä, suvuissa tai kaveriporukoissa tapahtuviin pettämisiiin, mustamaalauksiin ja laiminlyönteihin. Nämä rikkomukset eivät valtaosin täytä rikoslain määrittelemiä kriteerejä, eikä yhteiskunnassamme ole muutakaan toimielintä tai sosiaalista rakennetta, joka voisi näihin asioihin tehokkaasti puuttua. Kuitenkin saattaa hyvin olla, että määrällisesti suurin osa tarpeettomasta inhimillisestä kärsimyksestä syntyy päivittäisessä arkisessa elämässä, kanssaihminen kesken. Yhteisösuunnittelulla tähän asiaan voitaisiin tuoda muutosta.

Erilaisten ryhmien toiminnan tasa-arvoistaminen yhteisösuunnittelun avulla voisi muovata yhteiskuntaa kohti sosiaalisesti kestäväää tulevaisuutta. Se on silti vain yksi yhteisösuunnittelun mahdollisista toiminta-alueista. Yhteisösuunnittelun kohdistamisessa vain mielikuvitus on rajana. Millaisia näkymiä esimerkiksi kaupunkien, kuntien tai valtion tasolla toteutettava, yhteisöllinen uudelleen suunnittelu voisi avata? Mitä kaikkea yhteiskunnassa voisi suunnitella uusiksi samalla, kevyellä ja luovalla, kenties taiteellisellakin otteella?

Yhteisöllisyyden edut ovat laajasti todettuja; sekä henkinen että fyysinen hyvinvointi vahvistuvat niillä, joilla on riittävästi sosiaalisen pääomaa. Vastaavasti monenlaiset terveysongelmat sydänsairauksista mielenterveyden järkkymiseen ovat tilastollisesti tyypillisempiä niiden keskuudessa, joilla ei ole yhteisöllistä tukiverkkoa turvanaan.

Kiinnostavaa on myös, että pelkkä tunne yhteisön mahdollisesta tuesta riittää terveyshyötyjen kertymiseen – riippumatta siitä, realisoituuko tuo tuki koskaan. (Spencer & Pahl 2006, 27–28.) Vastaavasti sosiaalisen yhteenkuuluvuuden kokemuksen vajeen eli yksinäisyyden haitat ovat selkeitä monella eri tasolla. Niihin kuuluu sairauksille altistuminen, kasvaneet kustannukset yhteiskunnalle ja inhimillisen kärsimyksen lisääntyminen (Grönlund & Falk 2016, 262; Holt-Lunstad et al. 2015). Yksinäisyyden vähentämisessä yhteisöllisyydellä, erityisesti osallistavalla yhteisöllisyydellä on merkittävä rooli. Tämä tehtävä lankeaa usein järjestöille ja muille kolmannen sektorin toimijoille. (Grönlund & Falk 2016, 253–272.) Jos yksinäisyys on niin haitallista kuin on tutkittu, ja yhteisöllisyys niin hyödyllistä kuin miltä vaikuttaa, yhteisöllisyyden vaaliminen olisi varmasti mielekästä yhteiskunnan monilla tasoilla. Yhteisösuunnittelu voisi jo yhteisöllisyyden lisäämisen kannalta olla sosiaalipoliittisesti merkittävää toimintaa, sillä se pyrkii luomaan, tukemaan ja kehittämään yhteisöjä.

On toki huomattava, että yhteisöllisyys ei ole automaattisesti positiivinen asia, vaikka Lehtonen (1990, 32) huomauttaa, että ”*onhan suorastaan vaikeata löytää mitään historian kautta, jolloin eurooppalaisessa kulttuurissa ei suhtauduttaisi yhteisöihin periaatteessa myönteisesti*”. Ranskalainen sosiologian klassikko Émile Durkheim hahmotti yhteisöjen perusongelmaksi sitoutumisen tiheyden molemmat ääripäät. Traditionaalisissa yhteisöissä yhteisön tiiviys voi johtaa yksilöllisyyden ilmentämisen rajoittumiseen. Ojasta voi toisaalta nykyään helposti päätyä allikkoon: modernisaatio aiheuttaa helposti yksilöiden nopeaa ja voimakasta vapautumista, jolloin yhteisö alkaa purkautua. Tilaa, missä ihminen on irtautunut yhteisöllisistä siteistään keskittymällä omien oikeuksiensa ja vapautensa vahvistamiseen, mutta päätyy olemaan yksin ja vailla yhteisön tukea ja rutiineja, Durkheim kutsuu käsitteellä *anomia*. (Saastamoinen 2011, 67.) Durkheimin mukaan on syytä erottaa myös kaksi sosiaalisten tosiasioiden lajia toisistaan: *normaali* ja *patologinen*. Mikä tahansa toiminta, kuten rikollisuus, voi olla normaalia yhteiskunnassa. Kun se ylittää tietyt rajat, siitä tulee patologista. Yhteiskunnallista tasapainoa ylläpitämään tarvitaan Durkheimin mukaan sosiologia. Hän on Pertti Tötön (1996) sanoin kuin ”lääkäri, joka työskentelee yhteiskunnan normaalin terveydentilan säilyttämiseksi”. (Töttö 1996, 200–202.)

Yhteisöissä tunnetusti tapahtuu paljon moraalitonta ja rikollista toimintaa. Lain rajoilla toimivat moottoripyöräkerhot ja fanaattiset uskonnolliset lahkot ovat tästä tuttuja ääriesimerkkejä. Yhteisöllinen järjestäytyminen voi tuottaa sekä sosiaalisia että antisosiaalisia seurauksia. (Putnam 2000, 21–22.) Kun yhteisöä luodaan, ei ole myöskään mitään takuita sen onnistumisesta. Itse asiassa todennäköisyys yhteisöllistämisen epäonnistumiselle lienee suuri. Ulkoisten toimijoiden suhteen yhteisöhanke voi kaatua heikkoon suunnitteluun, organisointiin tai fasilitointiin. Yhteisön sisäiset tekijät voivat myös monella tavalla estää tai vinouttaa yhteisöllistymisen. Yhteisön jäsenten luonteenpiirteillä, elämäntavoilla ja toimintamalleilla on suuri merkitys yhteisön suuntautumisella. Huomattavaa on, että sekä dominoivasti että eristäytyvästi orientoituneiden henkilöiden vaikutus voi olla yhtä haitallista yhteisön muodostumiselle ja kehittymiselle.

Yhteisöllisten patologioiden estämiseksi tässä tutkimuksessa esitellyn yhteisösuunnittelun hankkeen ideaan on pyritty sisäänkirjoittamaan perinteisiä yhteisöidealeja, joita Lehtonen (1990, 30) luettelee seuraavasti: ”*vapaaehtoisuus, legitiimisyys, demokraattisuus, tasa-arvoisuus, autonomisuus*”. Näiden ideaalien toteutuminen on toki aina osittaista ja epätäydellistä, mutta periaatteina ja päämäärinä niillä on tiettyä voimaa. Niitä olisi nähdäkseni syytä integroida myös (mahdollisesti syntyvään) yhteisösuunnittelun kulttuuriin. Kun puhutaan yhteisösuunnittelusta tässä esitellyssä, uudistetussa mielessä, puhutaan samalla myös yhteisöjen kehittämisestä. Kehittämisen taas tulisi mielestäni tarkoittaa muun muassa edellä mainittujen ideaalien mukaista yhteisön ohjaamista sekä rakenteiden osalta että ihmisten suhteen. Olennaista yhteisösuunnittelun sosiaalisesti kestävä toteuttamisen suhteen olisi varmasti laatia säänteleviä ohjeistuksia, jotka varmistaisivat toivotun kehityssuunnan.

Tämän tutkimuksen kohteena olevassa yhteisösuunnittelun hankkeessa on pidetty peruslähtökohtana, että yhteisöjen luomisen ja kehittämisen hyödyt saattavat helposti ylittää mahdolliset haitat. Hankkeessa on silti pyritty tarkasti huomiomaan edellä mainitut (ja monet muut mahdolliset) riskitekijät. Aineiston analyysiluvussa tarkastellaan, missä määrin siinä on onnistuttu.

Tiivistetysti, tässä tutkielmassa ehdotetun kaltainen yhteisösuunnittelu voidaan nähdä mielekkäänä ja sosiaalisen kestävyyskannalta kannattavana ainakin seuraavista syistä:

1. Yhteisöjä suunnitellaan jo, mutta suurelta osin tiedottomasti ja siten epätehokkaasti. Asian nostaminen tietoiseen toimintaan muuttaisi tilanteen.
2. Yhteisöjen suunnittelu tapahtuu usein epädemokraattisesti ja piilossa. Suunnittelun tekeminen läpinäkyväksi voi purkaa esimerkiksi syrjiviä ja epätasa-arvoisia rakenteita sekä pienryhmistä että organisaatioiden tasolla.
3. Yhteisöjen suunnittelussa on, tässä ehdotetun paradigman mukaisella tavalla ymmärrettynä, valtava potentiaali suunnata yhteiskuntaa.
4. Yhteisöllisyyden hyödyt ovat kiistattomasti merkittävät yksilöille, ja vastaavasti yksinäisyyden ja osattomuuden haitat suuria. Yhteisösuunnittelulla voisi olla merkittävä rooli lisätä yhteisöllisyyttä ja vähentää yksinäisyyttä – vieläpä yhteisöjen mahdolliset ongelmakohdat huomioon ottaen.

Yhteisösuunnittelulla vaikuttaisi siis olevan paljon potentiaalia ihmiselämän laadun parantamisessa. Kuten todettu, sitä toisaalta tapahtuu jatkuvasti, mutta tarkoituksellista yhteisösuunnittelua samalla myös tehdään yllättävän vähän ja kapea-alaisesti. Miksi tuohon suunnitteluun ei panosteta? Keiden tehtävä se luontevasti olisi, tai voisi olla?

2.2.3 *Kuka toteuttaisi yhteisösuunnittelua?*

Yhteisösuunnittelu on niin laajamittainen ja monitahoinen toimintakenttä, että sen toteuttajia voisi löytyä lukuisilta eri aloilta. Ainakin yhteisöpedagogiikka, sosiaalipsykologia ja soveltava taide voisivat toimia tietotaidon lähteinä ja ammattilaisten taustakoulutuksina yhteisösuunnittelun projekteissa. Näen, että myös sosiologia olisi yksi näistä aloista, joilla olisi paljon annettavaa yhteisösuunnittelulle, mutta myös paljon siitä saatavaa. Sosiologian suhde yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen on kuitenkin ristiriitainen. Toivoa sosiologisen yhteiskunnallisen aktiivisuuden ja -suunnittelun puolesta on ilmennyt jo sosiologian kentän ulkopuolellakin. Helsingin Sanomien pääkirjoitus vuodelta 2013 nostaa esiin huolen sosiologioiden hiljaiselosta:

Kun Suomeen rakennettiin 1960-luvulla hyvinvointivaltiota, yhteiskunnallisen keskustelun vetureina olivat sosiaalipoliitikot ja sosiologit – Pekka Kuusi, Erik Allardt ja moni muu. Nyt kun sitä uudistetaan, äänessä ovat lähinnä talousviisaat. Huhuu, Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitos: löytyisikö sieltä teiltä 2010-luvun Pekka Kuusi? (Mistä löytyisi uusi Pekka Kuusi? 1.9.2013)

Junkkarin mainitsemaa ajankohtaa on usein kutsuttu sosiologian kultakaudeksi (mm. Hokka 2016, 240). 1960- ja 1970-luvuilla sosiologit vaikuttivat yhteiskuntapolitiikkaan voimakkaasti, ja esiintyivät julkisuudessa arvostettuina asiantuntijoina, joiden näkemyksiä kuunneltiin tarkasti. Yle:lle vuonna 2017 antamassa haastattelussa suomalaisen sosiologian voimahahmot Antti Eskola, Risto Alapuro ja Pertti Alasuutari ilmaisevat yhtäläisen käsityksen, ettei vastaavaan vaikutusvaltaan paluu tunnu enää todennäköiseltä. Kirjoittajan mukaan ”*Alapuro kiteyttää asian niin, että vaikka sosiologia tieteenä on edelleen vahvasti hengissä, se ei ole enää aikakautensa karismaattinen muotoilija*”. (”Yhteiskuntaa selitetään taskulaskimella – ennen siihen tarvittiin sosiologi” 24.3.2017) Tämä sosiologian yhteiskunnallinen hiljaisuus on tuottanut turhautumista suomalaisen sosiologisen eliitin keskuudessa, ja tahtoa löytyy palata kultakauden aikaiseen yhteiskuntapoliittiseen asemaan. Laajamittaiseen sosiaalipoliittiseen yhteiskuntasuunnitteluun ei kuitenkaan enää juuri ole kiinnostusta. (Hokka 2016, 246, 249.) Kuusen edustama sosiaalitekologinen sosiologia myös lienee sopimaton nyky-yhteiskunnan muuttuneeseen poliittiseen ilmastoon.

Ehdotan tässä tutkielmassa toisenlaisen suunnittelun mahdollisuutta. Sen avaama toimintakenttä (yhteisöt) on sisällöllisestä läheisyydestään ja lähes loputtomasta laajuudestaan huolimatta lähes kartoittamatonta maastoa sosiologiselle suunnittelulle. Tämä johtunee pitkälti siitä edellä mainitusta asiantilasta, että ulkoapäin toteutetulla suunnittelulla on sosiologien keskuudessa joko nostalgisia tai suorastaan epämieluisia kaikuja. Yhteisölliset utopiat ovat enemmän olleet kritiikin kohteita kuin hankkeita, joihin tarttua.

Olen keskustellut yhteisösuunnittelun ideasta sekä usean sosiologian opiskelijan että ammattisosiologin kanssa. Tyypillinen ensimmäinen reaktio yhteisösuunnittelun ideasta on ollut pelästynyt kavahdus sitä mielikuvaa vastaan, jossa suunnittelu yhdistetään rajoittamiseen, pakottamiseen ja sääntelyyn. Tuota ennakkoluuloa on ollut työlästä haastaa. Sosiologin vallan käyttö vaikuttaakin olevan jonkinlainen tabu, tai ainakin

pelko, sosiologian piirissä. Myös Beverley Skeggs (2015) on ihmetellyt, miten on mahdollista, että valtaa tutkivat henkilöt eivät usein tunnu ymmärtävän omaa sijaintiansa vallan käyttäjinä. Olisiko tässä jopa yksi syy, miksi yhteiskunnallinen vaikuttaminen vaikuttaa olevan ristiriitaista sosiologian kentälle?

Tässä tutkielmassa esitellyssä yhteisösuunnittelun kokeilussa ei ole kyse osallistujien elämän rajoittamisesta tai kontrollin ulottumisesta vapaa-ajan toimintoihin. Päinvastoin – Heimoprosessin taustalla on enneminkin emansipatorinen impulssi:

yhteisösuunnittelun tarkoitus on avata uusia mahdollisuuksia ja tarjota työvälineitä toteuttaa omaa yksilöllistä elämäänsä monipuolisesti sekä yhteisöllisessä kontekstissa että sen ulkopuolella. Osallistujat nähdään suurta päätösvaltaa käyttävinä yksilöinä joustavassa yhteisöllisessä kontekstissa. Vastaavasti yhteisöille tarjotaan ennen kaikkea inspiroiviksi tarkoitettuja ehdotuksia ja yhteisön kehittämistä varten tarkoitettuja sovelluksia.

Yhteisöllisen suunnittelun kurssi vaikuttaa laskeneen pohjalukemiin laajemminkin yhteiskunnassamme. Risto Heiskalan ja Eeva Luhtakallion (2006) toimittamassa teoksessa *Uusi jako – miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* käsitellään 1980-luvulla käyntiin lähtenyt, laajamittaista suomalaisen yhteiskunnan muutosta. Aiemmin talous oli tietoisien suunnittelun kohde, ja yhteiskuntapolitiikka muutenkin pitkäjänteisen suunnitelmallista. Valta päättää tulevaisuuden suunnista on sittemmin pitkälti siirtynyt vapaille markkinoille suomalaisen yhteiskunnan pitkälti muututtua taloudellisen kilpailukyvyn ehdoilla toimivaksi.

Tuntuu merkittävältä huomauttaa, että yhteisösuunnittelu ei ole suinkaan ainoa sosiologisesti koskematon maaperä, sillä sosiologian käytännöllinen soveltaminen on ollut varsin konservatiivista, jopa akateemista, sen käytännöllisissäkin suuntauksissa. Esimerkiksi Hans Zetterberg (1964) on esittänyt, että käytännöllinen sosiologia voi tarjota viittä eri roolia sosiologille: päätöksentekijä, kouluttaja, yhteiskuntakriitikko, tutkija (tilauksesta) tai konsultti. Vaikka tästä hahmottelusta on jo yli puoli vuosisataa, siinä luetellut mahdollisuudet vaikuttavat yhä olevan tyypillinen käsitys sosiologin uramahdollisuuksista. Merkille pantavaa on myös, että mikään näistä ei varsinaisesti suuntaa sosiologia luovaan suunnittelemiseen tai kehittelyyn.

Sheffieldin yliopiston kunniaprofessori Nick Fox (2016) avaa kirjoituksessaan sosiologin ammatillista tilannetta. Hän kuvailee, kuinka sosiologit Isossa-Britanniassa työskentelevät lukuisilla aloilla, muun muassa markkinoinnissa, politiikassa ja opetuksessa. Fox kuitenkin huomauttaa, että nämä työnkuvat eivät liity suoraan sosiologiaan. Vallitseva tilanne on toisaalta siis hieno todiste sosiologian sovellettavuudesta, mutta kertoo samalla siitä, että käytännön sosiologian työpaikkoja ei vaikuta olevan. Fox kysyykin, emmekö tieteenalana voisi olla suoremmin käyttämässä taitojamme ja tietojamme yhteiskunnan eduksi ja ratkaisemassa ajankohtaisia ongelmia. (Fox 2016.)

Foxin tekemä huomio näkyy Suomessakin. Vuosina 2010–2019 tehdystä uraseurantakyselystä (<https://toissa.fi/sijoittuminen-tyoelamaan/show/sosiologia>) käy ilmi, että sosiologeiksi valmistuneista neljä prosenttia on työttömänä ja vain kaksi prosenttia on vastannut toimivansa freelancerina tai yrittäjänä. Erilaisia työtehtäviä 426 vastaajan joukosta on peräti 290, mikä kuvastaa alan pirstaleisuutta. Vertailun vuoksi psykologiasta valmistuneita vastaajia oli samassa tutkimuksessa 655, mutta työtehtäviä 173. Niistä suurin osa on tarkentavia nimikkeitä (terveyskeskuspsykologi, perheneuvolapsykologi), jonka lisäksi ruotsinkieliset nimikkeet ovat tilastossa erikseen, joten todellisen luvun voi päätellä olevan lähempänä sataa kuin kahta sataa. (<https://toissa.fi/sijoittuminen-tyoelamaan/show/psykologia>.) Selvityksen perusteella sosiologian kenttä vaikuttaa olevan monta muutakin tieteenalaa pirstaleisempi. Sosiologin koulutus on erikoinen: se ei ohjaa suoraan mihinkään työhön, eikä nimikettä voi pitää ammatillisena, ellei toimi akateemisessa ympäristössä. Jonkinlainen juopa sosiologisen koulutuksen ja sen tuottaman ymmärryksen ja tietotaidon käytännön toteuttamisen välillä näyttäisi olevan. Mistä tämä johtuu, ja olisiko tilannetta mahdollista muuttaa?

Seuraavassa luvussa tarkastellaan yhteiskunnallisesti aktiivisen sosiologian kysymystä ja sosiologian omaa, ristiriitaista itsekäsitystä. Voisiko käytännöllinen ja aktiivinen yhteiskunnallinen toiminta olla yksi sosiologisen koulutuksen soveltamisen luonteva suunta? Mitä jos sosiologia kohdistuisi vahvemmin maailmaan? Millaisia mahdollisuuksia ja toisaalta haasteita tämä suunta tuottaisi?

3 YHTEISKUNNALLISESTI AKTIIVINEN SOSIOLOGIA

Tässä luvussa taustoitetaan valintaa toteuttaa kokeellinen sosiologinen toimintatutkimus ja alustetaan tutkimuksenasettelua luomalla lyhyt katsaus joihinkin niistä tavoista, joilla sosiologian piirissä on suhtauduttu sosiologien yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Ensimmäisessä alaluvussa nostetaan esiin kysymys sosiologian yhteiskunnallisen aktiivisuuden sopivuudesta. Toinen alaluku käsittelee lyhyesti joitain sosiologian sisäisiä riitaisuuksia tieteenalan yhteiskunnallista aktiivisuutta korostavien näkökulmien välillä.

3.1 Sosiologian aktiivisuuden puolesta ja sitä vastaan

Suhtautuminen sosiologian yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen on jakanut mielipiteitä tieteenalan sisällä. Jännite tieteellisen ja poliittisen orientaation välillä on tuottanut kärkeviä puheenvuoroja molempiin suuntiin. Kiteytetysti kysymys kuuluu: pyrimmekö ymmärtämään maailmaa vai muuttamaan sitä? (Burawoy 2016, 382.) Luhtakallion (2015) mukaan sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja yhteiskunnallisten olojen parantaminen on aina kuulunut sosiologian tavoitteisiin. Jo Luhtakallion puheenvuoron poleemisuus itsessään todistaa, ettei se kuitenkaan ole itsestään selvästi käytännön realiteetti. Hän ilmaisee, että

--- jos maailmasta halutaan nyt ja tulevaisuudessa relevanttia tietoa, joka pystyy kilpailemaan kaupallisen tiedontuotannon kanssa ja tuomaan keskusteluun uskottavia vaihtoehtoja, on sosiologien oltava entistä valmiimpia pistämään kädet saveen ja pitämään ne siellä.
(Luhtakallio 2015, 287–288.)

Suomalainen sosiologia on ollut alusta lähtien empiristinen, eli perustunut käytännön tutkimukseen. Samaten sosiologinen tutkimus on Suomessa Edvard Westermarckin vaikutusvaltaisesta impulssista asti suurelta osin pyrkinyt yhteiskunnallisten olojen parantamiseen. (Allardt et al. 1992, 20.)

Sosiologien aktiivisuuden puolesta on puhunut muun muassa Markus Schulz (2016), joka toimiessaan Kansainvälisen sosiologisen seuran (ISA) varapuheenjohtajana korosti

tulevaisuuskeskeisen ja yhteiskuntaan osallistuvan asemoinnin tärkeyttä, jos sosiologiasta tahdotaan tulevan merkittävämpi yhteiskunnallinen tekijä.

Yhteiskunnallisesti aktiiviseksi sosiologiaksi voidaan lukea keskenään hyvin erilaisia näkökulmia ja koulukuntia. Brittiläinen sosiologi Jonathan Turner käyttää termiä *sociological engineering* sosiologian suunnasta, jossa abstraktin teoreettista sosiologista tietoa yritetään soveltaa sosiaalisten rakenteiden ymmärtämiseen tarkoitetuiksi peukalosäännöiksi. Näin tekemällä voidaan hänen mukaansa tunnistaa, miten yhteiskunnat on rakennettu, miten kunkin sosiaalisen rakenteen ongelmat tulisi arvioida ja miten ei-toimiviksi koetut rakenteet saataisiin purettua. (Turner 1998, 246, 248.)

Michel Valentin (1993) esittää johdannossa teokseen *The Shadow of Dionysos*, että Maffesolia ei voi luokitella empiristiseksi, muttei myöskään perinteisen teoreettiseksi sosiologiksi. Ennemmin hänen työnsä asettuu sosiologian filosofian puolelle. Sieltä käsin Maffesoli kuitenkin korostaa käytännöllisyyttä – hänestä sosiologian tulisi tulla osaksi ”sosiaalisesta”, ei vain ajatella sitä. Vaikka Valentin ylistää Maffesolin asennetta, hän itse siirtyy kritisoimaan sosiologian tekniskäytännöllisiä sovelluksia, psykometriaa ja sosiobiologiaa, ”tuhoavan reduktionistista taipumuksista” ja sitä peilaten kiittelee Maffesolia siitä ”harvinaisesta asenteesta”, ettei hän pyri tuottamaan sosiaalisia ratkaisuja. (Maffesoli 1993, xx–xxii.) Maffesoli (1996) tosiaan esittää irrottautumisen modernin aikakauden positivismista ja tiedon välineellisyydestä tarpeelliseksi ja ehdottaa sosiologille sen hyväksymistä, että hän on vailla yhteyttä käytäntöön ja mihinkään tarkoitukseen. Tämä kehoitus irrottautua tosin kumpuaa välineellisistä syistä; se on ajattelun temppu, joka mahdollistaa uudenlaisen näkökulman hahmottamisen. Tässä hän nähdäkseni puhuu *outouttamisesta*, mikä on sosiologisen mielikuvituksen yksi tärkeimmistä työkaluista – kohteeseen täytyy ottaa etäisyyttä, jotta sitä voi lähestyä uusin silmin. Maffesoli myös suorasanaisesti tunnustautuu utopistiksi, ja kehottaa (myös esimerkillään) sosiologiaa unelmoimaan. (Maffesoli 1996 4, 7–8) Eikö se jo ole sosiaalisten ratkaisujen tuottamista?

Valentinin hyökkäys tiedon välineellistä käyttämistä vastaan ei ole harvinainen poikkeustapaus, kuten seuraavassa luvussa tarkemmin esitetään. Yhteiskunnallisesti aktiivisen sosiologian asema on kuitenkin vielä hankalampi, sillä se on kohdannut sisäistä vastarintaa myös periaatteellisesti. Esimerkiksi julkisen sosiologian edustajan,

Randolf Davidin (2013) mukaan sosiologin vahvuus ei ole käytännössä vaan sivustakatsovana tarkkailijana. On tosin huomionarvoista, että David ilmaisi tämän käsityksen tilanteessa, jossa häntä painostettiin osallistumaan aktiivisesti puolue toimintaan (David 2013). Esimerkki toimii kuitenkin osoittamaan, miten itsesensuuri sosiologisessa itseymmärryksessä toteutuu suhteessa yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Aktiivisen sosiologian esteenä ei kuitenkaan ole ainoastaan aktiivisuutta sinällään vastustavat näkökulmat – myös yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen orientoituneet koulukunnat ovat keskenään riittäviä.

3.2 Aktiivisen sosiologian sisäisestä riittäisyydestä

Millaista on mielikuvituksellinen ja uskottava – siis hyvä – sosiologia? Kysymykseen on helpompi miettiä vastausta kysymällä, mikä ehkäisee sosiologista mielikuvitusta. Sosiologiassa tunnutaan ripustautuvan helposti turhiin vastakkainasetteluihin, jotka pikemminkin haittaavat kuin edistävät luovaa ajattelua. (Näre 2015)

Michael Burawoy (2005, 9) on jaotellut sosiologian haarat neljään osaan: professionaaliseen, kriittiseen sosiologiaan, yhteiskuntaa palvelevaan sosiologiaan (policy sociology) ja julkiseen sosiologiaan. Näistä kaikki paitsi professionaalinen sosiologia voidaan nähdä jollain tavalla yhteiskunnallista aktiivisuutta puoltavina näkökulmina. Sosiologista diskurssia seuraamalla syntyy silti vaikutelma, että näiden välillä on ylitsepääsemättömiä kuiluja.

Yhteiskuntatieteilijät ovat pitkään jakautuneet eri leireihin ristiriidan vuoksi, joka liittyy tiedon tuottamisen tapaan ja sen taustalla oleviin intresseihin. Erilaiset käsitykset tiedosta, totuudesta ja tiedonhankinnan tavoista tuottavat paitsi erilaista tutkimusta ja tietoa, myös vastakkainasetteluja esimerkiksi sosiologian itsekäsityksessä. Jürgen Habermasin (1972) mukaan tiedon hankinnan motivaatioita, *intressejä*, on kolmen laatuista. Empiiris-analyttinen tiede pyrkii tuottamaan ennustettavaa tietoa. Se on perinteisesti luonnontieteiden tyypillisesti ilmentämä toimintatapa, joka pohjautuu tyypillisesti hypoteeseihin, kokeisiin ja päättelyyn. Tällainen suhtautuminen tietoon usein sivuuttaa tutkijan vaikutuksen tutkittavaan, ja on luonteeltaan positivistista, eli sisältää uskon tieteen harjoittamisen itsekorjaantuvuuteen ja tiedon kumuloitumiseen.

Tällaista tiedonintressiä voi kuvata *tekniseksi*. Historiallis-hermeneuttinen tiede puolestaan pyrkii havaintojen tekemisen sijaan ymmärtämään merkityksiä. Tämän yhteiskuntatieteille tyypillisen lähestymistavan tyypillisenä ongelmana voidaan nähdä tutkijan sokeutuminen suhteessa omaan tulkintaansa, esiymmärrykseen. Tätä tiedonintressiä Habermas nimittää *praktiseksi* tai käytännölliseksi. Kolmantena näkökulmana voidaan pitää niin sanottua kriittistä teoriaa. Sen perustoiminto on itsereflektio, joka pyrkii vapautumaan sosiaalisesti rakentuneiden, lainkaltaisten asetelmien tiedottomasta alaisuudesta. Tämä tiedonintressi on siten *emansipatorinen*. (Habermas 1972, 308–311.)

Habermas itse on vahvasti asettunut viimeisen näkökulman asian ajajaksi, mistä todistaa jo hänen voimakas kritiikkinsä muita tiedonintressejä toteuttavia toimijoita kohtaan. Myös Zygmunt Bauman on arvostettu kriittisen teorian edustajana, mutta toisaalta julkisena sosiologina. Hänen mukaansa sosiologian tulee olla jatkuvassa vuorovaikutuksessa yleisön kanssa. (Jacobsen & Tester 2013, 103–105.) Bauman (1997) kuvailee teoksessaan *Sosiologien ajattelu* sosiologian varhaishistoriaa kolmen erilaisen legitimoimisyrityksen kautta. Jokaisella näistä menettelytavoista oli pyrkimys vakiinnuttaa sosiologia akateemiseksi tieteenä. Émile Durkheim edusti objektiivisen ja esineellisen tiedon sävyttämää positivismia, ja ehdotti sosiologian tehtäväksi sosiaalisten tosiasioiden (tai jopa: *sosiaalisten esineiden*) tutkimista, pitkälti luonnontieteellisen perinteen tavoin. Max Weber puolestaan näki inhimillisen todellisuuden eroavan kriittisellä tavalla muusta maailmasta, sillä toisin kuin (muu) luonto, se on täynnä merkityksiä. Siten sosiologian tuli Weberin mukaan olla enemmän ymmärtämisen kuin (luonnontieteille tyypillistä) selittämisen tiedettä. Kolmanneksi suhtautumistavaksi sosiologian akateemisena etsikköaikana Bauman ehdottaa käytännöllisen sosiologian asennetta ja toimintatapaa. Käytännöllinen sosiologia pyrkii vaikuttamaan inhimilliseen todellisuuteen käyttämällä sosiologisin menetelmin kerättyä tietoa. (Bauman 1997, 273–281)

Baumanin mustavalkoinen narratiivi tyypistää ja värittää käytännöllisen sosiologian amerikkalaiseksi projektiksi (ohittaen siten esimerkiksi Weberin työn käytännöllisen aspektin), ja lisäksi lähinnä vallankäytön välineeksi sopivaksi, ohjailevaksi ja valvovaksi toiminnaksi. Vaikka sosiologisen(kin) tutkimuksen kautta saatua tietoa voi

toki käyttää myös valtaapitävien intressien suojelemiseksi, on Baumanilta nähdäkseni varsin yksipuolista esittää, että esimerkiksi survey-tutkimuksia käyttämällä ”toivottiin, että niistä saatu kattava tieto muuttaisi ihmisen käyttäytymisen ennustettavaksi ja helposti ohjailtavaksi” (Bauman 1997, 279).

Useissa sosiologian oppikirjoissa esitetty sosiologian varhaishistoria joko Baumanin tavoin vähättelee (kuvaavasti Bauman ei nosta esiin yhtään käytännöllisen sosiologian tutkijaa nimeltä) tai suoranaisesti sivuuttaa käytännöllisen sosiologian perinteen. James D. Wright (2009) esittää, että sosiologian, sellaisena kuin sitä käytännössä harjoitetaan, tosiasiaassa kehittivät ”*käytännölliset henkilöt, jotka etsivät ratkaisuja ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin*” ja että sosiologia oli ”*käytännöllinen toimiala kauan ennen kuin siitä kehitettiin ’tavallinen’ tieteenala*” [suomennokset omia]. Wrightin mukaan näitä henkilöitä – erityisesti Galtonia, Queteletia ja Boothia – ei kuitenkaan ole missään vaiheessa muistettu sosiologian klassikoina, jos edes mainitsemisen arvoisina tutkijoina (Wright 2009, 63). Suomessa muun muassa Erkki Kilpinen (2000) on vastaavalla tavalla nostanut esiin käytännöllisen sosiologian pioneereja erityisesti Talcott Parsonsin rakentaman, Durkheimia, Weberiä ja Marxia korostavan historianarratiivin rinnalle. Myös Lena Näre (2015) on pyrkinyt ravistelemaan sosiologian varhaishistoriaan liittyvää yksipuolista käsitystä, joka käytännöllisen sosiologian edustajien lisäksi ohittaa naisten ja ei-valkoisten panoksen sosiologian rakentumiseen.

Burawoy itse on Davidin ja Baumanin tavoin tullut tunnetuksi julkisen sosiologian puolestapuhujana. Hän jakaa julkisen sosiologian edelleen perinteiseen ja orgaaniseen sosiologiaan. Perinteisen julkisen sosiologian toteuttamiseen voi laskea mielipidekirjoittamisen tai akateemisen tutkimuksen soveltamisen käytäntöön. David on tyypillinen esimerkki tästä perinteestä. Yleisöt tai ”kansa” jäävät Burawoyn mukaan täten kuitenkin etäiseksi kohteeksi. Orgaaninen julkinen sosiologia toimii sen sijaan aktiivisessa vuorovaikutusyhteydessä yleisöön. Aktiivisessa dialogissa toimivalle sosiologille tapahtuu helposti paljon sellaista, mikä jää näkymättömäksi, yksityiseksi ja siten ammatillisen toiminnan ulkopuolelle. Sosiologian tulisi avata tätä vuorovaikutusta julkiseksi ja sisällyttää nämä orgaaniset yhteydet osaksi sosiologista elämää. (Burawoy 2005, 7–9.)

Maailma on Burawoyn mielestä kuitenkin julkiselle sosiologian suunnalle vihamielinen; voimistuva uusliberalismi, yliopistojen väheksyntä ja kaikkialle ulottuva yksityistämisen aalto (erityisesti Yhdysvalloissa) ovat ”*antiteettisiä sosiologiselle eetokselle*”, erityisesti julkiselle sosiologialle. Hankaluuksista huolimatta sekä tieteenalan sisäinen että kansalaisten kiinnostus käytännönläheiseen julkiseen sosiologiaan on Burawoyn mukaan kasvussa. Sosiologian yksi tehtävä on tunnistaa, määritellä ja luoda inhimillisiä kategorioita, sillä tämänkaltainen luokittelu mahdollistaa ihmisryhmän voimaannuttamisen. Toinen sosiaalisesti vastuullinen teko sosiologien yhteisöltä olisi poliittinen aktivoituminen. Burawoy myöntää, että ehdotuksessa on suuria haasteita, sillä sosiologian piirissä vaikuttavat niin monet erilaiset poliittiset ja ideologiset näkemykset. Sosiologian, erityisesti julkisen sosiologian, tehtävä on kuitenkin puolustaa kansalaisyhteiskunnan etuja, ja yhteen liittoutuminen voimistaisi sosiologien yhteiskunnallista painoarvoa. (Burawoy 2005, 5–8, 24)

Burawoyn formuloinnit ovat saaneet paljon vastakaikua, mutta myös kritiikkiä.⁴ Craig Calhounin (2005) mukaan Burawoyn esittämä, selkeärajainen typologinen jako erilaisiin sosiologisiin toiminnan linjoihin ei välttämättä ole ”tervettä työnjakoa” vaan ennemmin sosiologian sisäisen riitaisuuden ongelmaa, joka tulisi ylittää. Calhoun myöntää, että Burawoyn esittämät kysymykset ovat akuutin tärkeitä, koska se ”*miten sosiologia merkitsee julkisessa tilassa, on elintärkeää alan tulevaisuudelle*” [oma suomennos]. Calhoun kuitenkin kyseenalaistaa Burawoyle keskeisen tärkeän näkemyksen siitä, että sosiologian tehtävä olisi asettua ykskantaan kansalaisyhteiskunnan puolelle ja huomauttaa, että Burawoyn dramaattinen esitys yhteiskunnan siirtymisestä poliittisesti oikealle ei välttämättä ole aivan niin yksiselitteisesti totta kuin miten hän sen esittää. (Calhoun 2005, 355–362) Burawoyn diskurssissa onkin nähtävissä selvä poliittinen agenda, jolle hän pyrkii saamaan oikeutusta ja seuraajia – välillä aggressiivisemmin ja toisinaan diplomaattisemmin.

Poliittinen osallistuminen yhteiskuntaan on, kuten johdannossa siteerattu Mills (2015) esitti, väistämätön realiteetti sosiologille, joka on tullut tietoiseksi yhteiskunnallisen ymmärryksensä tuomasta vastuusta. Käytännössä tämän vastuullisuuden hyväksyminen

---

⁴ Katso esim. Hadas (2007).

vaikuttaa usein johtavan johonkin ideologiaan tai arvomaailmaan sitoutumisena (Burawoy 2016, 382). Asian läpinäkyvyys on toki hyvä asia. Yhdyn Burawoyhin (2016, 382), joka lainaa Alvin Gouldneria esittäessään, että ”arvovapaan” tieteen ideaalista sijasta tulisi siirtyä arvositoutuneeseen tieteen tekemiseen eli välineellisestä rationaalisuudesta arvorationaalisuuteen. Arvojen avoin ilmaisu tekee tutkimuksesta luotettavampaa, sillä silloin on helpompi ottaa lähtökohtien mahdollisesti vinouttava vaikutus paremmin huomioon.

Sosiologiassa erilaisten suuntautumisten toisiaan tasapainottava vaikutus ei kuitenkaan välttämättä toteudu. Erityisesti yhteiskunnallisesti aktiivinen sosiologia on ollut perinteisesti leimallisesti vasemmistolaista. Esimerkiksi Burawoylle yhteiskunnallisesti aktiivinen sosiologia tarkoittaa ennen kaikkea kansalaisyhteiskunnan puolustamista uusliberalismia vastaan. Vastaava arvojen ja poliittisen suuntautuneisuuden viritys on laajemminkin tyypillistä sosiologialle, joskaan se ei enää ole marxilaiselle diskurssille niin vahvasti alisteista kuin vielä muutama vuosikymmen sitten – ainakaan usein esitetyn, yliopistojen vasemmistolaisesta hegemoniasta valittavan väitteen dramaattisessa mittakaavassa (Hokka 2016, 241; Lipset & Ladd, Jr. 1972; Werfhorst 2019).

Sosiologista diskurssia seuraamalla ei siis voi välttyä erilaisten vastakkainasettelujen dualistisilta taisteluilta. Kysymys siitä, olisiko sosiologinen yhteiskunnallinen aktiivisuus mahdollista ilman minkäänlaista puolueellista orientoitumista, on lähtökohtaisestikin haastava, sillä jokainen tuo omia asenteitaan ja arvojaan mukaan tieteenkin tekemiseen. Kysymyksen kohtaaminen on kuitenkin tärkeää, jo pelkästään tieteenalan uskottavuuden kannalta. Sosiologia on ollut kahden tulen välissä alusta saakka. Jo Weber joutui puolustautumaan sekä vasemmalta että oikealta tulleilta, yliopistoa politisoimaan pyrkineiltä odotuksilta ja vaatimuksilta, eikä tilanne ole myöhemminkään ollut yhtään helpompi (Burawoy 2016, 383–392).

Seuraavaksi esiteltävä yhteisösuunnittelun kokeilu on pyritty luomaan (puolue)poliittisista intresseistä vapaana, mutta silti ammentaen emansipatorisesta impulssista.

Tässä luvussa esitellään lyhyesti uutta yhteisösuunnittelun kokeilua, Heimoprosessia. Tarkoituksena on tarjota lukijalle muutamia alustavia lähtökohtia, joiden kautta voi alkaa hahmottaa, mistä kokeilussa on kyse. Ensimmäisessä alaluvussa nostetaan esiin Heimoprosessin taustoja ja pyrkimyksiä. Toisessa alaluvussa selvitetään, miksi ja miten kokeilu on toteutettu yhteistyössä taiteilijan kanssa.

4.1 Heimoprosessin taustat ja tarkoitus

Heimoprosessin taustalla on taiteilijatyöparini Jussi Nikkilän, idea yhteisöjen suunnittelemisesta arkkitehtuurisena, leikinomaisena ja taiteellisena prosessina sekä kiinnostus kokeilla sitä käytännössä. Keskustellessamme yhteenkuuluvuuden vajeista ja yhteisöllisyyden hajanaisesta tilasta Suomessa, ja toisaalta kiinnostuksestani käyttää pro gradu -tutkielmaprosessini yhteiskunnallisesti aktiiviseen työhön, hän ehdotti minulle yhteistyötä yhteisösuunnittelun parissa.

Vuoden 2020 vaihteessa pohdimme erilaisia vaihtoehtoja yhteisösuunnittelun toteuttamiselle. Harkitsimme kohteeksi esimerkiksi molemmille läheistä toimintakenttää, koulumaailmaa, tarkemmin ottaen koululuokkien yhteisöllistä kehittämistä. Suunnittelimme myös yhteisöjen kokoamista selkeiden teemojen ympärille, kuten esimerkiksi ihmisenä kasvamisen impulssin tai jonkin harrastuksen ympärille. Puheissa oli lisäksi jo olemassa olevien kaveriporukoiden toiminnan uudelleen suunnittelun kiinnostava haaste. Lopulta päädyimme ajatukseen sellaisten yhteisöjen suunnittelemisesta, jotka lähtisivät liikkeelle ilman muuta sisältöä kuin osallistujien itsetarkoituksellinen kiinnostus lisätä yhteisöllisyyttä elämässään sekä kokeilla uudenlaista yhteisöllisyyden muotoa. Tästä lähtökohdasta syntyi tässä tutkielmassa esitelty yhteisösuunnittelun kokeilu, Heimoprosessi.

Heimoprosessin lähtökohtainen toimintaidea oli yksinkertainen: Ensiksi perustetaan yhteisöjen syntymistä ja kehittymistä palveleva toimija, Heimoprosessi. Sitten kutsutaan ja kootaan ihmisiä mukaan hankkeeseen. Kun tarpeeksi osallistujia on koolla, aloitetaan

heimon rakentaminen osallistujia toisiinsa tutustuttavien ja kokonaisuutta ryhmäyttävien prosessien kautta. Kun heimo on perustettu, suunnitellaan yhdessä osallistujien kanssa yhteisöä ja sen toimintaa eteenpäin, heidän toivomallaan tavalla. Heimoprosessin puolelta tarjotaan inspiraatiota ja vaihtoehtoisia suuntautumisja, mutta heimot itse päättävät, millä intensiteetillä, sävyllä, toiminnan tavoilla ja tavoitteilla ne toteuttavat itseään.

Työparini ja minä toimimme Heimoprosessissa sekä yhteisöllisen rakenteen ylläpitäjinä että yhteisöllisen toiminnan fasilitoijina. Käytännössä tämä on tarkoittanut sitä, että olemme tarjonneet alustavat rakenteet (kuten yhteen kokoavat tapaamiset ja ryhmäpuhelut), Heimoprosessin inspiroiviksi tarkoitetut visionääriset suunnitelmat sekä tutustumista ja ryhmäyttämistä edesauttavia yhteisöllisiä työkaluja ja sovelluksia. Lisäksi olemme ohjanneet ryhmätilanteita aina tarpeen mukaan.

Meille on ollut tärkeää välittävän, kannustavan ja suvaitsevaisen vuorovaikutuksen edistäminen sekä yksittäisissä heimoissa että laajempaan sosiaaliseen kulttuurin sävynä ja toimintatapana. Heimoprosessilla ei ole vielä ollut käytössä virallisia sääntöjä, joskin kokeilun mahdollisesti laajentuessa ja vakiintuessa sen aika luonnollisesti tulee.

Olemme kirjoittaneet Heimoprosessille periaatteet, jotka lyhyesti lueteltuina ovat:

- Reiluuden ja oikeudenmukaisuuden periaate
- Rehellisyyden periaate
- Rakkauden ja välittämisen periaate
- Tasa-arvon ja hyvyyden periaate
- Ennakkoluulottomuuden ja avoimuuden periaate.

Emme ole kokeneet niiden korostamista tai edes julkaisua tähän mennessä tarpeelliseksi. Sen sijaan olemme puheissamme ja toiminnassamme pyrkineet luomaan sellaista tilaa ja tunnelmaa, jossa nämä periaatteet toteutuvat.

Heimoprosessissa kokeiltuun yhteisösuunnitteluun on sisältynyt tiivis yhteistyö osallistujien kanssa. Emme ole pyrkineet siihen, että kaikki ajatukset, ehdotukset ja toiminta tuotaisiin valmiina heimolle. Olemme luottaneet perusoivallukseemme ja suunnittelua ohjaaviin periaatteisiin, mutta antaneet paljon arvoa osallistujien impulsseihin ja ehdotuksiin liittyen sekä omaan heimoonsa että koko Heimoprosessiin.

Ajatuksenamme on ollut, että Heimoprosessi toimii kehikkona, jolla on tietyt reunaehdot ja suuntaavat linjat, mutta joka on luonteeltaan hyvin avara ja erilaisiin toiveisiin vastaava. Kuten yhteisöt yleensäkin ajassamme, Heimoprosessi perustuu avoimuuteen ja vapaaehtoiseen jäsenyyteen ja suhtautuu sallivasti yksilöiden erilaisuuteen (Kangaspunta et al. 2011, 264). Yhteisöön osallistumisen lähtökohtana pidimme jossain määrin Giddensin refleksiivisen itsensä luomisen ajatusta siitä, että nykyajassa ihmisillä on vapaus (ja tavallaan pakkokin) luoda itseään uudelleen ja määritellä oma elämänsä itse. Tähän haastavaan, mutta huikeita mahdollisuuksia sisältävään tilanteeseen voisimme tarjota työkaluja. Yhteisön täytyisi siis koostua vapaista toimijoista, ja yhteisöllinen konteksti tulisi suunnitella siten, että se tarjoaisi riittävästi tunnetta yhteisöllisyydestä, mutta myös ottaisi joustavalla tavalla yksilölliset toiveet, halut ja tarpeet huomioon.

4.2 Sosiologis-taiteellinen yhteistyö

Tämän tutkielman yksi kokeellinen aspekti liittyy yhteistyöhön minun ja työssään taidetta uusiin konteksteihin soveltavan työparini kesken. Baumanin (1997, 287) mukaan sosiologia *”ei kilpaile vaan yhdistää voimansa muiden sellaisten diskurssien (kuten kirjallisuuden, taiteen, filosofian) kanssa, joiden tarkoituksena on tulkita inhimillistä kokemusta”*. Tätä asennetta olen pyrkinyt soveltamaan työssäni.

Aiheeseen liittyvää kirjallista aineistoa on ollut vaikea löytää. On käynyt selväksi, että ammatillinen yhteistyö sosiologien ja taiteilijoiden välillä on harvinaista, joskaan ei täysin ennen kuulumatonta. Yksi esimerkki tällaisesta yhteistyöstä on sosiologian ja media-alan opiskelijoiden yhteisprojekti Plymouthin yliopistossa.⁵ Suomessa Eeva Luhtakallion (2018) tutkimusprojektissa on toteutettu sosiologin ja yhteisöteatteripedagogin yhteistyötä. Projektissa käytettiin draamaa tutkimuksen välineenä, *”koska sen kautta saatoimme lähestyä aiheita laajasta näkökulmasta: niin älyllisesti kuin emotionaalisesti ja intuitiivisesti”* (Luhtakallio 2018, 7–9, 102–13). Vastaavan monitahoisuuden tavoittelu oli merkittävä syy valintaani ryhtyä tällaiseen

---

⁵ Katso internet-sivu: <https://www.plymouth.ac.uk/news/students-as-cultural-creators-media-arts-and-sociology-students-collaborate-in-award-winning-project>

kokeiluun. Pelkästään sosiologisella koulutuksella ja akateemisesta sosiologisesta näkökulmasta toteutettu yhteisösuunnittelun kokeilu olisi luultavasti jäänyt sekä käytännön toteutuksen kannalta että tutkimuksellisesti merkittävästi kapea-alaisemmaksi kuin mihin olemme päässeet rajoja ylittävällä yhteistyöllä.

Koska suurin osa Heimoprosessin suunnittelusta, kehittämisestä ja toiminnasta on tehty tiiviissä yhteistyössä, on nähdäkseni luontevinta puhua yksinkertaisesti ”meistä” viitatessa itseeni ja työpariini kokeilun suunnittelijoina ja yhteisöllisinä fasilitoijina. Muutamissa valikoiduissa yhteyksissä erittelen toimijuutta tarkemmin. Konkreettinen tutkimustoiminta – havainnointi, muistiinpanojen teko sekä haastattelujen suunnittelu ja toteuttaminen – on ollut täysin omaa työtäni. Lisäksi on huomioitava, että toimintatutkimuksen luonteeseen kuuluu se, että se on yhteisöllinen prosessi, ja kaikki siihen osallistuvat vaikuttavat jollain tavalla tutkimushankkeen toteutumiseen (Heikkinen 2007, 205–206).

Heimoprosessin suunnitteluun ja käytännöllisiin toimiin, kuten esimerkiksi viestittämisiin ja tapaamisiin, on käytetty satoja työtunteja. Lisäksi Heimoprosessi on saatettu alulle kengännauhabudjetilla opiskelujen, palkkatöiden ja muiden projektien rinnalla, kiireisissä elämäntilanteissa. Näiden käytännöllisten tekijöiden, mutta myös yhteisöllisyyden kättilöimisen haasteiden vuoksi Heimoprosessia ei olisi ollut mahdollista toteuttaa ilman erittäin hyvin toimivaa yhteistyötä.

Stephen Steele ja Jeffrey Breese (2009, 3) esittävät, että sosiologit ovat rakentajia; he muuttavat maailmaa, jopa luovat sitä. Työkaluina tässä rakentamisessa sosiologilla on käytössään neljä työkalua: näkökulmat, teorit, käsitteet ja menetelmät. Yhtenä sosiologian antina yhteisösuunnittelulle voidaan nähdä muun muassa ymmärrys yhteiskunnallisista rakenteista. Heimoprosessin lähtökohta on ollut havainto tietynlaisen sosiaalisen rakenteen puuttumisesta suomalaisessa yhteiskunnassa. Sosiologian koulutus myös kasvattaa tarkkaavaisuutta muun muassa erilaisten statusten, habitusten sekä sosiaalisen pääoman vaikutuksista ryhmadynamiikkaan. Bauman (1997, 24) on esittänyt, että *”tärkein palvelus, jonka sosiologisen ajattelemisen taito voi tarjota, on se että meistä tulee aiempaa herkempiä”* [alkuperäinen korostus]. Herkkyys ja tietynlainen opittu tottumus havainnoida ympäristöä erityisellä tarkkuudella ovat sosiologin

ammattinharjoittamiselle tyypillisiä piirteitä. Sosiologia myös tuottaa hahmotuksia, käsitteitä ja luokitteluja, jotka tarjoavat työkaluja sekä yksilöille että ryhmille mahdollisuuksia ymmärtää itseään ja maailman tilannetta, ja siten myös muuttaa olosuhteita.

Sosiologisen ja taiteellisen näkökulman erottaminen on kuitenkin haastavaa, jopa keinotekoista. Robert Nisbetin (1962, 67) mukaan moni sosiologian lanseeraamista vaikutusvaltaisista käsitteistä, kuten *massayhteiskunta*, *vieraantuminen* ja *yhteisö* on seurausta intuitiivisesta, mielikuvituksellisesta ajatusprosesseista – ei suinkaan lineaarisen rationaalisen tieteellisen metodin käyttämisestä. Saattaakin olla perusteltua nähdä sosiologiassa samoja piirteitä kuin taiteessa, tai jopa käsittää sosiologia eräänlaisena taidemuotona. Heimoprosessin luomisessa kokemani yhteistyö on parhaimmillaan ollutkin saumatonta dialogia yhteiskunnallisen ymmärryksen ja elämiskulttuuria uudistavan, soveltavan taiteen näkökulman kautta tulevan impulssin välillä.

Sosiologian ja soveltavan taiteen näkökulmia yhdistäviä suunnittelun kohteita Heimoprosessissa on paljon. Yhtenä esimerkkinä mainittakoon *rituaalit*, joiden merkitystä on tutkittu monipuolisesti sekä taiteen kentällä että sosiologiassa. Molemmat tulokulmat hahmottavat niiden merkityksiä omalla tavallaan.⁶ Käytännön suunnittelun kannalta tällaiset, molemmilta suunnilta korostetut ilmiöt nousivat erityisen kiinnostaviksi. Olemme pyrkineet ottamaan tällaiset ilmiöt huomioon, ja jollain tavalla integroimaan niitä Heimoprosessiin. Mainittua rituaalisuuden elementtiä olemme soveltaneet esimerkiksi perustamiskokousten suunnittelussa.

---

⁶ Sosiologian näkökulmasta rituaaleihin, katso esimerkiksi Alasuutari (2007).

5 AINEISTO JA MENETELMÄT

Tässä luvussa esitetään kuvaus tutkimusaineistosta sekä menetelmät, joilla aineistoa on kerätty ja analysoitu. Ensimmäisessä alaluvussa kuvaillaan tutkimusta yleisellä tavalla ja esitetään perusteluja tehdyille metodologisille valinnoille. Toinen alaluku käsittelee tutkimuksessa keskeisesti käytettyä tutkimusstrategiaa, toimintatutkimusta.

Kolmannessa alaluvussa käsitellään etnografista näkökulmaa ja etnografisia menetelmiä. Neljännessä alaluvussa kiinnitetään huomiota haastatteluun tutkimusmenetelmänä ja kuvaillaan, miten sitä on käytetty tässä tutkimuksessa. Viides alaluku käsittelee muita tutkimuksessa kerättyjä aineistoja. Kuudes luku koskee tutkimusprosessissa esiin nousseita eettisiä kysymyksiä.

5.1 Yleisesti

Tämä tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen. Kvalitatiivinen tutkimus on tiedon kokonaisvaltaista hankintaa, jossa aineistoa tarkastellaan monitahoisesti ja yksityiskohtaisesti. Tutkittavaa ilmiötä pyritään käsitteellistämään vähitellen, ja pyrkimys on välttää vahvoja ennakko-oletuksia siitä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on lähtökohtaisesti kysymys yksittäisten tapausten tutkimisesta. Tilastollisesta tutkimuksesta poiketen empiirinen yleistäminen ei ole yleensä mahdollista, eikä sitä pidetä päämääränä. Sitä vastoin aineiston tulkinnasta on mahdollista tehdä teoreettista yleistämistä, jolloin tutkimustulosten siirrettävyyskin voi toteutua jossain määrin. Siihen päästäkseen tutkimuksen olisi oltava eheä kokonaisuus ja tarjota tarpeeksi tarkkaa tietoa. (Eskola & Suoranta 2001, 13–20, 65–68.)

Olen valinnut tutkimukseen monipuolisen kvalitatiivisten tutkimusstrategioiden ja -menetelmien käytön, jotta voisin tuottaa monipuolista tietoa toisiinsa kietoutuneiden tutkimusongelmien kokonaisuudesta. Tutkimus asettuu luonteeltaan tapaustutkimuksen perinteeseen, jossa tutkimusta ohjaa kohdetta voimaannuttamaan ja vapauttamaan pyrkivä tiedonintressi. Toimintatutkimusta tukemaan olen valinnut tutkimusmenetelmiä, joita voidaan nimittää etnografisiksi: havainnointia ja haastatteluita. Tutkimuksen

lähtökohdissa on lisäksi kokeellisen sosiologisen tutkimuksen sävy, sillä tutkimuskohdetta on luotu tutkimusta silmällä pitäen.

Tutkimuskohde on nähdäkseni vaatinut monisuuntaisen ristivalotuksen. Siksi valitsin tutkimuksen tekemiseen *aineistollisen* ja *menetelmällisen triangulaation* eli erilaisten aineistonhankinta ja -tutkimusmenetelmien yhdistämisen. Valittua toimintatapaa voi kyseenalaistaa esimerkiksi erilaisten tieteenfilosofisten lähtökohtien yhteensopimattomuudella tai väitteellä, että eri menetelmien tuottama tieto viittaa tarkemmin katsottuna eri kohteeseen. (Eskola & Suoranta 2001, 68–74.) Tein metodologiset valintani tietoisena, että tutkimus voi kärsiä mahdollisesta hajanaisuudesta tai moniäänisyydestä. Perustelen valintaani ennen kaikkea tutkimuskohteeni uutuudella. Yhteisösuunnittelu käyttämässäni merkityksessä, sekä sitä soveltava kokeilu, Heimoprosessi, ovat luonteeltaan pioneerisia. Pelkkä yhteisösuunnittelun laajennetun käsityksen käsittely olisi voinut tuottaa esimerkiksi kiinnostavan teoreettisen työn, mutta ilman käytännön esimerkkiä se olisi voinut jäädä hyvin irralliseksi. Vastaavasti pelkät osallistujien haastattelut tai havainnointi toteutetun kokeilun kulusta olisi luultavasti piirtänyt varsin ohuen kuvan yhteisösuunnittelun ideasta, ja pahimmillaan myös empiria olisi jäänyt triviaaliksi. Sillä tavalla toimien sivuun olisi myös jäänyt tutkimuksen merkittävä ulottuvuus: sosiologin uudenlaisen roolin kokeilu yhteisösuunnittelun toteuttajana. Tavoitteeni on siis ollut antaa:

- a) mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva ja käsitys yhteisösuunnittelusta ideana ja käytännöllisenä toimintana,
- b) peilata sitä yhteisöllistämisen impulssin kohteiden, Heimoprosessiin osallistuneiden henkilöiden, kokemuksista sekä
- c) tutkia sosiologin aktiivista roolia yhteisösuunnittelun kokeilun tekijänä.

Tässä tutkimuksessa on siten useita tiedonintressejä. Pyrin läpi tutkielman tekemään niistä mielekästä synteesiä. Emansipatorinen tiedonintressi liittyy toimintatutkimukseen, ja se on tässä ensisijainen: jos tutkimus on pystynyt tuottamaan voimaantumista osallistujille, koen onnistuneeni työssäni. Tutkimuksessa on kuitenkin läsnä myös praktinen tiedonintressi, sillä tarkoitus on tuottaa kokeilun havainnoinnin kautta relevanttia ja hyödyllistä tietoa yhteisösuunnittelusta sekä sosiologin roolista siinä.

Olen siis pyrkinyt toteuttamaan triangulaatiota sekä prosessin kuvailun, itsereflektion että osallistujien näkökulmien monipuolisesta esiin nostamisella. Tässä tutkimuksessa toimintatutkimuksen, etnografisten menetelmien ja kokeellisen sosiologian impulssin sävyt ja muodot ovat ajoittain vaikeasti erotettavissa, sillä käytännössä nämä erilaiset strategiat ovat sekoittuneet ja muodostaneet tietyllä tavalla eheän tutkimuksellisen kokonaisuuden. Esittelen tulevissa alaluvuissa kunkin näistä lähtökohdista erikseen, jotta voin tuoda niiden erityislaatuista ja soveltamista esiin. Seuraavassa taulukossa on tiivistetysti jäsennetty tämän työn metodologinen kokonaisuus: tutkimuksen kohteet, valitut tieteenfilosofiset ja tutkimusstrategiset lähestymistavat sekä käytetyt menetelmät.

Tutkimuskohde	Tieteenfilosofinen lähestymistapa	Tutkimusstrateginen lähestymistapa	Tutkimusmenetelmä
Yhteisöllisyyden rakentaminen	Kriittinen teoria, emansipatorinen tiedonintressi (suhteessa kohdeyhteisöihin)	Toimintatutkimus, kokeellinen sosiologia, etnografia	Interventio, havainnointi, haastattelut, autoetnografia
Heimoprosessiin osallistuneiden kokemukset yhteisösuunnittelun kokeilusta	Fenomenologis-hermeneuttinen, aineistolähtöinen	Etnografia	Havainnointi, aineistotutkimus, teema- ja syvähaastattelut
Sosiologin aktiivinen/luova yhteiskunnallinen rooli	Kriittinen teoria, emansipatorinen tiedonintressi (suhteessa itseäni sosiologina)	Toimintatutkimus, itsereflektio	Autoetnografia

Taulukko 1: Tutkimuksen tieteenfilosofiset ja metodiset valinnat

Fenomenologis-hermeneuttisella lähestymistavalla viitataan aineistolähtöiseen tutkimusasenteeseen, jossa analyysi ja tulkinta kietoutuvat toisiinsa (Eskola & Suoranta 2001, 145–150). Olen toteuttanut tätä periaatetta osallistujien kokemusten käsittelyn suhteen pyrkimällä pitäytymään aineistosta nousevien merkitysten ennakkoluulottomassa huomioinnissa, mutta samalla kuitenkin sitonut ne analyysissani osaksi laajempaa tutkimuksen kuvailua. Kriittisen teorian emansipatorinen pyrkimys ja

tiedonintressi ilmenevät tavassa, jolla tutkimuksessa on rakennettu yhteisöllisyyttä ja kokeilemalla tutkittu sosiologin tavanomaisesta poikkeavaa roolia. Taulukon muut käsitteet ja niiden käyttö tässä tutkimuksessa käsitellään tulevilla alaluvuilla.

Tutkimusprosessi on kestänyt yhteisösuunnittelun kokeilun käynnistysvaiheista helmikuussa 2020 syyskuun 2020. Havainnointijakso sekä tekstiaineiston keräämisen aika asettuu maaliskuun alusta syyskuun loppuun. Ensimmäinen haastattelu toteutettiin kesäkuun puolivälissä, viimeinen syyskuun lopulla.

5.2 Toimintatutkimus

Toimintatutkimuksella (englanniksi: *action research*) tarkoitetaan erilaisia tutkimusmenetelmiä käyttävää ajattelutapaa tai tutkimusstrategiaa, joka pyrkii tuottamaan käytännöllistä hyötyä yhdistämällä tutkimuksen tekemiseen sosiaalisen toiminnan aspektin. Toimintatutkimuksellisessa filosofiassa ja mielentilassa teoriaa ja käytäntöä ei pelkästään yhdistetä, vaan ne nähdään sisältyvän toisiinsa. Sekä toimintatutkimuksen kohdetta että sitä itseään voi kuvata sosiaalisena prosessina. (Heikkinen 2007, 196–198.)

Toimintatutkimuksen taustat ovat pragmaattisessa filosofiassa ja sosiaalipsykologiassa, toisaalta kriittisen teorian perinteessä ja emansipatorisessa tiedonintressissä. Kasvatustieteen alalla toimintatutkimus on koettu erityisen luontevaksi, sillä oppiminen, sivistävyys ja kasvatuksellisuus ovat sekä toimintatutkimuksen ideologisessa ytimessä että koettuja seurauksia sen tekemisestä. Toimintatutkimuksen lähestymistapaan kuuluu tutkijan oman persoonan selkeä sisällyttäminen tutkimukseen analysoitavana toimijana. Tämän korostuksen taustalla on Habermasin edustama ymmärrys tutkijan väistämättömästä vaikuttamisesta tutkimuskohteeseensa sekä toiminnallaan että omalla arvosidonnaisella subjektillaan. Miksi sitä ei siis nostaisi avoimesti esille? Itsereflektio on tässä avainsana: ilman sitä toimintatutkimus jää heikoksi paitsi tiedonfilosofisesta näkökulmasta, myös intervention kannalta. (Heikkinen 2007, 198–201.)

Pyrin kuljettamaan itsereflektiota pitkin tätä tutkielmaa. Teen sitä myös siksi, että kokeilun yhteydessä esiin nostettu kysymys sosiologin roolista yhteiskunnassa on

tutkimuksen olennainen osa, eikä sen tutkiminen tässä yhteydessä ollut mahdollista muulla tavalla kuin omien kokemusteni pohjalta. Sen vuoksi olen pyrkinyt tuomaan riittävästi esiin omaa ajattelua, kokemuksiani ja rooliani kohdeyhteisöissä. En silti ole nähnyt mielekkääksi nostaa omaa minääni keskiöön, kuten Heikkisen (2007, 204) viittaamat McNiff, Lomax ja Whitehead ovat vaatineet, sillä tässä esitelty yhteisösuunnittelun kokeilu, Heimoprosessi, on nähdäkseni merkittävä innovaatio itsessään ja ansaitsee tulla esitellyksi monipuolisesti ja ilman tutkijan henkilön liiallista väliin asettumista.

Toimintatutkimukselle on usein ominaista yhteisöllisyys. Joissain tapauksissa tutkimus nähdään jopa yhteisön yhteiseksi hankkeeksi. Tästä on kuitenkin risteäviä näkemyksiä: yhtäällä korostetaan yhteistoiminnallisuutta ja emansipatorista asennetta, toisaalla tutkijan itsereflektiivisyyttä. (Heikkinen 2007, 205–206.) Heimoprosessin yhteisön jäsenet ovat olleet hyvin myönteisiä tutkimukselleni, ja kannustaneet sen teossa. En silti väittäisi, että kyseessä on ollut yhteishanke. Tämä johtuu pitkälti siitä, että (toiminta)tutkimukseni ei ole syntynyt jo olemassa olevan yhteisön kehittämisestä, vaan yhteisö on luotu tutkimuksen käynnistämisen kanssa samanaikaisesti. Lisäksi hahmotan roolini Heimoprosessin kehittäjänä myös tutkijan roolista erillisenä, eli tehdyt interventiot eivät välttämättä ole selkeästi tutkijaroolini tekoa, vaan myös projektin – (osa)omistajan roolissa tehtyä. Nämä erottelut ovat luonnollisesti varsin keinotekoisia, eikä tarkkoja määrittelyjä ole helppo tehdä: toimintatutkimuksen luonteen mukaisesti toimijan ja tutkijan roolit ovat häilyviä ja päällekkäisiä, joten ei ole helppo osoittaa täysin selkeästi, missä tutkimus (ja oma roolini tutkijana) päättyy ja missä projekti (ja minä projektin toteuttajana) alkaa.

5.3 Kokeellinen sosiologia

Kokeellisuus ei ole uusi asia sosiologiassa, mutta sen käyttäminen oli pitkään harvinaista. James D. Wright (2008) väittää, että itse asiassa sosiologian alkuhistoria oli nimenomaan kokeellista tutkimusta, vaikka tämä tosiasia sivuutetaankin valtavirran sosiologian historianarratiivissa. Viimeisten vuosikymmenien aikana kokeellista

tutkimusta on sosiologiassa, kuten muissa yhteiskuntatieteissä, tehty yhä enemmän (Ylikoski 2015, 204).

Petri Ylikoski (2015) toteaa, että kokeellista tutkimusta kohtaan on esitetty suuria odotuksia. Yksi merkittävistä toiveista on ollut tutkimustiedon nopea ja järjestelmällinen kumuloituminen. Tämä odotus osuu yhteiskuntatieteiden ”pehmeään kohtaan” eli epäsymmetriseen vertailuun luonnontieteiden usein luotettavammaksi koetun ”kovan tiedon” kanssa. Tällaiset odotukset ovat kuitenkin ongelmallisia eikä kokeellisesta tutkimuksesta liene sosiologian ”pelastajaksi” niiden suhteen. Se voi silti tuoda arvokkaan lisäsvyn yhteiskuntatieteiden metodologiseen palettiin; kokeellisen tutkimuksen avulla on voitu useissa tuoreissa tutkimuksissa vakuuttavasti täydentää muilla tutkimusmenetelmillä tuotetun tiedon todistusvoimaisuutta. Erityisesti kausaalisten eli syy-seuraus-päätelmien tekemiseen kokeellinen tutkimus on tuonut luotettavuutta. (Ylikoski 2015, 204–206.)

Ylikoski (2015) hahmottelee kokeellisen tutkimuksen tutkimusasetelmat jatkumoksi, jossa kontrollin määrä vaihtelee asteittain. Tämän jatkumon voi jaotella viiteen osaan. Nämä osat, kontrolloinnin suhteen laskevasti, ovat:

1. kontrolloitu koe
2. satunnaistettu kontrolloitu koe
3. kenttäkoe
4. luonnollinen koe
5. kvasikoe.

Kontrolloitu koe on klassinen tieteellinen malli samanlaisten kohteiden vertailusta kokeellisissa olosuhteissa. Siinä osaa kohteista manipuloidaan, jotta erot kontrollikohteeseen nousisivat esiin. Yhteiskunnallisissa tutkimuksissa tämäntapainen käytäntö lienee tuloksellisesti kyseenalainen, jollei peräti toteutukseltaan mahdoton. *Satunnaistettu kontrolloitu koe* on esimerkiksi lääketieteen ja psykologian piirissä tyypillinen kokeellisen tutkimuksen ideaalityyppi, jossa vertailtavien kohteiden tulee olla jokseenkin samankaltaisia, mutta ollakseen tieteellisesti uskottava, sen on kohdistuttava ryhmiin ja oltava satunnaistettu. Tällaiselta pohjalta voi jo mielekkäästi luoda sosiologisia koeasetelmia. *Kenttäkokeessa* kontrollin määrä on pienempi

muuttuvien ulkoisten tekijöiden vuoksi, mutta se voi toisaalta tuottaa laboratorio-olosuhteissa tehtyjä kokeita todenmukaisempia tuloksia. *Luonnollinen koe* lähenee jo tavallista havaintotutkimusta, ja on vaikeammin määriteltävissä. Oikeanlaisten olosuhteiden löytäminen luonnolliselle kokeelle voi olla haastavaa. *Kvasikoe*-asetelmassa tutkijan toimenpide on lähtökohta, mutta kohteiden kontrolli on vähäistä, jos sitä lainkaan on. Ylikosken mukaan yhteiskunnalliset kokeilut ovat yleensä luonteeltaan kvasikokeita. Niihin tulee kuitenkin liittyä järjestelmällistä havainnointia koko prosessin aikana, sitä ennen ja sen jälkeen. (Ylikoski 2015, 207–210.)

Koeasetelmat eivät aina ole yksiselitteisen helposti sijoitettavissa tämän luokittelun mukaisesti. On myös paljon tutkimuksia, joissa ei toteudu kaikkia kokeellista tutkimusta tyypillisesti määritteleviä elementtejä, mutta jotka voisivat laajan luonnehdinnan mukaan kuitenkin olla luokiteltavissa kokeellisiksi tutkimuksiksi. Itse asiassa ”*valtaosa kokeellisesta yhteiskuntatieteellisestä tutkimuksesta sijoittuu jonnekin tiukan kontrolloidun kokeen ja etnografisen havainnon tai rekisteriaineiston analyysin väliin*”. (Ylikoski 2015, 207–210, 214.)

Kokeellinen tutkimus ei välttämättä toteuta tieteenfilosofisessa kirjallisuudessa usein esitettyä, teoriakeskeistä hypoteesien testausta. Kokeella voi olla arvoa, vaikka tämä perinteinen käsitys tai kaikki kontrolloituun koeasetelmaan asetetut ehdot eivät toteutuisikaan. Koeasetelmia voidaan käyttää myös tutkimuksen muokkaamisen välineenä kokeessa tutkittavien ilmiöiden kartoittamiseen, uusien havaintojen tekemiseen esimerkiksi koeryhmien erojen suhteen sekä moraalisesta opetuksen avuksi haettuina esimerkkeinä. Kokeellinen tutkimus vois siis tuottaa uusia havaintoja ja niiden kautta myös teorioiden vertailua tai kehittämistä. (Ylikoski 2015, 210–214.)

Kokeellista sosiologiaa on kritisoitu siitä, että aineistot jäävät helposti pieneksi, tutkijan kaksoisrooli on kyseenalainen tutkimuksen luotettavuuden suhteen, eikä kokeilusta voi tuottaa varmoja johtopäätöksiä tai yleistyksiä. Kaikkia näitä kritiikkejä voi kuitenkin kohdistaa myös suureen osaan yhteiskuntatieteellisestä tutkimuksesta, ellei peräti kaikkeen. Ilkka Arminen ja Mika Simonen (2015) näpäyttävät sosiologialle tyypillistä itsesensuuria ja huomauttaa väittelyn kokeellisen sosiologian oikeutuksesta estävän sosiologian kehittymistä: ”*Metodologinen itseruoskinta on sosiologian erityinen ansio,*

mutta myös riippa. Sosiologien kriittisyyteen voisi yrittää raottaa kokeellisen sosiologian mentävän aukon.” Myös Ylikoski (2015) toteaa, että kokeellinen sosiologinen tutkimus ei korvaa muuta empiiristä tutkimusta tai teoreettista tutkimusta, mutta voi ansiokkaasti täydentää niitä. Lisäksi kokeellinen ajattelutapa voidaan erottaa käytännön kokeiden tekemisestä; pelkästään kuvitteellisten koeasetelmien kehittäminen voi olla sosiologille arvokasta. Ylikoski heittää pallon tutkijoille: *”Kokeellisten menetelmien omaksuminen on syytä nähdä haasteena sosiologiselle mielikuvitukselle: kuinka luoda sosiologisesti kiinnostavia tutkimusasetelmia?”* (Ylikoski 2015, 213–220.)

Tähän haasteeseen olen pyrkinyt tutkimuksessani vastaamaan. Tutkimukseni toimintakenttä on kaukana laboratorio-olosuhteista eikä tutkimuskohteita voi sanoa tarkasti satunnaistetuiksi. Hahmotan tämän tutkimuksen kuitenkin myös kokeellisen sosiologian harjoitelmaksi, ja olen pyrkinyt luomaan sosiologisesti kiinnostavia asetelmia sekä laajassa mittakaavassa että yksityiskohtaisissa tilanteissa. Ylikosken esittämässä jaottelussa tämä tutkimus asettuneekin kvasikokeen kohdalle: olen tutkijana ollut laittamassa prosessia käyntiin, ja seurannut järjestelmällisesti sen vaikutuksia. Lisäksi olen jossain määrin harjoittanut kahden eri ryhmän (heimojen) vertailua, sikäli kuin olen sen kokenut asialliseksi tutkimuseettisten rajoitusten puitteissa.

5.4 Etnografia

5.4.1 Yleisesti

Etnografiaa on sanottu monella tavalla perustavanlaatuisimmaksi sosiaalitieteiden tutkimusmuodoksi. Sitä ei ole helppo määritellä tai rajata selkeästi. Yleisimmässä muodossa etnografia on tutkijan osallistumista ihmisten päivittäiseen elämään tekemällä samalla – joko avoimesti tai piilotetusti – havaintoja. Etnografi voi jäädä enemmän taustalle tai olla aktiivinen, jopa tutkittavaan ryhmään integroituen ja siihen osallistuen. (Hammersley & Atkinson 2005, 1–2.) Etnografian tarkoitus on tutkia sosiaalista todellisuutta siellä, missä sitä tapahtuu. Tarkoitus on kuvata reaalisia toiminnallisia tapahtumia kokonaisvaltaisesti. Tutkijan oma aktiivisuus kuuluu etnografiseen tutkimukseen. (Eskola & Suoranta 2001, 103–109.)

5.4.2 *Havainnointi ja autoetnografia*

Havaintojen teko kuuluu ihmisen arkeen ja elämään. Tieteellinen havainnointi on lähtökohtaisesti sitä vastaavaa: käytössä ovat niin aistit, tunteet kuin ajattelu, ja havainnot kerrostuvat kokonaisuudeksi, jota pyritään hahmottamaan ymmärryksellä. Erona on kuitenkin tieteellisen menetelmän systemaattisuus ja kriittisyys. (Grönfors 2007, 151.) Tässä tutkimuksessa toteutettu tapa havainnoida asettuu, sosiologiselle kenttätutkimukselle tyypillisesti, osallistuvan havainnoinnin kategoriaan. Osallistuva havainnointi on ennalta määrittelemätöntä ja tilanteessa vapaasti muotoutuvaa. Se mahdollistaa tutkijan osallistumisen ryhmän toimintaan, jopa ryhmän jäsenenä. Tämä on aineistovetoisen tutkimustavan kannalta joskus toimiva ratkaisu, sillä läheinen yhteys tutkimuskohteeseen voi poistaa tutkijan ja kohteen välisestä etäisyydestä johtuvia väärintulkintoja. Samalla tutkijan kaksoisrooli voi tuottaa haasteita. (Grönfors 2007, 152, 154–158.)

Havainnoinnin apuna on lähtökohtaisesti käytettävä apuvälineitä. Etnografin muistiinpanoja kutsutaan usein kenttäpäiväkirjaksi. (Hammersley & Atkinson 2005, 175.) Vastaavasti olen kirjannut omia ajatuksiani ja kokemuksiani tutkimusprosessin aikana. Tätä toimintaa kutsutaan autoetnografiaksi. Se on periaatteessa havainnoinnin kohdistamista itseensä, jolloin tutkija on samalla oma tutkimuskohteensa. Tällainen tutkimustapa voi tuottaa syvällistä tietoa, mutta se on lähtökohtaisesti äärimmäisen subjektiivista. Tämä voi johtaa datan muuntumiseen sekä tapahtumatilanteessa että muistiinpanojen analyysin kohdalla. Siksi autoetnografiassa on aina vahvasti kyse tulkinnoista. (Ellis 2009, 13–15.)

Tässä tutkimuksessa jouduin tasapainottelemaan alusta asti neljän eri roolin välillä: prosessin kehittäjä, heimon fasilitoija, heimon jäsen sekä tutkija. Molempien heimojen alkuvaiheissa oli luontevaa toimia tietyllä tavalla etäältä käsin, sillä tehtävinämme oli esitellä Heimoprosessia ja fasilitoida heimoon osallistuvien henkilöiden keskinäistä tutustumista. Tällöin oli varsin selkeää, mikä oma roolini suhteessa henkilöihin ja tilanteeseen oli. Se oli aktiivinen ja voimakkaastikin vaikuttava, mutta tietyllä tavalla varsin etäinen. Samalla oli luontevaa pyrkiä antamaan puheenvuoroja osallistujille ja oppia tuntemaan heitä henkilöinä, kuunnella heidän toiveitaan heimon suhteen ja

seurata osallistujien keskinäistä sosiaalista dynamiikkaa. Tämä etäisyys, jota korosti molempien heimojen alkuvaiheiden toteuttaminen ryhmäpuheluina, mahdollisti myös tutkijan roolini selkeän toteuttamisen: Tein puheluissa muistiinpanoja, havainnointia ja itsereflektiota kykyni ja kapasiteettini mukaan, osallistuen silti keskusteluun ja ryhmäyttämisen fasilitointiin. Tässä tutkitun ajanjakson aikana heimojen toimintaan kuului myös monenlaisia lähitapaamisia: perustamiskokoukset, perustamista muutaman viikon päästä seuranneet heimojuhlat, epämuodolliset tapaamiset, muodollisemmat kokoukset, talkoot, illanvietot ja piknikit. Näissä tapaamisissa rooliristiriitani oli huomattavasti suurempi, havainnointini haastavampaa ja muistiinpanojen tekeminen käytännössä mahdotonta.

Merkittävä haaste havainnoinnissa on tutkimuskohteeseen eläytyminen. Vaikka se tuottaa syvällistä tietoa kohteesta, voi tutkimuskohde ja tutkijan rooli hämärtä. Fasilitoijan rooli ja etänä tapahtuva vuorovaikutus selkeyttivät tutkijanotettani. Kasvokkaisissa tapaamisissa yhteisöön eläytyminen johti ajoittain tutkimuksellisen näkökulman kadottamiseen. On myös haastavaa arvioida, missä määrin oma toimintani tutkijana on vaikuttanut tutkimuskohteeseen. Toimintatutkimuksen näkökulmasta tämä on toivottavaakin, samoin Heimoprosessin fasilitoinnin kannalta. On kuitenkin lähes mahdotonta analysoida kaikkia vaikutuksiani, ainakaan tämän tutkimuksen puitteissa. Tämä oli yksi syy, jonka vuoksi olen suhtautunut havainnointiin (ja haastatteluihin) varsinaista tutkimusmenetelmää tukevinä tutkimusmenetelminä.

Tein jo alussa päätöksen, että en tuo tilanteisiin ääni- tai videotallennuslaitteita, jotta osallistujilla olisi mahdollisimman rento, luonteva ja turvallinen olo. Tämä oli Heimoprosessille erittäin tärkeä linjanveto, sillä hyvin pian kokeilun alettua huomasimme, kuinka haurasta ryhmään sitoutuminen ja osallistujien ryhmäytyminen on erityisesti heimojen alkuvaiheessa, kun osallistujat eivät vielä tunne toisiaan eivätkä prosessin fasilitoijia. Useissa kasvokkaisissa tilanteissa minä – ja muut tilanteissa olijat – ottivat valokuvia, mutta niiden tarkoitus oli enemmänkin dokumentoida prosessia sekä heimoille itselleen muistoksi että Heimoprosessin jakamiseen ja markkinointiin liittyen.

Havainnointini tutkimusjakson aikana on tarkkuudeltaan ja tehokkuudeltaan ollut vaihtelevaa. Kasvokkaisissa tapaamisissa en yleensä tehnyt muistiinpanoja, jotta voisin

olla fasilitoijana sekä heimon (puoli)jäsenenä vahvemmin läsnä. Näistä tilanteista olen jälkikäteen kirjoittanut, muistini pohjalta, yleisiä tapahtumia ja joitain erityisiä kohtaamisia, ilmauksia tai muita asioita, joihin huomioni kiinnittyi. Varsinkin muistinvaraisuuden suhteen havainnoinnin sisäänrakennettu subjektiivisuusluonne tulee vahvasti esillä, enkä voi väittää pystyneeni täysin tasapuoliseen tai täsmälliseen havainnointiin tai sen tulkintaan. Puheluissa olen tehnyt tarkempia muistiinpanoja ja kirjannut sanatarkkojakin ilmaisuja. Näissäkin tilanteissa aktiivinen toimijan roolini on rajoittanut havainnoinnin tekemistä sekä niiden kirjaamista.

5.5 Haastattelut

Haastattelu on vanha, paljon käytetty ja monipuolinen tutkimusmuoto ja tekniikka. Tutkimusmenetelmänä haastattelua on pidetty helposti lähestyttävänä, jopa arkisena, sillä se perustuu keskustelemaan vuorovaikutukseen ja on usein ihmisille tuttua monista elämän eri tilanteista. Näennäisestä helppoudesta huolimatta haastattelun käyttämisessä on otettava huomioon lukuisia haasteita. Myös haastattelun eri tyylejä, lajeja tai koulukuntia on lukuisia. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 11–12.) Haastattelu oli luonteva valinta yhdeksi tämän pro gradu -työn tutkimusmenetelmäksi, sillä sen avulla on mahdollista päästä varsin luontevaan yhteyteen tutkittavien kanssa, ja saada monipuolista tietoa.

Päätin käyttää lähtökohtanani teemahaastattelua, joka on ollut yleisimmin käytetty kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä Suomessa (Eskola & Vastamäki 2007, 25). Teemahaastattelussa käsiteltävät aihepiirit on määritelty etukäteen, mutta kysymysten muoto ja esittämisjärjestys voivat vaihdella vapaasti. Tämä tekee haastattelusta strukturoitua haastattelua luontevamman. Haastateltava on vaikuttavammassa asemassa kuin tarkkaan määriteltyjä haastattelumuotoja käytettäessä, sillä vastauksissa on suuri vapaus. Tämä tuo myös esille haastateltavien eroja artikulaatiossa, vastaamisen tyyliässä ja laajuudessa sekä asennoitumisessa haastatteluun – joillekin varsin vapaamuotoinen haastattelu voi tuottaa stressiä tai epävarmuutta. Keskeinen syy, miksi valitsin teemahaastattelun menetelmäkseni, on tosin juuri se, että sen kautta korostuu

haastateltavan toimijuus: hän on subjekti, merkityksiä luova ja aktiivinen osapuoli. (Hirsjärvi & Hurme 2001.)

Teemahaastattelu oli luonteva valinta tutkimukseeni myös siksi, että tahdoin esittää mahdollisia, syventäviä tai tarkentavia jatkokysymyksiä ja lähestyä mahdollisesti vaikeita tai arkoja aiheita. Teemahaastattelun kautta on myös mahdollista kartoittaa tuntematonta ilmiötä ja tuottaa monitahoisia vastauksia, mikä sopi tavoitteisiini.

Teemahaastattelulla on kuitenkin kääntöpuolia: se on strukturoitua haastattelua työläämpää analysoida, ja sen tulkinta sekä raportointi voi aiheuttaa paljon pohdintaa ja vaikeitakin valintoja. Teemahaastattelu voi myös sisältää virheitä: haastateltavan roolit voivat vääristää vastauksia, vastaaja voi antaa sosiaalisesti odotettuja tai hyväksytyjä vastauksia, haastateltava voi vaieta epämieluisista asioista ja vuorovaikutuksen rooli korostuu siinä aiheuttaen mahdollisia ongelmia, kuten jännitystä tai ujoutta.

Teemahaastattelu on myös tutkijaherkkää: tutkijan oma asiantuntemus sekä luontevuus ja luovuus haastattelutilanteissa määrittävät haastattelun onnistumista varsin paljon.

Aineiston analyysi on teemahaastatteluissa varsin työlästä, sillä vastaukset tulevat eri kohdissa esille. Siksi teemahaastattelujen purkamisessa teemoittamisella on keskeinen funktio. (Hirsjärvi & Hurme 2001.)

Haastattelin tätä tutkimusta varten kahdeksan Heimoprosessiin osallistunutta henkilöä. Neljä heistä kuuluu ensimmäiseen heimoon, kolme toiseen heimoon ja yhdellä on kokemusta molemmista. Sukupuolijakauma oli tasainen: neljä miestä ja neljä naista. Haastateltavat valikoituivat käytännöllisistä syistä. Esitin yhteisissä viestiketjuissa pyynnön saada haastatella osallistujia. Toistin pyynnön muutamaan kertaan, jotta tavoitin tarpeeksi haastateltavia. Ensimmäisestä heimosta sain haastateltua kaikkia paitsi yhtä jäsentä, jonka kanssa ei saatu, hänen kiireidensä vuoksi, sovittua yhteistä aikaa. Hänen ääntään nostin tätä tutkielmaa varten muualta aineistosta esiin. Ensimmäinen tekemäni haastattelu oli henkilön kanssa, joka jättäytyi ensimmäisestä heimosta pois alkuvaiheessa, mutta liittyi myöhemmin toiseen heimoon. Toisen heimon jäseniä haastattelin siinä järjestyksessä, kun saimme sopivia aikoja sovittua. Tavoitteeni oli saada kahdeksan haastattelua tehtyä, joten tyydyin keräämääni aineistoon tämän toteuduttua, enkä lähtenyt enää tavoittelemaan muita osallistujia. Analyysissa olen

pyrkinyt varmistamaan, että jokaisen haastateltavan ilmaistuista kokemuksista on mahdollisimman tasapuolisesti jälkiä tässä tutkimuksessa.

Haastattelut toteutettiin – osin koronapandemian vuoksi – etäyhteyksien kautta. Haastattelutilanteet olisivat varmasti olleet erilaisia, jos ne olisi toteutettu perinteisellä tavalla kasvokkain. Tutkijana olisin sillä tavoin saattanut saada enemmän non-verbaalista havainnoitavaa (Hirsjärvi & Hurme 2001, 119–121.) Etäyhteyksien käytössä oli kuitenkin hedelmällisiä puolia. Ensinnäkin se mahdollisti tietyn mukavuuden kaikille osapuolille, sillä haastattelut voitiin toteuttaa joustavasti, haastatelluille sopiviin aikoihin ja ilman kulkemisista aiheutuvaa, ylimääräistä ajankäyttöä. Etäisyys saattoi myös tuottaa haastatelluilta refleksiivisempiä vastauksia, sillä kasvokkain kohtaamisessa sosiaalinen paine mukautua haastattelijan (joka tässä tapauksessa on lisäksi prosessin fasilitoija ja heimon jäsen) oletettuihin toiveisiin. Arvioisin myös, että haastateltavat eivät olleet kovinkaan miellyttämishaluisia, kenties muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, ja nämäkin esittivät myös kriittisiä näkökulmia. Etänä toimiminen tuntui myös kaikille osapuolille varsin luontevalta, sillä olemme tottuneet olemaan yhteydessä ryhmäpuheluiden kautta.

Haastattelut kestivät alku- ja loppukeskusteluineen 45–90 minuuttia. Äänitin haastattelut tietokoneelle ja translitteroin ne myöhemmin. Haastattelun aikana tein lisäksi muistiinpanoja. Työparini osallistui haastattelutilanteisiin kuuntelijana, ja hän oli päävastuussa haastattelupuheluiden keskusteleavammasta osiosta, jossa osallistuja pääsi purkamaan omaa kokemustaan Heimoprosessista henkilökohtaisella otteella. Kutsuimme tätä puhelun osiota reflektiokeskusteluksi. Sen tarkoituksena oli käydä läpi osallistujan siihenastista aikaa heimossa ja Heimoprosessin yhteydessä. Suunnittelimme reflektiokeskustelut tapahtuvaksi tutustumisjakson päätteeksi, ja olisimme järjestäneet niitä vaikkon olisi tutkimushaastatteluja tehnytään. Hahmotan nämä reflektiokeskustelut jonnekin teemahaastattelun ja syvähaastattelun välille. Syvähaastattelu (myös: avoin haastattelu tai strukturoimaton haastattelu) muistuttaa tavallista keskustelua, jossa kysymykset muotoutuvat tilanteen mukaan, tutkittavasta käsin. Syvähaastattelun aihe voi vaihtua keskustelun edetessä.

Olin jakanut haastattelut summittaisiin teemoihin. (Katso Liite 5. Heimon jäsenen haastattelurunko.) Tällä tavalla aineiston työstäminen kävi helpommin, mutta työtä oli silti paljon. Haastatteluaineistoa tuli äänitettynä yhteensä kymmenisen tuntia. Tein translitteroinnin tyypillisesti haastattelua seuraavina päivinä. Kun haastattelut oli tekstinä selkeitä, tulostin ne paperille. Useiden lukukertojen jälkeen aloin korostaa asioita teksteistä. Hiljalleen tietyt asiat alkoivat nousta aineistosta, ja kehittelin yksinkertaisen värikoodausjärjestelmän, jonka mukaan väritin tekstiä. Näin tietyt teemat nousivat esiin selkeästi. Lisäksi poimin kiinnostavia ilmaisuja esiin tekstistä. Pyrin pitämään huolta, että saan poimittua sekä tyypilliset, toistuvat asiat, että poikkeavat näkökulmat ja ilmaisut talteen.

5.6 Muu aineisto

Olen käyttänyt tässä tutkimuksessa havainnoinnin, oman reflektioni sekä tekemieni haastattelujen lisäksi myös muita aineistoja, joita olen kerännyt tutkimusjakson aikana. Näihin kuuluvat Heimoprosessiin osallistuneiden täyttämät ilmoittautumislomakkeet sekä WhatsApp-viestisovelluksessa jaetut viestit. Olen käynyt ajanjaksolta 19.3.–22.9.2020 läpi seitsemän keskustelukanavan viestit, jotka ovat laajuudeltaan mittavia, yhteensä noin 58 000 sanaa. Lisäksi olen käynyt läpi minun ja työparini yhteisen, Heimoprosessin suunnitteluun ja järjestämiseen luodun viestiketjun, joka sisältää yli 80 000 sanaa.

Olen suhtautunut tähän aineistoon lähinnä muuta analyysiani tarkistavana taustatietona, sillä tämän tutkimuksen rajoitteissa ei ole ollut mahdollista syventyä niiden yksityiskohtaiseen analyysiin. Käymällä läpi koko tutkimusprosessin aikaisen kirjallisen vuorovaikutuksen olen pyrkinyt tarkistamaan, että olen ottanut esityksessäni huomioon olennaisimmat tapahtumat ja teemat. Analyysini sisältää arviolta viisi prosenttia näistä tukevista aineistoista, mukaan lukien muutamia lainauksia.

5.7 Eettiset kysymykset

Tutkimuksentekoon liittyy väistämättä eettisiä kysymyksiä. Käsittelen tässä kappaleessa useita tutkimukseeni kohdistuvia, eettistä tarkastelua vaativia kysymyksiä.⁷ Kaikille Heimoprosessiin osallistujille olen alusta asti ollut avoin sen suhteen, että olen tekemässä prosessista sosiologista tutkimusta, ja saanut heiltä tutkimusluvat. Kaikki osallistujat ovat olleet aikuisia ja oikeustoimikelpoisia, joten en ole joutunut ottamaan huomioon niitä eettisiä erityiskysymyksiä, joita esimerkiksi lasten tai muistisairaiden henkilöiden tutkimisen suhteen olisi ollut tarpeen. Haastatteluiden äänittämiselle pyysin haastateltavilta erikseen luvat.

Yksi keskeisistä eettisistä kysymyksistä Heimoprosessin ja siitä tehdyn tutkimuksen kannalta on osallistujien anonymiteetti. Heimot ovat olleet lähtökohdiltaan ei-julkisia, ja useampi osallistuja on ilmaissut yksityisyyden säilyttämisen olevan heille tärkeää. Sen vuoksi tutkielmassa ei mainita osallistujien nimiä, ja esimerkiksi sitaattit on esitetty nimettöminä. Samasta syystä olemme myös muun muassa pyytäneet kaikista Heimoprosessin Facebook-sivuille ja blogiin julkaistuista kuvista julkaisuluvat kuvien henkilöiltä. Anonymiteetti on otettu huomioon erityisellä tavalla myös siksi, että Heimoprosessin osallistujat saattavat olla kiinnostuneita lukemaan tätä tutkimusta. Heimot eivät ole tätä kirjoittaessa myöskään vielä kohdanneet toisiaan, joten uteliaisuutta myös toisen heimon osallistujia kohtaan on varmasti kertynyt. Prosessin kokeiluvaiheessa on ollut sen verran vähän osallistujia, että nämä saattaisivat pystyä pääättelemään, kenestä on kyse, jos esimerkiksi ikä tai sukupuoli olisi ilmoitettu aineiston analyysissä. Olen sen vuoksi pyrkinyt esittämään kaikki tutkimuksen aikana tehdyt havainnot, samoin kuin lomakkeissa, viesteissä ja haastatteluissa ilmaistut asiat siten, että edes Heimoprosessiin osallistuvat eivät pysty tunnistamaan, mikä on kenenkin ilmaisu.

Toimintatutkimukseen liittyy erityinen eettinen kysymys tutkimuskohteena olevan yhteisön elämään vaikuttamisesta. Ei ole itsestään selvää, että tutkijalla on oikeus puuttua tutkittavien elämään, puhumattakaan että hän voisi toimia tilanteessa miten

---

⁷ Sivuan näitä aiheita myös muissa tämän työn osioissa, lähinnä ymmärrettävyyden lisäämiseksi, oman toimintani reflektiivisyyden esiin tuomiseksi sekä yksityiskohtaisempien tarkennusten tekemiseksi.

vain. Tyypillisessä toimintatutkimuksessa tutkija tekee intervention yhteisöön ja poistuu lopulta paikalta, palaten tutkijan rooliin. (Eskola & Suoranta 2001, 129–130.) Tässä tutkimuksessa tilanne on toisenlainen: tutkija on ollut ennen osallistujia paikalla ja ollut kokoamassa kohderyhmää yhteen. Yhteisöön osallistuvat ovat tienneet etukäteen tutkimuksen tekemisestä, ja tietoisesti valinneet tulla vaikutetuksi sekä tutkimuksen että fasilitoinnin näkökulmista. Siten interventioista ei voi puhua täysin perinteisessä mielessä. Tutkijan vastuuta tämä ei kuitenkaan vähennä, ja olen pyrkinyt ottamaan sen huomioon eri tavoin. Heimoprosessissa on korostettu kaiken ehdotettavan sisällön olevan tarjolla vain mahdollisuutena ja kaiken toiminnan täysin vapaaehtoista.

Tutkimuksen yksi suuri eettinen haaste on oma kolmoisroolini yhteisön suunnittelijana/fasilitoijana, tutkijana ja heimon jäsenenä. Toteutin havainnoinnin ja muun tutkimuksen ryhmässä, jonka luomiseen ja toimintaan olen itse osallistunut. Olen siis joutunut ottamaan huomioon oman erikoisasemani tuoman, monitahoisen vallankäytön sekä käytännön toiminnassa fasilitoijana ja heimon jäsenenä, mutta tätä tutkielmaa tehdessä myös tutkijana.

Reflektiokeskustelujen luottamuksellisen luonteen vuoksi, ja oman monitahoisen roolini luoman eettisen haasteen huomioon ottaen, kohtelen niissä esiin nousseita asioita lähtökohtaisesti yksityisinä. Olen kuitenkin päätenyt soveltuvien osien pitämään reflektiokeskustelujamme omia haastatteluitani ja havainnointiani tarkistavina, täydentävinä ja syventävinä aineistoina. Yleisesti olen ottanut ohjenuoraksi jättää intiimin henkilökohtaiset aiheet ja ilmaiset tutkimuksen ulkopuolelle.

Aineiston analyysissä on pyritty ottamaan huomioon haastatteluiden, havaintojen ja itsereflektion monipuolisuus, jotta esitetty kuva prosessista olisi mahdollisimman rehellinen. Huomiota saattaa kuitenkin kiinnittää positiivisina pidettyjen ilmaisujen selkeä korostuneisuus. Tähän on useita syitä, joista uskoakseni olennaisimmat ovat itsereflektiivinen, suureen hienovaraisuuteen pyrkinyt suunnittelu- ja fasilitointityö. Heimoprosessin suunnittelussa monet mahdollisesti negatiivisuutta aiheuttavat asiat on otettu jo ennalta huomioon. Lisäksi fasilitoinnissa on pyritty olemaan hyvin hienotunteisia ja diplomaattisia.

6 AINEISTON ANALYYSI

Tässä luvussa esitetään aineiston analyysi. Aineistosta nostetaan esiin sekä suunnittelijoiden omaa ajattelua ja kokemuksia että Heimoprosessiin osallistuneiden henkilöiden ilmaisuja.

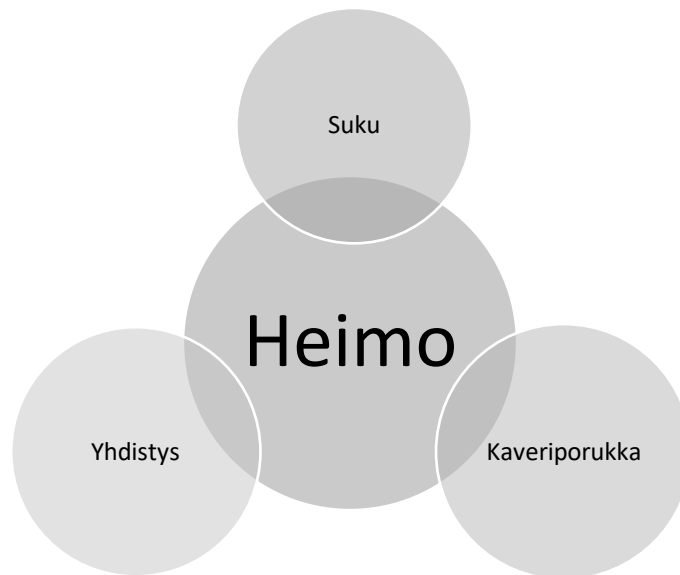
Ensimmäisessä alaluvussa kuvaillaan Heimoprosessia sekä rakenteellisesti että käytännössä ja kuvaillaan heimojen rakentamisen vaiheet. Lisäksi selvitetään, millaisia vaikutelmia Heimoprosessista on pyritty välittämään sekä millaisia odotuksia ja toiveita osallistujilla on siitä ollut. Toisessa alaluvussa kuvaillaan Heimoprosessin suunnittelua ja fasilitointia. Käsittelyyn nostetaan Heimoprosessia varten kehitetyt yhteisölliset sovellukset, heimojen viikkopuhelut, lomakkeet ja tutustuminen toiminnan fokuksena. Kolmannessa alaluvussa tutkitaan ryhmäyttämisen prosessia eli miten heimojen ryhmäytymistä on suunniteltu, miten se on toteutunut ja miten se on koettu käytännössä. Neljännessä alaluvussa kerrotaan lyhyesti Heimoprosessin nykytilasta ja tulevaisuudesta.

6.1 Yleisesti

6.1.1 *Heimojen idea ja rakenne*

Heimoprosessin yksi tarkoitus on ollut luoda uudenlainen yhteisöllinen rakenne yhteiskuntaamme. Tämän tavoitteen taustalla on huomio siitä, että perinteisen yhteisöllisyyden muodot ovat menettäneet merkitystään Suomessa. Paluuta vanhaan, Durkheimin sanoin traditionaaliseen yhteisölliseen järjestykseen ei ehkä ole, eikä välttämättä haluakaan. Silti modernisaation tuoma yhteisöllinen hajaannus ei myöskään tyydytä ihmisiä, vaikka moni nauttiikin vapaammasta yksilöllisyyden ilmaisemisesta. Heimoprosessi on yksi ehdotus uudeksi rakenteeksi, uudella sävyllä.

Hahmottelemme Heimoprosessin synnyttämät heimot kollektiiveiksi, joissa on elementtejä erityyppisistä yhteisömuodoista, erityisesti kolmesta sosiaalisesta rakenteesta. Nämä ovat suku, kaveriporukka ja yhdistys, kuten seuraavassa kuvassa näkyy.

Kuva 1: ”Heimon” sukulaisrakenteet

Pyrkimyksemme on ollut luoda heimoihin kuulumisen kokemukseen sellaista itsestään selvää osallisuuden oloa, mikä on tyypillistä *sukurakenteelle*. Heimo on periaatteessa olemassa loputtomasti, ja heimon jäsenet saavat kuulua heimoon juuri niin pitkään kuin tahtovat – vaikka elämänsä loppuun saakka, jos heimo vain on olemassa.

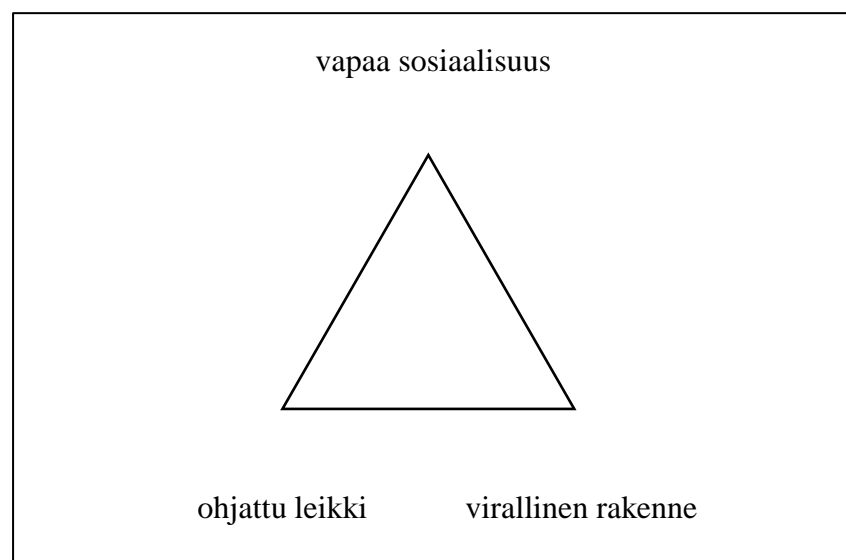
Pyrkimyksemme on ollut rakentaa yhdessä Heimoprosessiin osallistujien kanssa sellaisia rakenteita ja tunnelmia, jotka mahdollistavat jokaiselle heimon jäsenelle kokemuksen yhteisöllisyyden tunteesta ja osallisuudesta. Tavoitteena on ollut luoda kokemus vähintäänkin elämän taustalla olevasta sosiaalisesta kontekstista, johon voi aina halutessaan luoda aktiivista suhdetta, riippumatta elämäntilanteesta ja maantieteellisestä sijainnista.

Toiseksi heimoa kuvaavaksi elementiksi olemme nostaneet *kaveriporukan*. Heimot on tarkoitettu vapaa-ajan yhteisöiksi, joissa epämuodollisuus sekä kaikenlainen mukava ja inspiroiva sosiaalinen toiminta on helposti tarjolla heimon jäsenille. Markkinoimme prosessia uusien ystävyyksien saamisen väylänä, sillä uskomme tämän tarpeen olevan monelle hyvin tärkeä. Tahdomme heimoprosessin kautta vähentää yksinäisyyden ja osattomuuden tunnetta ja tarjota osallistujille turvallista ympäristöä tutustua uusiin ihmisiin.

Kolmanneksi yhteisölliseksi vertailukohdaksi ja suunnittelun lähteeksi hahmotamme *yhdistysrakenteen*. Suunnittelemassamme merkityksessä heimot toimivat tiettyjen, yhdistyksille tyypillisten periaatteiden ja käytänteiden mukaan. Näitä ovat muun muassa demokraattinen päätöksenteko heimon sisällä ja äänestykset keinona toteuttaa sitä. Muita yhdistyksille ominaisia – ja suvun sekä kaveriporukoiden toiminnasta poikkeavia – toimintamalleja ovat säännölliset kokoukset sekä toiminnallisten roolien käyttäminen työnjaon välineenä ja yhteisöllisen dynamiikan voimistajana. Nämä demokraattiset rakenteet ja käytänteet on tarkoitettu tuomaan heimoihin tasavertaiset lähtökohdat ja tasa-arvoa kunnioittavan toiminnan, mitkä eivät välttämättä toteudu esimerkiksi sukujen tai kaveriporukoiden suhteen.

Toinen tapa hahmottaa Heimoprosessin luomaa erityistä yhteisöllistä rakennetta on tarkastella Heimoprosessin toimintaan sisäänrakennettua sävyä, jota pyritään myös heimojen fasilitoinnissa ottamaan huomioon eri tavoin. Tämä sävy muodostuu vapaan sosiaalisuuden, ohjatun leikin ja virallisen rakenteen välisen dynaamisen, tasapainoisen suhteen välillä, kuten oheisesta kuvasta käy ilmi.

Kuva 2: Heimojen toiminnassa tavoiteltu tasapaino

Valitsimme nimityksen *heimo* yhteisösuunnittelun kokeilun yhteisöyksiköille monista eri vaihtoehdoista. Heimo-käsitteellä ei Heimoprosessissa (eikä siten myöskään tässä

tutkielmassa) viitata Maffesolin postmoderneihin heimoihin tai esimerkiksi Tony Bescherin käsittelemiin ”akateemisiin heimoihin”.⁸ Jotkin Maffesolin kuvailut heimoista, joita hän näkee ilmenevän luontaisesti ajassamme, ovat kuitenkin hyödyllisiä kuvailemaan Heimoprosessin synnyttämiä ryhmiä. Maffesoli näkee, että postmoderneihin heimoihin liitytään yhteisöllisen kuulumisen vuoksi, ei pakotteiden tai perinteiden takia. Yhteisöihin osallistuminen ja niistä poistuminen on helppoa, ja sama henkilö voi osallistua useisiin erilaisiin heimoihin. (Maffesoli 1996, 76.) Näitä ominaisuuksia on pyritty sisällyttämään Heimoprosessiin esimerkiksi yksilöllisyyden toteuttamisen heimoelämän sisällä sekä kevyellä mahdollisuudella vaihtaa heimoa halutessaan. Verrattuna Maffesolin kuvailemiin heimoihin Heimoprosessin luomat yhteisöt ovat kuitenkin rakenteellisempia ja vielä tärkeämmin: suunniteltuja.

Käyttämällä teoreettisena työkaluna Lehtosen (1990) esittelemää yhteisömääritelmien kolmijakoa, joka esiteltiin luvussa 2.2.1, Heimoprosessin erityispiirteet nousevat esille varsin kiinnostavasti. Alueellisella elementillä on tässä tapauksessa ollut vain osittaista merkitystä yhteisön hahmottamisen perustaksi. Heimoprosessia markkinoitiin ainoastaan Helsingissä, joten ei ole yllättävää, että osallistujiksi ilmoittautuneet asuvat verrattain lähellä toisiaan. Alueellisella elementillä ei kuitenkaan ole ollut välittömän suoraa vaikutusta tutkimuskohteina oleviin ryhmämuodostelmiin, myös kokeilun alkutaipaleen poikkeuksellisten olosuhteiden (koronaviruspandemiasta seurannut etäyhteydenpito) vuoksi. Myöhemmissä vaiheissa kasvokkaisten tapaamisten järjestäminen on kuitenkin hyötynyt osallistujien alueellisesta läheisyydestä.⁹

Kolmijaon muut elementit, yhteenkuuluvuuden tunne ja vuorovaikutus, ovat olleet merkittäviä suunnittelun kohteita Heimoprosessissa, ja siten ne ovat olennaisia myös heimoyhteisöjen määrittelyssä. Kokeilun olennainen tarkoitus on ollut tutkia, millä tavoin yhteisöllisyyden tunnetta voidaan synnyttää ennestään tuntemattomien

---

⁸ Vastaavasti Heimoprosessin markkinoinnissa käytettyä sanaa *moderni* käytämme kansanomaisessa merkityksessä (”uudenaikainen”) – emme sosiologiassa totutussa mielessä eli tiettyjä aatehistoriallisia latauksia sisältävänä aikakautena esimodernin ja jälkimodernin välissä.

⁹ Heimoprosessi on kuitenkin avoin maantieteellisesti hajanaisille yhteisöille, ja lähtökohtaisesti etäyhteyksien kautta toimivien heimojen alkuun saattamisesta on ollut suunnitelmia. Myös etäämpänä asuvien heimon jäsenten osallistumista on pyritty mahdollistamaan, mutta toistaiseksi asiasta ei ole kokemuksia.

henkilöiden kanssa, joita ei lähtökohtaisesti yhdistä muut tekijät kuin itseisarvoinen kiinnostus yhteisöllisyyttä kohtaan ja sen lisäämiseen omassa elämässään. Sama koskee sosiaalista vuorovaikusta: heimot ovat tutkimuskenttä ihmisten välisen kommunikaation tukemisen ja vuorovaikutusrakenteiden kehittämisen suhteen. Voidaan siis sanoa, että tämän tutkimuskokeilun hahmotelma yhteisöstä on pitänyt sisällään tietyn joukon oletuksia ja reunaehtoja, mutta se (=yhteisö) on hahmotettu ikään kuin muottina, jota voi muokata ja jonka avulla luoda käytännön todellisuutta.

6.1.2 *Heimoprosessi käytännössä*

Kokeilu käynnistettiin tammikuussa 2020 ja on ollut toiminnassa siitä lähtien. Luotuja heimoja on tätä kirjoittaessa kaksi, ja kolmatta ollaan kokoamassa. Ensimmäinen heimo perustettiin huhtikuussa, ja sai loppukesästä nimen *Alkuheimo*, tai lyhyesti *Alku*. Toinen heimo perustettiin heinäkuussa, ja sitä on kutsuttu nimellä *Heimo 2.0*. Molempien heimojen osallistujat olivat vähitellen alkaneet tutustua toisiinsa 2–6 viikkoa ennen perustamista. Heimoprosessi on luotu kansalaispohjalta, ilman rahoitusta tai ulkopuolista tukea. Prosessiin osallistuminen on ollut osallistujille ilmaista. Heimoprosessi on lisäksi luotu riippumattomasti kaikenlaisista yhteyksistä uskonnollisiin, poliittisiin tai aatteellisiin tahoihin. Kokeilun tarkoitus on ollut rakentaa perustaa helposti lähestyttävälle, puolueettomalle ja tasa-arvoiselle yhteisöllisyydelle.

Heimoprosessin markkinointi on ollut hyvin pienimuotoista. Mainontaa tehtiin alkuvaiheessa julisteiden ja lentolehtisten avulla (katso Liite 1. Heimoprosessin ensimmäinen mainosjuliste). Näitä vietiin lähinnä kahviloihin, kauppoihin ja kirjastoihin, yhteensä noin kaksi sataa kappaletta. Toista heimoa kootessa lähetin osallistumiskutsun noin kymmenelle yliopiston ainejärjestön sähköpostilistalle. Facebookissa Heimoprosessin mainostekstiä on kertaluontoisesti jaettu muutamaan yhteisöllisyysaiheiseen ryhmään.

Heimoprosessiin on otettu ilmoittautumisjärjestyksessä mukaan kaikki siitä kiinnostuneet. Tutkittavana aikana Heimoprosessin kautta koottuun kahteen heimoon on osallistunut 14 henkilöä. Näistä kaksi on poistunut muihin kiireisiin vedoten, joiden lisäksi yksi osallistuja on jättäytynyt pidemmäksi aikaa ”matalalle intensiteettitasolle”

samasta syystä. Yksi henkilö on vaihtanut heimoa. Yhteistä osallistujille on ikäjakauma (20–40 vuotta), asuinpaikkakunta (pääkaupunkiseutu) ja lapsettomuus. Koulutustaso on varsin korkea – suurin osa osallistujista on joko korkeakoulutettuja tai opiskelemassa sillä tasolla. Vaikka tämä demografinen jakauma ei varsinaisesti yllättänyt meitä, on se silti huomion arvoinen. Yhteisöllisyyden kaipuu ja tarve on ilmeisen voimakasta juuri urbaanin, perheettömän väestön keskuudessa. Varmasti tämän hankkeen erityinen estetiikka (puhe ”heimoelämästä” ja yhteisöllisestä kokeilusta) on myös kerännyt luovan luokan edustajia ja mahdollisesti vieraannuttanut monia muita ryhmiä.

Sähköpostin ja Facebookin kautta tulleita yhteydenottoja Heimoprosessiin on saapunut noin seitsemänkymmentä. Meetup-kokootumispalvelun sivustolla¹⁰ ryhmäämme on liittynyt tasaisesti ihmisiä. Tätä kirjoittaessa (25.9.2020) siihen kuuluu kolmekymmentäkaksi henkilöä. Meetup:in kielenä pidimme pitkään suomea, kunnes lisäsimme englanninkielisen käännöksen teksteistä. Huomasimme myöhemmin, että Meetup toimii suurelta osin englanniksi ja merkittävä osa sen käyttäjistä on muualta Suomeen muuttaneita. Ryhmän jäsenistä noin puolet onkin ulkomailta Suomeen muuttaneita henkilöitä, jotka eivät puhu äidinkielenään suomea. Siksi olemme lisänneet englannin osuutta sivuilla ja vaihtaneet sivun nimen muotoon *Heimo – an experiment in community building*. Heimoprosessiin on toisen heimon perustamisen jälkeen ilmoittautunut noin kymmenen henkilöä, jotka odottavat uuden heimon kokoamista.

Heimojen viikoittaisen vuorovaikutuksen välineenä olemme käyttäneet Skype-palvelua. Tavallisesta videopuhelujen tyylistä poiketen olemme toimineet pelkällä äänellä, ilman videokuva. Syitä tähän on ollut ulkonäkökeskeisyyden vähentäminen, poikkeaminen työorientoituneista toimintatavoista, suurempi vapaus ja rentous samanaikaisen oheistoiminnan tekemiseen sekä erilaisen vuorovaikutuskokemuksen itseisarvo heimoutumisen vahvistajana.

Suunnittelijoiden kesken käytimme erityisesti WhatsApp-viestisovellusta yhteiseen suunnitteluun, mutta myös sähköpostia ja tekstiviestejä. Olemme lisäksi pitäneet lukuisia suunnittelutapaamisia sekä kasvotusten että virtuaalisin keinoin. Aluksi

---

¹⁰ <https://www.meetup.com/Heimo-an-experiment-in-community-building/>

viestimme osallistujien suuntaan sähköpostilla, mutta pian päädyimme käyttämään WhatsApp:ia myös siihen. Maaliskuun puolella välissä avasimme *Heimoprocess INFO*-ketjun ensimmäisen aallon osallistujille. Myöhemmin näitä ketjuja on tullut useita muita, muun muassa *Tutustumisten raportit*, *Heimoprocess INFO 2*, *Alku (tärkeät)*, *Alku (höpöty)*. Viestimäärää ketjuissa voinee määritellä mittavaksi. Esimerkiksi Alkuheimon ”infoketjun” kuuden kuukauden aikaiset viestit tuottavat tekstitiedostoon siirrettynä noin 40 sivua kirjasinkoolla 12, rivivälillä 1. Sanoja tekstinkäsittelyohjelma laskee noin 13 000, joiden lisäksi viesteissä on satoja emojimerkkejä. Viestejä on pelkästään tuossa ketjussa ja ajanjaksolla tuhansia, joista suuri osa tosin on lyhyitä kommentteja, kuten ”ok”, ”mihin aikaan?” tai ”hienoa!”. Mukana on myös pidempiä tekstejä sekä fasilitoijilta että osallistujilta.

Loppukesästä toinen heimo ehdotti Slack-sovelluksen käyttöön ottamista, ja se on osoittautunut toimivaksi, laajentaen vuorovaikutuksen mahdollisuuksia. Tiedostojen jakamiseen on molempien heimojen kanssa käytetty Dropbox-pilvipalvelua. Tapaamisissa otettujen valokuvien jakaminen ja käyttäminen ovat olleet kysymyksiä, joista olemme molempien heimojen kanssa käyneet useita keskusteluja. Heimoprosessin puolesta teimme päätöksen kysyä jokaisesta kuvasta julkaisulupaa erikseen kaikilta kuvassa olevilta. Kuvia olemme julkaisseet blogissa ja Facebook-sivuilla.

Olennaisena osana Heimoprosessia ovat olleet erilaiset demokraattiset äänestykset heimon suuntautumisista.¹¹ Olemme halunneet pitää tietynlaista käsityön tunnelmaa niin kauan kuin osallistujamäärä on pieni, joten olemme kehittäneet äänestyslomakkeet tekstitiedostoiksi ja laskeneet ääniä käsin tai Excelillä. Pienempiä käytännön asioita, kuten nyttikestien tarjoiluista sopimista tai viikkopuhelujen ajankohdista päättämistä varten olemme käyttäneet virtuaalisia sovelluksia, kuten Doodlea ja Poll.ly:ä. Olemme lisäksi kokeilleet seuraavia palveluita ja sovelluksia: Zvite, Strawpoll, Google Calendar, Microsoft Forms. Virtuaalisten palvelujen ja teknisten laitteiden käyttäminen muodostui suuremmaksi tekijäksi Heimoprosessin käytännössä kuin olimme alun perin suunnitelleet. Tämä oli seurausta koronapandemian yllättävästä vaikutuksesta, joka

---

¹¹ Katso lisää luku 6.2.3

pakotti Heimoprosessin toteutumaan osin virtuaalisesti. Pyrimme kuitenkin järjestämään turvallisia lähitapaamisia ja eri tavoin pitämään huolta organisuuden tunnelmasta.

Ensimmäistä heimoa perustettaessa päätimme osallistua siihen jäsenenä, pitkälti pienen osallistujamäärän vuoksi. Näimme jäsenyyden tarjoavan tärkeää näkökulmaa Heimoprosessin kehittämiseen sekä omaan tutkimustyöhöni. Asia oli kuitenkin monimutkainen kaksoisroolien (minun tapauksessa kolmoisroolin) vuoksi, joten käytimme paljon aikaa pohtiessa sopivia tapoja toteuttaa sitä. Päädyimme suhteuttamaan oma osallistumisemme puolijäsenyyksiksi, jotta meillä ei olisi heimon sisäisessä toiminnassa liian suurta valta-asemaa. Olemme käytännössä toteuttaneet tätä esimerkiksi osallistumalla äänestyksiin yleensä vain vaa'an kieli tilanteissa ja pyrkineet antamaan reilusti toimintatilaa heimon muille jäsenille. Tarkoitus on, että heimot toimisivat itsenäisesti, ja fasilitointia tehtäisiin tilausten pohjalta. Puolijäsenyyden kokeilu vaikutti toimivan sen verran hyvin, että toteutimme saman järjestelyn myöhemmin toisen heimon suhteen. Jatkossa osallistunemme uusien heimojen toimintaan ainoastaan tutustumisjakson aikana.

Heimoprosessi luotiin siten, että sen synnyttämien ja tukemien heimojen lähtökohdat voivat olla keskenään hyvin erilaisia, riippuen muun muassa osallistujien määrästä, kiinnostuksen kohteista ja demografisista taustoista. Esimerkiksi ensimmäisen heimon olemusta ja toimintaa on epäilemättä suunnannut se seikka, että heimon jäsenet löytyivät tietyissä Helsingin kaupunginosissa tehdyn juliste- ja lentolehtismarkkinoinnin kautta. Osallistujat saattoivat myös jakamaan yllättävän paljon samankaltaisia toiveita heimoelämän tunnelmien ja tavoitteiden suhteen. Toinen heimo puolestaan koostuu suurelta osin Helsingin yliopiston humanististen ja sosiaalitieteellisten tieteenalojen sähköpostilistoille lähetettyjen mainosviestien kautta tavoitetuista henkilöistä. Tässäkin heimossa, epäilemättä valitun markkinoinnin väylän vaikutuksen vuoksi, on löytynyt yhteisiä kiinnostuksen kohteita ja jaettua huumorintajua. Molempien tähän mennessä käynnistettyjen heimojen osallistujat ovat 20–40-vuotiaita ja kaikki asuvat Helsingissä tai pääkaupunkiseudulla.

Molemmissa tähän mennessä kootuissa heimoissa jäsenten sukupuolijakauma on jakautunut tasapainoisesti. Mukana on myös henkilöitä, jotka asettuvat perinteisen sukupuolisen kahtiajaon ulkopuolelle. Muutamien Heimoprosessiin osallistuvien henkilöiden täyttämässä ilmoittautumislomakkeissa on ollut toivomus, ettei sukupuolen suhteen tehdä oletuksia. Tämän toiveen kunnioittaminen on ollut meille järjestäjinä luontevaa, eikä missään Heimoprosessin materiaaleissa itse asiassa ole edes ollut kysymystä tai puhetta sukupuolista. Sukupuolisen identiteetin merkityksellisyys on ylipäätään koettu niin vähäiseksi sen kaltaisen yhteisöllisyyden rakentamisessa, mitä olemme tahtoneet toteuttaa, että emme ole nostaneet sitä missään vaiheessa osallistujien kanssa esiin. Näistä syistä myöskään tässä tutkielmassa ei eritellä osallistujien sukupuolista identiteettiä haastattelujenkaan osalta. Ratkaisua vahvasti huomio, että sukupuolisella orientaatiolla ei ollut huomattavaa vaikutusta ilmaistuihin asioihin.

6.1.3 *Vaikutelmat ja odotukset*

Toivotun vaikutelman luominen on ollut yksi Heimoprosessin suunnittelun haasteista. Alkuvaiheessa meillä oli paljon epäilyjä: Kuulostavatko ilmaisumme Heimoprosessista sopivalla tavalla jännittäviltä, mutta kuitenkin luotettavilta? Uskaltavatko ihmiset hypätä mukaan tällaiseen kokeiluun? Tulevatko he sitoutumaan siihen?

Loin tammikuussa 2020, aivan kokeilun alussa, sivuston Meetup-kokoontumispalveluun mahdollistaaksemme prosessista kiinnostuneille väylän ottaa yhteyttä. Aloitin samalla blogisivuston¹² raportoimaan prosessin etenemistä. Alkuun olimme asennoituneet siten, että toteutamme tämän yhteisösuunnittelukokeilun erityisesti pro gradu -työtäni varten, ja mahdollisesti jonkinlaiseksi prototyypiksi myöhempiä yhteisösuunnittelun projekteja varten. Ensimmäiset viikot blogin ja Meetupin sävy olikin jutusteleva, ja tekstin fokus tutkimuskokeilussa.

Tahdoimme silti tarjota osallistujille alusta asti todellista yhteisöllisyyttä. Aloimme pian myös huomata, että käsissämme on jotain potentiaalisesti hyvin toimivaa ja kestävää. Siksi teimme – jo tässä varhaisessa vaiheessa – ratkaisevan päätöksen siitä, että prosessi

---

¹² <https://heimoprosessi.blogspot.com>

ja heimot jatkaisivat toimintaa myös tutkimukseni jälkeen. Yhtenä tätä käännettä vahvistavana symbolisena tekona vaihdoimme sähköpostiosoitteen nimiosan *heimokokeilu*:sta *heimoprosessi*:ksi, jotta pääsisimme väliaikaisuuden sävystä. Toivoimme tämän päätöksen ja siitä seuranneiden sävymuutosten tuovan myös markkinointiin lisää vakuuttavuutta, ajatuksellista laajuutta ja luotettavuutta. (Katso Liite 2. Heimoprosessin ensimmäinen esittelyteksti.)

Markkinoinnin haasteisiin vastaaminen ilmeni suunnittelussamme jo yksittäisten sanavalintojen mietinnässä. Esimerkkinä mainittakoon, että mietimme ensimmäistä mainosjulistetta varten muun muassa seuraavia mainoslauseita:

- Haluaisitko liittyä heimoon?
- Haluaisitko kokeilla elämää modernissa heimossa?
- Haluaisitko osallistua uudenlaisen heimon perustamiseen?

Koimme liittyä-verbin hankalana, koska se loisi helposti vaikutelman, että heimo on jo olemassa – mikä voisi nostaa kynnystä lähteä mukaan. Pelkäsimme myös, että kaikista näistä kysymyksistä saisi helposti vaikutelman, että yhteisöön jollain tavalla sulkeudutaan. Päädyimme lopulta keskimmäiseen vaihtoehtoon.

Myös itse heimo-termin sopivuutta yhteisösuunnittelun kokeilumme nimeksi harkitsimme pitkään, ja meillä oli muitakin vaihtoehtoja sille. Koimme *heimon* arkaaisen sävyn virittävän kiinnostavaa tunnelmaa, vaikka termin miellelyhtymät mietityttivätkin meitä. Epäilimme joidenkin vierastavan sanaa, ja heimoelämän mahdollisesti luovan vaikutelman jostain vanhanaikaisesta, jopa sulkevasta ja eristäytyvästä tendenssistä.¹³ Päädyimme kuitenkin siihen, että heimo-termin estetiikka voisi toimia hyvin. Näimme sellaiset antropologisiin heimoihin mielikuvissa liittyvät esteettisyhteölliset elementit, kuten rituaalit, artefaktit ja heimon pyhät paikat, mahdollisina välineinä yhteisöllisyyden tunteen luomisessa ja vahvistamisessa. Kuten aiemmin mainittiin, tutkielman toisessa luvussa käsitellyillä, sosiologian piirissä esitetyillä heimo-termin käyttötavoilla ei ole ollut suoranaista vaikutusta ottaa se Heimoprosessin käyttöön.

---

¹³ Esimerkiksi Stevan Hobfoll (2018) käyttää heimo-termiä hyvin negatiivisella tavalla teoksessaan *Tribalism – the evolutionary origins of fear politics*.

Saimme pian positiivista palautetta sanavalinnasta useammalta osallistujalta. Yksi varhain mukaan tulleista osallistujista kertoi tarttuneensa mainosjulisteeissa nimenomaan ilmaisuun *heimo*, ja kertoi sen merkitsevän hänelle jotain tärkeää ja kaivattua: ”*heimosta tulee mielikuva jostain vanhemmasta, se on verkosto, jota ei tarvitse koko ajan ylläpitää, se vain on silloin kun tarvitaan.*” Pelkojemme mukaisesti eräs haastatelluista kertoi olleensa etukäteen jossain määrin huolissaan, onko kyseessä jokin kultti. Tälle ajatukselle hän kuitenkin naureskeli haastattelussa, ilmaisten pelkojensa hälvenneen heti alkuun. On luultavaa, että moni on jättänyt ottamasta yhteyttä termin erikoisuuden vuoksi, mutta toisaalta se on myös vedonnut, kuten mainittu. Kaksi osallistujista oli myös itse aiemmin käyttänyt termiä pyrkiessään luomaan yhteisöllistä toimintaa, ja ilahtui siksi nähdessään mainoksessa sanan *heimo*.

6.1.4 Yhteisöllisyyden kaipuu ja muut syyt osallistua Heimoprosessiin

Kaikki haastatellut osallistujat ilmaisivat yhteisöllisyyden kaipuun yhdeksi tärkeimmäksi syykseen ottaa yhteyttä Heimoprosessiin. Kaveriporukan etsiminen, uusiin ihmisiin tutustuminen ja itsensä sosiaalinen haastaminen mainittiin useissa vastauksissa toiveina. Moni koki, että uusiin ihmisiin tutustuminen yksin on usein raskasta ja hankalaa. Eräs ensimmäisistä Heimoprosessiin liittyneistä osallistujista ilmaisi ajatteluaan ja toiveitaan yhteisöllisyydestä seuraavalla tavalla:

Haaveilen, että tää heimo vois olla kasvattava prosessi, jota ehkä myöhemmin aattelee maagisena yhteentulemisena ja luomisena. Nään, että kaikki lähtee siitä, että kaikilla ihmisillä on mahdollisimman turvallinen olo ryhmässä ja tilaa olla. Sellaisia rakenteita joutuu joskus aktiivisesti luomaan, kun meidän kulttuuri ei aina anna palikoita sen rakentamiseen.

Muutamilla haastatelluilla ei ollut sanojensa mukaan alussa suuria odotuksia Heimoprosessin suhteen, mutta he kertoivat olleensa uteliaita näkemään, voisiko tämänkaltaisen kokeilu toimia. Toisaalta useat osallistujista ovat ilmaisseet toivoneensa etukäteen Heimoprosessilta monia itselleen tärkeitä asioita. Unelmiksi mainittiin muun muassa saada tuntea yhteenkuuluvuuden tunnetta ja voida luottaa heimon pysyvyyteen. Monelle vastaajalle oli tärkeää, että saisi tavata Heimoprosessin kautta ihmisiä, jotka

eivät millään tavalla liittyisi oman elämänsä työkuviioihin tai muihin elämänpiireihin. Kaksi henkilöä toivoi heimossa opetettavan erilaisia arjen taitoja.

Heimoprosessi on vetänyt puoleensa yhteisöllisyyden parissa työskenteleviä henkilöitä. Yhteydenottoja ja ilmoittautumisia on tullut muun muassa usealta yhteisöpedagogilta sekä yhteisöllisistä projekteista teosta kirjoittavalta toimittajalta. Neljä henkilöä on kertonut, että ovat tottuneet itse olemaan yhteisöllisiä vetureita sosiaalisessa elämässään. Kaikki näin ilmaisseet toivoivat voivansa tässä kontekstissa olla mukana paineettomasti, että *”ei tarvitse itse olla aina se koollekutsuva voima --- että joskus voi esimerkiksi vaan ilmaantua paikalle ilman että on kauheasti tehnyt minkään eteen mitään.”*

Monella vastaajalla toistui myös kokemus siitä, että oma elämä on murroskohdassa. Tämä tilanne yllytti tarttumaan epätavalliseen kutsuun. Yksi osallistuja ilmaisi omista lähtökohdistaan seuraavasti:

Olen introvertti, ja ihmissuhde päättyi, niin huomasin että olen niin neljän seinän sisällä, että täytyy jotenkin tästä nähdä uusia asioita ja kokeilla... Sitten tuli tämä maili, ja sitten tästä tuli itselle ikään kuin koe, että osaanko tutustua. Kun tämä on fasilitoitua, niin tuli sellainen olo, että tämä voisi olla mulle luontaista tyylä, koska olen huono tutustumaan. Tämä voisi auttaa siinä, että tutustun uusiin ihmisiin.

Osallistujien ilmaisuissa on noussut esiin myös yhteiskunnallisia näkemyksiä syinä osallistua tähän kokeiluun. Eräs haastateltava totesi, että hänen mielestään Suomesta puuttuu joitain sosiaalisia rakenteita. Hän kaipaasi yhteiskuntaan *”uusia yksiköitä; yhteisöllistä toimintaa, joka tutkitusti tekee ihmisille hyvää.”* Toinen ilmaisi havaintonsa siitä, että uskonnot ovat menettäneet merkitystään, ja siksi uusien rituaalien keksiminen olisi kiinnostavaa – ja että Heimoprosessi vaikutti sopivalta alustalta lähteä sitä tekemään.

6.1.5 Heimojen muodostamisen vaiheet

Seuraavassa on listattu heimojen muodostamisen vaiheet, jotta lukija saisi paremman käsityksen heimojen toiminnasta. Tämä hahmotelma on luotu ensimmäisen heimon

perustamisen jälkeen, ja toiminut sen jälkeen runkona Heimoprosessin toiminnalle, joskin yksityiskohtia on muokattu matkan varrella.

1. Heimoon kootaan 8–15 ilmoittautunutta jäsentä, jotka äänestävät alustavasti siitä minkä tyylinen heimo halutaan perustaa. Ilmoittautuneille selvitetään etäpuheluissa mistä koko prosessissa on kyse mahdollisimman kattavasti. Alustava tutustuminen mahdollistetaan ja siihen kannustetaan.
2. Sovitaan päivämäärä perustamiskokoukselle ja järjestetään se. Perustamiskokouksen luonne ja toiminnalliset tai rituaaliset sisällöt päätetään äänestämällä. Perustamiskokouksen on tarkoitus aiheuttaa ainakin jonkinasteinen heimoutumisen impakti, joka pyritään saavuttamaan erityisen suunnittelun ja erilaisten epätavallisten kohtaamisen menetelmien avulla, jotka heimo valitsee itselleen luontevina.
3. Perustamiskokouksen myötä alkaa heimon tutustumis- ja yhteisöllistymisjakso, joka kestää 1–3 kuukautta. Jakson aikana järjestäjät toimivat aktiivisina fasilitoijina ja yhteisöllistäjinä sekä myös heimon puolittaisina jäseninä.
4. Pidetään organisoiva vuosikokous, jossa hahmotellaan tarkemmin heimon toimintaa ja jäsenien erilaisia rooleja. Organisoivan vuosikokouksen myötä heimo siirtyy itsenäisempään vaiheeseen. Heimo voi alkaa ottaa uusia jäseniä.
5. Ensimmäisen vuoden aikana heimo järjestää itsenäisesti heimokokouksia, tapaamisia ja muuta toimintaa, jota se on itselleen päättänyt. Järjestäjät tuottavat tässä vaiheessa kaikille heimoille erilaisia yhteisöllisiä prosesseja ja inspiraatiomateriaaleja sekä organisoivat tapahtumia ja vuorovaikutusta heimojen välille. Ensimmäisen vuoden aikana pidetään kerran kuukaudessa tai kahdessa kuukaudessa vielä järjestäjien kanssa yhteinen puhelu tai muu refleктоiva kokous.
6. Ensimmäisen vuoden jälkeen heimo tekee arvion omasta tilanteestaan ja saavutetusta yhteisöllistymisen ja heimoutumisen asteesta. Tämän perusteella arvioidaan se, että tahtooko heimo jatkaa olemassaoloaan sellaisenaan, uudistua esimerkiksi laajentumalla merkittävästi tai mahdollisesti lopettaa toimintansa.

Tässä kohtaa voi olla myös luontevaa, että osa heimosta jatkaa ja osa lopettaa tai perustaa uusia heimoja tai ilmaisee kiinnostuksensa kokeilla jäsenyyttä jossakin toisessa olemassa olevassa heimossa. Prosessin järjestäjät osallistuvat reflektiokokoukseen, mutta heimo järjestää sen.

7. Heimon jatkaessa olemassaoloaan järjestetään uusi organisoiva vuosikokous ja kehitetään lisää yhteisöllistä toimintaa.

6.2 Heimoprosessin suunnittelu ja fasilitointi

6.2.1 Suunnittelun tasot

Heimoprosessin toteutumiseen tarvittu yhteisösuunnittelu on ollut laajuudeltaan monitasoista ja käytännössä suuritöistä. Suunnittelun voi jakaa kolmeen tasoon:

Heimoprosessin visioiden ja käytännön tasoihin sekä heimoja koskevan yksityiskohtaisen suunnittelun tasoon. Seuraavassa listauksessa on esitelty muutamia esimerkkejä suunnittelun kohteista.

1. Heimoprosessin visioiden taso:
  - Mihin prosessi tähtää
    - yhteiskunnallisesti?
    - arvojen tasolla?
    - tutkimuksen kannalta?
  - Kuinka laajaksi toiminta voi (ja kannattaa) skaalata?
  - Mihin kaikkeen yhteisösuunnittelua voisi soveltaa?
2. Heimoprosessin käytännön kysymysten taso:
  - Mikä on heimojen optimikoko?
  - Mikä on paras heimojen alkuun saattamisen tapa:
    - vähitellen vai kohtaamista vasta kun koolla on tarpeeksi osallistujia?
    - kerätäänkö heimoa vielä siinä vaiheessa, kun tapaamiset ovat jo alkaneet?
  - Miten valitaan toisilleen sopivat henkilöt yksittäiseen heimoon?
  - Mikä on Heimoprosessin suunnittelijoiden/fasilitojien suhde heimoihin?
3. Heimojen yksityiskohtainen suunnittelu:
  - Kuinka paljon toimimme virtuaalisesti?
  - Millaiset digitaaliset alustat soveltuvat parhaiten tähän ryhmään?
  - Millaisia tarjoiluja tuomme kokouksiin, tapaamisiin ja juhliin?

6.2.2 Yhteisölliset sovellukset ja fasilitointi

Olemme luoneet Heimoprosessia varten useita rakenteita/toimintoja, joita kutsumme nimellä *yhteisöllinen sovellus*. Eräänä tällaisena esimerkkinä mainittakoon, että suunnittelimme mahdollisia kriisi- ja riitatilanteita varten paitsi toimenpiteitä, myös Heimoprosessin oman ”tuomioistuimen”, *Inhimillisyyden suojeluistuimen*. Idea pähkinänkuoressa on tarjota mahdollisille epäoikeudenmukaisuuden tai eripurien kokemusten käsittelylle turvallinen sosiaalinen ympäristö, osittain historiallisten ”kivikäräjien” tyyliin – tosin ilman tuomioiden langettamista. Toistaiseksi millekään erityiselle konfliktinkäsittelylle ei ole kuitenkaan ollut tarvetta. Itse asiassa heimojen toiminta on ollut niin sopuisaa, että olemme liittäneet *riitojen fasilitoinnin* osaksi heimojen käytettäväksi tarkoitettavia fasilitoinnin tilauslomakkeita (katso Liite 4. Heimion tilauslomake tutustumisjakson päätyttyä), jotta heimoilla olisi mahdollisuus vahvistua (hyvin hoidettujen) konfliktien tuomista positiivisista seurauksista.

Yhteisöjen fasilitoinnissa inhimillinen herkkyyks ja tunnetaidot ovat olennaisia kykyjä. Niiden kriittinen puuttuminen prosessin ohjauksesta saattaisi jopa estää yhteisön toteutumisen, varsinkin jos prosessia tukevat yhteisölliset rakenteet eivät ole vahvat. Sen vuoksi tällaisessa yhteisösuunnittelun projektissa voisi luontevasti olla mukana myös sosiaalipsykologian erityisosaaja tai yhteisöpedagogi. Heimoprosessin suhteen tämä ei ole ollut välttämättömän tarpeellista, sillä molemmilla järjestäjillä on runsaasti ymmärrystä psykologiasta sekä aiempaa kokemusta fasilitoinnista ja ryhmädynamiikan hienovaraisuuksista opintojen ja työkokemusten kautta.

Heimoprosessi pyrkii siihen, että se ei kuormita osallistujien elämää ylimääräisellä työllä eikä tuota muutenkaan tarpeetonta stressiä. Tarkoituksena on ollut – tietyllä tavalla keinotekoisista lähtökohdista huolimatta – suunnitella ja toteuttaa aitoa ja luonnollista yhteisöllisyyttä. Yksi merkittävimmistä tasapainotettavista asioista on siksi ollut fasilitoinnin ja vapaan yhteisöllisen olemisen suhde (katso Kuva 2.). Tämä on vaatinut paitsi rakenteellista uudelleenarviointia eri vaiheissa, myös jatkuvaa hienovaraisuutta käytännön tilanteissa. Osallistujien haastattelujen mukaan fasilitointi on onnistunut tässä varsin kiitettävästi. Eräs haastateltava ilmaisi asian välittömällä

tavalla: ”Mä oon tosi iloinen, että te ootte keksinyt tällaisen asian ja tehnyt sen, ja tää on mennyt tosi hienosti mun mielestä.”

6.2.3 Lomakkeet

Heimoprosessia suunnitellessa huomasimme, että demokraattista päätöksentekoa varten täytyy kehittää lomakkeita. Alusta lähtien pyrimme luomaan niistä paitsi käytännöllisiä, myös Heimoprosessin ideaa ja estetiikkaa ilmaisevia. Keskeisimmät äänestyslomakkeet ovat heimon suunnittelulomake ja heimon fasilitoinnin tilauslomake. Lisäksi laadimme ilmoittautumislomakkeen alustavaa prosessiin liittymistä varten.

Ilmoittautumislomakkeessa osallistuja kertoo paitsi olennaisimmat tiedot itsestään, myös syistä osallistua Heimoprosessiin, omista kiinnostuksen kohteistaan sekä erityisistä asioista, joita toivoo otettavan huomioon. Toiveita esitettiin muun muassa turvallisen tilan periaatteen puolesta ja siitä, ettei osallistujien sukupuolta oleteta. Heimonsuunnittelulomake tulee kunkin heimon jäsenen täytettäväksi heimon perustamiskokouksen alla, ja on lomakkeista laajin. Kysymykset kohdistuvat muun muassa heimon toivottuihin sävyihin ja tapaamisten tiheyteen. Kunkin itsenäisesti täyttämän lomakkeen pohjalta me järjestäjinä laskemme erilaisten vaihtoehtojen saamat äänet yhteen ja jaamme kaikille koosteen tuloksista. Fasilitoinnin tilauslomake (katso Liite 4. Heimonsuunnittelulomake tutustumisjakson päätyttyä) tulee heimon jäsenten täytettäväksi heimon itsenäisen olemassaolon alussa, *organisoivan vuosikokouksen* aikana tai pian sen jälkeen. Tilauslomakkeista fasilitoijat saavat käsityksen heimon jäsenten kiinnostuksesta ohjatun toiminnan sisältöihin ja määrään. Sekä suunnittelu- että tilauslomake on suunniteltu täytettäväksi vuosittain, jotta heimo voi muuntaa omia suuntautumisiansa halutessaan.

Haastatteluissa suurin osa sanoi suhtautuvansa varsin neutraalisti lomakkeisiin. Muutamat olivat kokeneet niiden täyttämisen vaivalloiseksi, mutta kaikki kokivat ne vähintäänkin välttämättömiksi, jotta heimon jäsenten tahdot tulisivat tasapuolisesti huomioiduksi. Muutama haastateltu henkilö ilmaisi lomakkeiden olleen heille henkilökohtaisesti tärkeitä. Erään haastatellun ilmaisu kuvasti koko suhtautumisen spektriä:

Ilmeisesti ne toimi hyvin, koska ne teki näkyväksi sitä millaisia toiveita ja odotuksia ihmisillä on, jotka on mukana. Mutta olihan se koominen määrä jotenkin yhtäkkiä, se oli hassua, mutta lopputulos vaikuttaa olevan hyvä... et mä oon ymmärtänytkin, että te ootte kehittäneet siitä ihan järkevää. Minulle henkilökohtaisesti teki tosi hyvää mieltä, että mitä mä oikeastaan haluan tästä.

6.2.4 Tutustuminen

Yksi olennaisimmista yhteisösuunnittelun linjanvedoista Heimoprosessissa oli *tutustumisen* ottaminen toiminnan keskiöön jatkuvana ja syvällisenä, sekä toiseen että itseen kohdistuvana prosessina. Hahmotimme tutustumisen yhteisön muodostumisen perustaksi. Päätimme, että tutustumista ei jätetä vain arkisen ja oletetun informaation vaihdon tasolle, vaan se rikastetaan erilaisilla kohtaamista syventävillä teoilla ja jopa *taiteellisen kokemisen* tavoilla, joiden tarkoitus on auttaa siirtymään pois tavanomaisuuksista ja tehdä kohtaamisesta jännittävämpi ja inspiroivampi prosessi. Ajatuksena pidimme sitä, että tutustumista sekä toisiin että itseen voidaan prosessoivalla tavalla jatkaa loputtomasti – sen sijaan että olettaisimme jossain vaiheessa jo tuntevamme itsemme ja toiset.

Hahmottelimme seuraavalla tavalla tämänkaltaisen tutustumisen hyötyjä ja päämääriä:

- Elämän kokeminen laajemmalla ja läsnä olevammalla tavalla
- Toisiin kohdistuvien ennakkoluulojen purkaminen
- Omien roolien ja maneerien ohittaminen ja uudistavuus
- Aarteiden ja seikkailujen löytäminen itsestä
- Vapautuneisuus
- Luottamuksen syntyminen syvällisemmällä tasolla
- Terapeuttiset hyödyt
- Merkityksen ja ilon kokemus
- Uusien kohtaamistekniikoiden oppiminen, joita voi käyttää myös muiden ihmisten kuin heimolaisten kanssa
- Oman luovuuden aktivoituminen arjessa

Tutustumista varten kehitimme yhteisöllisiä sovelluksia. Niissä on kyse mahdollisimman tavallisen ja luonnollisen yhteisöllisyyden rakenteiden aktivoinnista, mutta tavanomaisesta, kaoottisesta tapahtumisesta eroavalla, tarkoituksellisella ja demokraattista yhteisöllisyyttä tukevalla tavalla. Esimerkkinä kehitimme kahdenkeskisiä tutustumisia varten erityisiä tutustumisharjoitteita. Niiden idea on ehdottaa arkisesta elämästä poikkeavia tilanteita vauhdittamaan tutustumista. (Katso esimerkkinä Liite 3. Heimoprosessin tutustumisharjoite: Kauppareissu.) Tutustumisharjoitteista koeteltuja ovat muun muassa ohjattu kaupunkiseikkailu/aartenetsintä, samanaikaisesti tehtävä kasvien istuttaminen etänä sekä vastavuoroisten opetustuokioiden prosessi. Ilmaisimme osallistujille tutustumisharjoitteista muun muassa näin:

Ehkä muuten myös pointtina, että tämän – ja aika monen muunkin harjoitteen – tarkoitus on siirtää teitä pois mukavuusalueelta. Ollaan tajuttu, että tässä täytyy myös keksiä, miten vähän haastaa teitä, jotta tutustuminen voi tapahtua. Joitain tilanteita mitkä irtauttaa ihmistä siitä normaalista. Tarjoaa kokemuksen, jonka muistat vaikka viiden vuoden päästä tavatessasi sen henkilön.

Ensimmäisen tekemänsä tutustumisharjoituksensa jälkeen eräs osallistuja ilmaisi: ”Hyvä mieli jäi ja oltiin molemmat aika innoissamme tästä heimoilusta. Musta on tosi mielenkiintoista, miten nää kahdenkeskiset tutustumiset tulee vaikuttamaan heimoon! Tää on tosi kiehtovaa!” Toinen haastateltava kertoi harjoitteiden inspiroineen häntä suhtautumaan tutustumiseen uudella tavalla: ”Mä oon ollut jotenkin tosi inspiroitunut siitä ylipäättään silleen, että varmasti jos tulevaisuudessa joskus tutustuu uusiin ihmisiin niin tulee mietittyä sitten sitä että millä tavalla niihin tutustuu.” Osalle osallistujista kynnys heittäytyä leikkisään prosessiin, erityisesti tuntemattoman ihmisen kanssa, oli kuitenkin korkea. Tätä tilannetta helpottamaan kehitimme yhdessä osallistujien kanssa muutaman vaihtoehtoisen toimintamallin. Päätimme, että tutustumisharjoitteet voidaan toteuttaa alkuun kolmen henkilön kesken, jolloin tilanne saattaa olla kevyempi. Tarjouduimme myös toimimaan arpojin, jotta tutustuvien osallistujien ei tarvitse itse uskaltautua ehdottamaan tutustumisen tapaa. Nämä lisäykset auttoivat kaikkia pääsemään alkuun tutustumisissa.

Toisena esimerkkinä Heimoprosessia varten kehitetyistä tutustumisen sovelluksista on ABC-prosessi. Sen tarkoitus on madaltaa heimon jäsenten kynnystä ottaa toisiinsa yhteyttä standardoimalla muutamia tärkeiksi kokemiamme vuorovaikutusprosesseja. Avasimme tämän prosessin molemmille heimoille varta vasten WhatsApp:iin avatuissa ”ABC”-viestiketjuissa. Nämä työparini kehittämät, tutustumista ja ryhmäytymistä aiheuttamaan tarkoitetut vuorovaikutusmuodot ovat:

A) *Avunpyyntö*. 1. Jokainen heimon jäsen kysyy neuvoa tai pyytää apua jonkin konkreettisen tilanteen ratkaisemiseen omassa arkielämässään, johon kaikki vastaavat jotain. 2. Jokainen heimon jäsen kysyy apua tai neuvoa johonkin ihmissuhdeasiaan liittyen, johon kaikki vastaavat jotain. 3. Jokainen heimon jäsen kysyy neuvoa tai apua omaan elämäänsä tai yleisesti itseensä liittyen, johon kaikki vastaavat jotain.

B) *Jakaminen*. 1. Jokainen heimon jäsen jakaa yhden iloisen tai hauskan asian elämästään, jota muut kommentoivat. 2. Jokainen heimon jäsen jakaa yhden surullisen tai haastavan asian elämästään, jota muut kommentoivat. 3. Jokainen heimon jäsen jakaa yhden kiinnostavan tai inspiroivan asian, johon on törmännyt, jota kaikki kommentoivat jollain tapaa.

C) *Antaminen*: Jokainen heimon jäsen valitsee jonkin esineen tms. konkreettisen asian, jonka haluaa lahjoittaa jollekin toiselle heimon jäsenelle tai heimolle. Joku, joka tarvitsee kyseistä asiaa tai muuten kokee, että se voisi sopia itselle, ottaa lahjan vastaan.

Tutustumisten ohjattujen sisältöjen lisäksi yhteisösuunnittelua on kohdistettu tutustumisten määrään (tutustuvatko kaikki toisiinsa kahdestaan/kolmestaan ja kuinka monta kertaa?), tahtiin (pitkälti tästä riippuu tutustumisjakson kesto kunkin heimon kohdalla) ja syvyys (kuinka paljon osallistujia kannustetaan epämukavuusalueille, joissa tutustuminen on syvempää, ja toisaalta kuinka paljon suunnataan tutustuminen hauskanpitoon ja mukaviin kokemuksiin?).

6.2.5 Viikkopuhelut

Heimoprosessin luomista heimoelämän perustoiminnoista yksi tärkeimmistä on alusta lähtien ollut heimon viikkopuhelu. Tämä toiminto otettiin käyttöön aluksi ulkoisista syistä, sillä yleisten tilaisuuksien järjestäminen kävi lähes mahdottomaksi koronapandemian vuoksi, hyvin pian Heimoprosessin aktiivisen vaiheen käynnistyttyä helmi-maaliskuun vaihteessa 2020.

Valitsimme Skype-sovelluksen ryhmäpuhelut yhteydenpidon välineiksi. Teimme linjanvedon pitää puhelut pelkällä ääniyhteydellä, jotta kynnys osallistua olisi mahdollisimman matala. Maaliskuun puolesta välistä lähtien olemme järjestäneet kerran viikossa ryhmäpuhelun, jossa esittelemme ideaa Heimoprosessista kiinnostuneille henkilöille. Tässä tutkittujen, kahden ensimmäisen heimon kohdalla fasilitoimme samalla alustavaa tutustumista ja ryhmäyttämistä paikalle tulleiden henkilöiden välille. Ensimmäisen heimon perustamisen jälkeen sovimme heille oman puheluaikansa, samalla kun jatkoimme esittelypuheluiden järjestämistä uusille kiinnostuneille.

Monien ensimmäisen heimon osallistujien ilmaisuissa viikkopuhelut nousivat esille tärkeinä sosiaalisina tapahtumina, jopa henkireikinä. Tämä korostui erityisesti alkukeväällä, kun koronapandemia sulki ihmisiä eristyksiin. Yksi haastateltavista ilmaisi jopa, että etäkohtaamiset madalsivat hänen kynnystään lähteä Heimoprosessiin mukaan, koska ei kiireisenä ja uupuneena olisi jaksanut lähteä kaupungille tapaamisiin. Ensimmäisen heimon jäsenten haastatteluissa toistui näiden säännöllisten etäkohtaamisten merkitys sekä oman henkisen hyvinvoinnin että heimon ryhmäytymisen suhteen myös myöhemmin prosessissa.

Haastattelujen mukaan monelle osallistujalle oli merkittävä kokemus, että fasilitointimme ohjasi tutustumista lähtemään liikkeelle mieluummin yllättävästi kuin tavanomaisesti, että sen ei tarvitse alkaa ansioluettelomaisesta itsen esittelystä. Useissa ensimmäisen heimon jäsenten haastatteluissa toistui positiiviset kokemukset siitä, että luovuuteen rohkaisevan fasilitoinnin vuoksi ensivaikutelmat eivät perustuneet sosioekonomisiin statuksiin, eivätkä näköyhteyden pois jättämisen vuoksi myöskään muihin ulkoisiin seikkoihin. Erään haastateltavan sanoin: ”se oli tosi mullistava --- kun oltiin niitten puheluiden kautta yhteydessä --- ihmisten ulkonäöllä ja ulkomuodolla ja

millään ei ole mitään merkitystä, että juuri se ensikosketus oli jotenkin ihan täysin erilainen kuin koskaan ennen keidenkään kanssa.”

Moni haastateltava on toisaalta ilmaissut, että äänipuheluihin osallistuminen oli alussa haastavaa. Erityisesti vaikeutta on koettu toisten osallistujien äänten tunnistamisessa ennen kasvokkain tapaamista. Etätapaamisten teknisiä hankaluuksia myös muisteltiin, joskin se on ollut haastatelluille tuttua myös muista yhteyksistä. Moni on löytänyt etätapaamisista hyvänä puolena niissä mahdollistuvan joustavuuden ja rentouden; puheluissa on juteltu kuulokkeilla tai kaiuttimien kautta samalla kun on leivottu, ommeltu, istutettu kasveja, kävelty luonnossa ja ajettu autoa. Puhelujen yleisestä fasilitoinnista vain yksi haastateltu ilmaisi suoraan. Hänen sanoin:

Se toimi hyvin... Tietysti niin kuin tavallista on, että asiat lähtee rönsyilemään ja sitten joudutaan vähän palauttelemaan mutta mun mielestä te piditte tosi hyvin sitä kasassa sitä hommaa, että muistuttelitte että hei että meillä oli nyt tämä juttu ja tämä pitää nyt käydä läpi ja muuta, niin se meni oikein hyvin.

Toisen heimon suhteen puhelut eivät ole aiheuttaneet vastaavaa ryhmytymisen tunnetta kuin ensimmäisen heimon jäsenten kokemuksissa.¹⁴

Kesän aikana esitimme viikkopuheluihin jutustelujen ja asioista päättämisen lisäksi uusia toimintoja, kuten tutustumisten sopimista sekä keskustelua vaihtuvista teemoista. Ensimmäiset ehdotetut keskusteluteemat olivat: ”Kokemuksia yhteisöistä ja kaveriporukoista, mikä oli mahtavaa tai mikä meni pieleen?” sekä ”Voisiko lapsia/nuoria auttaa kohti välittävämpää yhteisöllisyyttä? Miten?”. Toistaiseksi teemakeskustelut eivät ole innostaneet heimon jäseniä. Viikkopuhelut ovat silti yhä käytössä molemmilla heimoilla.

6.2.6 Tapaamiset

Heimoprosessin alkuperäinen idea oli saada ihmisiä virtuaalisen yhteisöllisyyden etsimisen sijaan kohtaamaan toisiaan kasvokkain. Koronapandemia aiheutti kuitenkin suuria suunnitelman muutoksia tältä osin. Ensimmäiset muutamat kokoontumiset

---

¹⁴ Tästä tarkemmin luvussa 6.3.2.

Heimoprosessista kiinnostuneiden kesken pidettiin julkisen kirjaston ja yliopiston tarjoamissa ryhmätiloissa, mutta eduskunnan antamien suositusten ja rajoitusten vuoksi toiminta oli pian siirrettävä suurelta osin etänä tapahtuvaksi. Kuten edellisessä alaluvussa ilmaistiin, viikoittaisten puhelujen konsepti lähti kuitenkin toimimaan odotettua paremmin. Tahto tavata toisia heimon jäseniä oli osallistujilla kuitenkin suurta, joten pyrimme löytämään jonkinlaisia ratkaisuja tilanteeseen. Seuraavassa luvussa esiteltävä etämetsäretki oli yksi tällainen keksintö.

Ensimmäisen heimon osalta perustamiskokous oli ensimmäinen kerta, jolloin suurin osa osallistujista kohtasi toisensa. Kohtaaminen sovittiin luonnonläheiseen sijaintiin meren rannalle, johon kukin saapui omista suunnistaan. Tilaisuus aloitettiin katseyhteydessä, tutuksi tulleen ryhmäpuhelun kautta. Tilanteeseen kehitellyn prosessin edetessä siirryimme asteittain lähemmäs toisiamme, jättäen kuitenkin muutaman metrin turvavälit. Perustamiskokous kesti muutaman tunnin, ja siitä tuli osallistujille merkittävä kokemus. Osallistujat ovat kuvanneet kokemustaan seuraavin ilmaisin: *hyvin suunniteltu; voimakas; hieno; upea; maaginen; päräyttävä; ennenkokematon; uniikki*. Toisen heimon perustamiskokous oli tunnelmaltaan varsin erilainen: se oli rento ja kevyt piknik, jota sävytti toisaalta yhdistyskokouksen sävy.

Tasapaino rakenteellisemmän ja vapaamuotoisemmän toiminnan välillä¹⁵ tuntui myös tapaamisten jatkumossa tärkeältä ottaa huomioon – järjestäytynyttä kohtaamista olisi hyvä seurata huvittelevampi. Päätimme siksi ehdottaa heimoille Heimojuhlien järjestämisen perustamiskokouksen jälkeiseksi suunnaksi. Samalla sen suunnittelu, työnjako ja toteuttaminen – sekä tietenkin juhlat itsessään – toimisivat hyvinä ryhmäyttämisen prosesseina. Heimojuhlien pitopaikkaa miettiessä ensimmäisen heimon jäsen ehdotti, että siivoustyötä vastaan heimo voisi järjestää juhlat eräässä tanssistudiossa. Yhdessä järjestetyt ikkunanpesutalkoot jäivät monelle erityisen merkittäväksi muistoksi. Kokemus siitä, että sai olla hyödyksi, oli eräälle haastateltavalle itsessään arvokas positiivinen kokemus. Monelle se, että sai tuoda panoksensa heimon yhteisen hyvän eteen, tuntui vahvistavan tunnetta yhteenkuuluvuudesta ja heimon reaalisuudesta. Yhdessä tekeminen oli myös hyvä tapa

---

¹⁵ Katso Kuva 2.

tutustua toisiin, sekä keskustelujen että toiminnan kautta. Hyvien kokemusten siivittäminä päätimme ottaa talkoot tulevienkin heimojen tutustumisjaksolle suositelluksi heimotoiminnaksi.

Haastatteluissa nousi esiin kokemuksia siitä, että päätöksenteko tapaamisissa ja niiden sopimisessa on ollut usein hidasta ja hankalaa. Siihen Heimoprosessilta on toiminnan aikanakin toivottu helpottavia käytäntöjä tai sovelluksia. Vaikka olemme kokeneet, että keskusteleva päätöksenteko on kaikessa hitaudessaan ja edestakaisuudessaan nähdäksemme yhteisöllisyyteen kuuluvaa, jopa hyödyllistä toimintaa, aloimme tutkia mahdollisuuksia ratkaista joitakin yhteisiä asioita suoremmin. Olemme siksi ehdottaneet heimojen käyttöön erilaisia virtuaalisia sovelluksia, joista mainittiin luvussa 6.1.2. Ensimmäiselle heimolle ehdotimme lisäksi kokeiluun sellaista käytäntöä, että jokainen kokoukseen osallistuva esittäisi "heimoneuvostomaisen" kommentin tai ehdotuksen siitä, mitä juuri sillä kertaa olisi hyvä tapahtua tai tehdä. Ehdotimme, että kommentointi voisi tapahtua muutamaa päivää ennen kokousta ja tapahtua myös leikin tai eläytymisen näkökulmasta ja erilaisten heimoroolien kautta. Viestimme, että kokouksissa voisi (vaihdellen) olla kyse ”jostakin organisoidun suunnittelun, terapeutin ryhmäkeskustelun, liikunnallisen seikkailuoperaation tai vapaan hengailun väliltä. Eli voi siis ajatella ihan sitäkin, että mitä itse kaipaa, haluaa tai tarvitsee tällä hetkellä ja myös sitä mikä voisi olla heimolle hyväksi juuri nyt ja lisäksi sitäkin voisi kuunnella, että mitä joku toinen tai muut saattaisivat kaivata tai tarvita juuri nyt.”

6.2.7 Heimon jäsenten roolit

Ensimmäisen heimon edetessä kohti tutustumisjakson loppua esittelimme osallistujille ajatuksen siitä, että heimon jäsenillä voisi olla roolit. Jaoimme heille käsityksemme siitä, että heimoyhteisö tarvitsee sekä organisoitumisen toteuttamiseen että sosiaalisen ekosysteemin muodostumiseksi erilaisia rooleja. Roolit voivat liittyä käytännöllisiin vastuualueisiin, mutta osittain roolituksessa on kyse leikkisästä ja (toivottavasti) inspiroivasta rakenteesta. Tähän mennessä kokeiltuja heimorooleja ovat olleet muun muassa *organisoija*, *luonnonläheisyyden vaaliija*, *näkiä*, *terapeutti* ja *kirjuri*.

Hahmottelimme, että roolit voivat vaihtua esimerkiksi vuosittain tai useammankin, ja niihin ei tarvitse suhtautua muutenkaan jäykkinä asetelmina. Kerroimme heimon jäsenille, että ”*koska Heimoprosessi pyrkii tukemaan luonnollista yhteisöllisyyttä, voi olla luontevaa myös toimia ilman sovittuja rooleja ja luottaa ihmisten spontaaniin haluun olla aktiivisia. Heimo voi siis päättää luopua kokonaan selkeistä vastuurooleista ja antaa asioiden toteutua orgaanisesti ja spontaanisti.*” Lähtökohtaisesti pyrimme korostamaan, että roolit ovat heimolle mahdollisuuksia – eivät välttämättömyyksiä.

6.3 Heimouttaminen ja heimoutuminen

6.3.1 Heimouttamisen sovellukset

Lehtonen (1990, 26) on erotellut termit *yhteisöllistyminen* ja *yhteisöllistäminen*. Yhteisöllistyminen on elämän järjestämistä yhteisöllisyyden idean suuntaisesti, ja yhteisöllistäminen ryhmän ulkopuolelta tulevaa vaikutusta, jonka pyrkimys on aiheuttaa yhteisöllisyyteen järjestäytymistä. Lehtosen mukaan ”*spontaanista yhteisöllistymistä ja manipulatiivista, jäsenistön ulkopuolelta tapahtuvaa yhteisöllistämistä on käytännössä vaikeata erottaa toisistaan*” (1990, 246–251). Tässä tutkielmassa tutkimuskohteina on sekä yhteisöllistämisen idea ja toiminta että yhteisöllistymisen havainnointi. Käytän Heimoprosessin estetiikan hengessä termejä *heimouttaminen* ja *heimoutuminen* viitatessani jatkossa näihin prosesseihin. Joissain kohdissa käytän myös esimerkiksi kasvatusalalla paljon käytettyä termiä *ryhmäyttäminen*, jolla viitataan ryhmän yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistamiseen.

Heimoprosessin ideaa toteuttaessa oivalsimme, että kaksi asiaa täytyy suunnittelussa nostaa ylitse muiden: edellä mainittu heimon jäsenten keskinäinen tutustuminen sekä koko ryhmää koskeva heimoutuminen. Näiden suhde on myös koettu tärkeäksi; kummankaan liiallinen painotus johtaa prosessia sivuraiteille. Soveltavan taiteen näkökulmaan ja tietotaitoon pohjautuva suunnittelu on ollut merkittävässä roolissa molempien päämäärien saavuttamisessa. Yksi esimerkki tästä suunnittelusta oli *etämetsäretki*, joka toteutettiin ensimmäiselle osallistujien ryhmälle muutamaa viikkoa ennen heimon perustamista. Toteutimme heimouttavan luonto- ja taidekokemuksen siten, että kukin kävi omassa lähimetsässään kävelyllä ryhmäpuhelun aikana ja virittyi

itseksensä toisten yhteyteen, ohjauksen mukaisesti. Seuraavassa näyte retkeä varten annetusta ohjeistuksesta WhatsApp-viesteillä:

Tässä tätä kuljetusta jota ajateltiin että vois koettaa: 1. Joku musiikkikappale alkuvirityksenä (satie gymnopedie (?) tai omavalintainen) 2. Yhteistä hiljaisuutta ja kävelyä 10 - 15min 3. lausutaan yksittäisiä sanoja vuorotellen ulkoista ja sisäistä kokemista yhdistävinä havaintoina n.10 min 4. Lausutaan yksittäisiä lauseita vuorotellen, jotka voivat olla havaintoja luonnosta tai vaikkapa tulevan heimon maiseman luonnostelua n. 10min 5. kertomuksia/tarinoita omasta luontosuhteesta ja /tai tulevan heimon unelmointia/"näkemistä"/runoilua 6. Oman voimapaikan tai vain jonkin sopivalta tuntuvan paikan valitseminen 7. Oman heimomonumentin rakentaminen/valitseminen (harjoitustekona), jonka aikana keskustelu voi olla vapaampaa tai voidaan olla hiljaisuudessa jos tuntuu siltä. 8. Lopuksi puretaan kokemus ja vapaata keskustelua.

Voi esittää toiveita tai kommentteja!

Kuljetuksen tarkoituksena on siis ensisijaisesti koettaa virittää kävelijät arkisesta mielentilasta jollain tapaa herkempään tilaan, jossa sekä luontoa että yhteistä kokemusta voi lähestyä välittömämmin. Ja myös koettaa tällaista "ritualisointia" muistuttavaa rakennetta. Vuorottelujen ei tarte olla täysin tarkkoja eli voi skipata jonkun vuoron ja rytmi voi intuitiivisesti myös vaihdella ja hakeutua omaan uomaansa.

Olemme kehittäneet Heimoprosessin tarpeisiin jatkuvasti myös laajempia, koko ryhmää heimouttavia prosesseja. Yhtenä esimerkkinä voidaan mainita *Heimokirjaston* kokoamisen idea. Heimokirjasto toimii heimon jäsenille tärkeiden kirjojen, elokuvien tai äänilevyjen kokoelmana. Prosessi toimii yksinkertaisesti siten, että jokainen valitsee teoksen, jonka haluaa muille jakaa. Tästä jakamisesta voi syntyä esimerkiksi lukupiiri tai keskustelua. Heimokirjaston perustaminen toteutui toisen heimon osalta elokuussa 2020, ja herätti innostusta. Läheisesti tähän liittyvä teema on yhdessä koettujen viihde- ja taidekokemusten heimouttava vaikutus. Vielä toteutumattomana, pandemian erityisvaikutuksesta syntyneenä esimerkki-ideana tästä on elokuvan katsominen yhdessä mutta etänä, joko ääniyhteydessä tai vain synkronisoidusti.

Ravitsemuksen ja siihen liittyvien keskustelujen (kuten omien ruokakokemusten ja reseptien jakaminen) heimouttava vaikutus on ollut merkittävä teema Heimoprosessissa. Esimerkiksi molempien heimojen (perustamiskokousta seuraavat) *heimojuhlat* on järjestetty runsain pidoin, nyyttikestiperiaatteella. Lisäksi olemme järjestäneet toiselle heimolle yhteisen ruoanlaittoillan. Myös kehollisuuden tematiikka sekä merkitys

yhteisöllisyydessä ja tutustumisessa on ollut yksi tärkeistä oivalluksista yhteisösuunnittelussa. Olemme ehdottaneet tapaamisiin esimerkiksi vuorotellen tarjottuja niska- ja hartiahierontoja, joiden yhteydessä olisi luontevaa keskustella omista ajatuksistaan yleisesti kehollisuuteen tai omaan kehoon liittyen.

6.3.2 Heimoutumisen eteneminen

Ensimmäisen heimon ryhmäytyminen oli hyvin nopeaa – se alkoi tapahtua useiden haastateltujen mukaan jo ennen heimon varsinaista perustamista ja osallistujien kasvokkain tapaamista. Yhtenä kuvaavana todisteena tästä oli yhteisessä viestiketjussa ilmaistu kokemus erään osallistujan yllättäen jättäytyessä heimon toiminnasta:

Hei harmi kuulla ---. Huomaa miten nopeesti sitä ajattelee kaikki tässä olleet ihmiset nopeesti osaks prosessia, vaikei viel olla tavattu. Siistiä kuitenkin et kuuntelit ittees tän suhteen. Toivottavasti sun kevät sujuu olosuhteista huolimatta hyvin!

Ensimmäisen heimon suhteen asiat ovat edenneet varsin helposti, ja heimo toimii tällä hetkellä hyvin itsenäisesti ja vahvalla koheesiolla. Kuvaavasti, tätä kirjoittaessa heimo on pakkaamassa autoa ja lähdössä yhden heimon jäsenen mökille viettämään viikonloppua yhdessä.

Toisen heimon heimoutuminen ei ole edennyt ensimmäistä heimoa vastaavalla tavalla. Heimojen erilaisuudet heimoutumisen suhteen ovat olleet arvokasta tietoa ja oppimista tutkimuksen kannalta sekä meille fasilitoijina. Toisen heimon kohdalla koetut haasteet heimoutumisessa ovat toisaalta tarjonneet runsaasti aineksia Heimoprosessin kehittämiseksi, ja jäseniltä on tullut paljon hedelmällisiä ehdotuksia siihen.

Heikommasta alusta huolimatta jokainen toiseen heimoon osallistuja on ilmaissut halua pysyä heimossa ja kehittää sitä. Heimo on koettu vastaavalla tavalla arvokkaana asiana molemmissa heimoissa, mutta toinen heimo ei ole vielä päässyt nauttimaan sen realisoitumisesta ensimmäistä heimoa vastaavalla tavalla. Olemme keskustelleet asiasta heimon jäsenten kanssa sekä yhteisesti että kunkin osallistujan kanssa erikseen reflektiokeskusteluissa. Tilanteen selitykseksi on ehdotettu useita eri asioita ja ilmiöitä. Seuraavassa taulukossa esitetään joitain arveluja, joita me fasilitoijina ja toisaalta

osallistujat omalta puoleltaan ovat nähneet perusteltuina tilanteelle. Samalla nostetaan vertailuksi ensimmäisen heimon tilannetta.

	Ensimmäinen heimo	Toinen heimo
Heimon erityissävy:	Olo siitä, että ovat ensimmäisiä pioneereja, ryhmäytti heimoa.	Ei vastaavaa erityisoloa.
Heimon perustamisajankohdan konteksti:	Koronarajoitukset järkyttivät, mutta tuottivat yhteistä kokemusta. Uuden yhteisöllisen kontekstin mahdollisuus innosti.	Koronarajoituksiin oltiin jo totuttu ja kyllästytty.
Alustava suhtautuminen viikkopuheluihin:	Henkireikä tapaamisrajoitusten keskellä.	Kyllästyminen ryhmäpuheluihin töissä ja opiskeluissa.
Suhtautuminen koronarajoituksiin:	Varovaisuutta, mutta paljon halua tavata vaikka tiukoillakin varotoimenpiteillä.	Suurta varovaisuutta ja pelkoa tartunnan leviämisestä tapaamisissa.
Toimintakulttuuri viikkopuheluissa:	Mikrofonit lähtökohtaisesti auki; välittömän tunnelman luominen; luonteva päälle puhuminen; into tutustua toisiin.	Mikrofonit lähtökohtaisesti kiinni; varovaisuus ilmaista omia asioita; huoli toisten keskeyttämisestä; fasilitointiin tukeutuminen.
Toimintakulttuuri viestiketjuissa:	Aktiivisia impulsseja monelta; viesteihin vastattu lähtökohtaisesti nopeasti.	Osalta aktiivisia impulsseja; viesteihin vastattu lyhyesti tai ei lainkaan.

Taulukko 2: Heimoutumiseen vaikuttaneita tekijöitä heimoissa

Heimoissa on keskustelu yhteisöllisyydestä runsaasti. Moni on ilmaissut kokemusta siitä, kuinka vaikeaa on naapureihinkin tutustuminen, jos ei ole omaa lasta tai koiraa – tai jos ei tupakoi. Heimon jäsenten välille on myös syntynyt ystävyyskysymyksiä. Lisäksi heimon jäsenet ovat auttaneet toisiaan niin ihmissuhdeasioissa kuin käytännöllisissä tarpeissa. Myös tavarat ovat vaihtaneet omistajaa heimon sisällä.

Yhtenä tekijänä ryhmäytymisessä on usein jonkin epätavallisen tai poikkeuksellisen yhdessä kokeminen tai tekeminen. Monelle tämä kokemus on tuttua esimerkiksi armeijan olosuhteista tai seikkailevan matkustamisen kautta. Tätä tavoitellen laitoimme heimon jäsenet itse ideoimaan, millä tavalla perustamiskokous voisi olla ikimuistoinen.

Fasilitoijina ehdotimme heimolle jonkinlaisen rituaalisen prosessin mahdollisuutta. Heimon jäsenet ehdottivat rituaalisia elementtejä, joista me fasilitoijina koostimme draamallisen kuljetuksen. Yhtenä merkittävänä heimouttamisen tekona toteutettiin improvisoitu *heimovalan vannominen*. Tämän toiminnan hedelmällisyyden vahvistukseksi muutama osallistuja korosti myöhemmin tehdyissä haastatteluissa nimenomaan rituaalisuuden elementin tärkeyttä heimoutumisen kokemuksessaan.

Molempien heimojen osallistujat ovat poikkeuksetta muistelleet omia perustamiskokouksiaan lämmöllä, ja kokeneet sen olleen merkittävä virstanpylväs heimolle tai jopa, kuten eräs haastateltu sanoi, eräänlainen sinetti heimon synnylle. Eräs henkilö ilmaisi haastattelussa oman kokemuksensa seuraavalla tavalla:

Miten iso juttu se sitten olikin, vaikkei sitä tajunnukkaa, ni on juuri se että me ollaan niinku heimo ja se on tehty jonkin tietyn rituaalin kautta. Niin minulle se on ollut tosi vahva juttu silleen et mä pystyn luottaa siihen --- ettei mua vaikka yhtäkkiä potkita siitä pois.

Ensimmäisen heimon jäsenten ilmaisuissa on perustamiskokouksesta lähtien toistunut spontaanitkin ilon, tyytyväisyyden ja kiitollisuuden ilmaisut yhteisöllisyydestä, uusista läheisistä ihmisistä, vähentyneestä yksinäisyydestä ja merkityksellisuuden tunteesta. Koronapandemian sävyttämä kevät lisäsi yhteisöllisyyden tarvetta. Eräs haastateltava ilmaisi asian näin: ”*Prosessin alku oli todella merkittävää, koska koronan takia työt jäivät tauolle, niin oli jotain positiivista mitä odottaa.*” Koska heimon ryhmäytyminen lähti niin hyvin käyntiin, jäimme fasilitoijina ensimmäisessä viikkopuhelussa perustamiskokouksen jälkeen kokeeksi taustalle, jotta heimon jäsenet saisivat alkaa viritellä omia tapojansa sopia asioista ja suunnitella omalta osaltaan heimon toteutumista.

Heimoutumisen osalta yksi kiinnostavimmista tilanteista ilmeni muutama kuukausi ensimmäisen heimon perustamisen jälkeen. Ehdotimme heille heimon laajentamista esimerkiksi siten, että kukin hankkisi yhden jäsenen lisää. Ehdotus kumpusi siitä, että arvelimme, että silloista osallistujien määrää (6 jäsentä + fasilitoijat) hiukan suurempi kokoonpano voisi olla toimivampi, jos joku osallistujista sairastuu, muuttaa kauas tai muuten vain haluaa lähteä heimosta. Tämä ehdotus herätti monella osallistujalla välittömän ja kipakan ilmaisun, etteivät haluisi laajentumista vielä:

- *Löysin jotain, mikä on just mun. En haluaisi, että tuntuis että on esiliina.*
- *En etsisi samoista [tutuista]piireistä. Sitä on tottunut toteuttamaan samaa vanhaa.*
- *Mua pelottaa, että mua alkaa stressata, että mä oon sen viihtymisestä vastuussa.*

Vastaukset kielivät osaltaan siitä, kuinka tärkeäksi osallistujat heimoyhteisönsä kokivat. Samalla vastaukset vahvistivat käsitystämme, että heimojen yksi vahvuuksista on nimenomaan se, että se voi tarjota osallistujille mahdollisuuden luoda itseään uudella tavalla, riippumattomana oman elämän muista konteksteista.

Heimoprosessi on suunniteltu siten, että tutustumisjakso päättyy heimon *organisoivaan vuosikokoukseen*. Kokous toimii vedenjakajana tiiviisti fasilitoidulle alulle ja heimon itsenäisemmän olemassaololle. Kokouksessa on tarkoitus päättää muun muassa heimon vuositeemasta, jäsenten rooleista sekä tapaamisten rytmistä ja tavoista. Ensimmäinen heimo valitsi heinäkuussa pidetyssä organisoivassa vuosikokouksessaan nimekseen Alkuheimo. Kokouksessa heimo päätti myös muun muassa avata oman, rennompaan vuorovaikutukseen keskittyvän WhatsApp-ryhmän, ”Alku (höpinä)”-ketjun. Ketjussa alkoi pian yhteisen retken suunnittelu, vuoroviikoittaisten tapaamisten suunnittelu ja paikanvaraukset, tapahtumaehdotukset musiikkikeikoille ja näyttelyihin, tavaroiden lainaaminen, sekä osaamisen, huolien ja työasioiden jakaminen. Toisen heimon suhteen olemme osallistujien pyynnöstä pidentäneet tutustumisjaksoa, joten vastaavaa heimokokousta ei ole vielä järjestetty.

6.3.3 Osallistujien aktiivisuuden eroavaisuudet

Heimoprosessissa hankaluuksia on toisinaan tuottanut osallistujien ”*kirjava aktiivisuustaso*”, kuten eräs haastateltavista asian ilmaisi. Muutama osallistuja on kokenut huonoa omaatuntoa tai epäsynkroniaa oman vähäisen aktiivisuustason vuoksi, ja se on aiheuttanut myös sivuun- ja poisjäämistä heimon toiminnasta. Ensimmäinen tällainen tilanne syntyi tilanteessa, jossa ensimmäisen heimon viestintä ja toiminta alkoi tapahtua kiihtyvällä vauhdilla. Eräs osallistuja ilmaisi meille fasilitoijina, ettei hänellä vaikuta olevan vastaavalla tavalla aikaa ja energiaa heimon mukana toimimiseen. Ilmaisuihin herätti meidät siihen, että emme olleet tarpeeksi selvästi viestineet heimossa

mukana olon tavan, rytmin ja intensiteetin olevan (Heimoprosessin näkökulmasta) täysin kunkin päätettävissä, riippumatta muiden heimon jäsenten valinnoista.

Ilmaisimme kyseiselle henkilölle, että tahdomme ehdottomasti välttää sellaista suuntaa, että Heimoprosessissa olisi kyse jonkinlaisesta työ- tai taideprojektista, joka velvoittaa osallistumaan sen erilaisiin toimintoihin. Jokaisella osallistujalla on oma rytminsä ja elämäntilanteensa. Viestimme myös muille heimon jäsenille, että *”jos tahdotaan luoda aitoa yhteisöllisyyttä, niin täytyy olla myös oletuksena täysi vapaus ja oikeus osallistua kaikkeen juuri sen verran kuin se tuntuu itsestä hyvältä. Eli KAIKKI (jopa tutustumisjakson) tarjoamat prosessit ovat vain mahdollisuuksia – eivät velvoitteita. Mihinkään niistä ei välttämättä tarvitse osallistua ollakseen heimon arvostettu ja täysivaltainen jäsen sekä ollakseen mukana heimoprosessissa.”* Tästä huolimatta kaksi muuta jäsentä on jättänyt heimoelämän ainakin toistaiseksi sikseen vedoten muun elämän kiireisiin. Olemme linjanneet jatkoa ajatellen, että tutustumisjakson aikana jossain määrin aktiivinen osallistuminen on toivottavaa, jotta heimoutuminen lähtisi hyvin käyntiin, mutta sen jälkeen tilanne on hyvin erilainen, eikä pitkätkään passiivisuuden kaudet luultavasti häiritse heimon toimintaa millään tavalla.

Edellä mainitun (kriisi)tilanteen inspiroimina suunnittelimme myös yhteisöllisen sovelluksen (”Status-säätimet”) helpottamaan kunkin osallistujan aktiivisuustason avointa ilmaisua, ja viemään pelättyä tai todellista stigmaa passiivisuudelta. Useamman haastattelun mukaan tämä linjanveto aiheutti rentoutumista ja lisääntyntä paineettomuuden tunnetta osallistua heimon toimintaan. Eräs haastateltu ilmaisi, että Heimoprosessi on vaikuttanut hänen sosiaaliseen elämäänsä *”todella positiivisesti, ja että on myös tosi ihanaa se, että on vapaus valita siitä, että mihin jaksaa osallistua ja sitten voi myös itse järjestää, jos tuntuu siltä.”*

6.4 Heimoprosessin nykytilanne ja tulevaisuuden näkymät

Heimoprosessi on lähtenyt liikkeelle pitkälti suunnitelmien mukaan, ja kiinnostus sitä kohtaan vaikuttaa olevan vähintäänkin riittävää jatkon suhteen. Tavoitteemme on koota kolmas heimo viimeistään tammikuussa 2021, ja sen tavoiteltu koko on 30 henkilöä. Lisäksi toinen heimo on ilmaissut laajentumishaluja, joten olemme avanneet haun myös

siihen liittymiseen. Tulevaisuudessa heimoja saatetaan koota myös muun muassa esimerkiksi Suomeen muualta muuttaneiden ihmisten ryhmästä. Tämän tapaiselle ryhmälle on jo ollut runsaasti kysyntää. Olemme myös kiinnostuneita luomaan heimoja erilaisten erityistarpeiden tai -kiinnostusten pohjalta. Erään yhteyttä ottaneen henkilön kanssa aloimme suunnitella hänen virtuaalisen tuttavapiirinsä heimouttamista. Toisen kanssa olemme harkinneet yhteisöasumisesta kiinnostuneiden henkilöiden kokoamiseen tähtäävää heimoa, jolle Heimoprosessi voisi suunnitella ryhmäyttäviä, toisilleen sopivien asuinkumppanien etsimistä auttavia prosesseja.

Uutena asiana Heimoprosessiin on suunniteltu kaikille osallistujille yhteistä maaperää, *Juuriheimoa*. Sen ideana on taata kaikille mukaan tuleville välittömästi osallisuus laajasta heimosta, johon voi myös ”palata”, jos esimerkiksi oma heimo ei tunnu itselleen sopivalta ryhmältä. Se tulee näillä näkymin myös toimimaan pohjana niin sanotuille *seikkailijajäsenille*, jotka eivät syystä tai toisesta tahdo osallistua minkään yksittäisen heimon toimintaan. Seikkailijat voivat kuitenkin vierailla eri heimoissa, jos nämä ovat ilmaisseet halukkuutensa ottaa seikkailijoita toimintaansa mukaan.

Eräs alusta asti mukana ollut idea, jota Heimoprosessi pyrkii lähitulevaisuudessa kokeilemaan, on heimojen välinen vuorovaikutus. Uskomme, että Heimoprosessin yhteisöllistä kulttuuria rikastava potentiaali tulee esille viimeistään sitten, kun heimoja on useita ja niiden välille alkaa syntyä toimintaa. Olemme alustavasti suunnitelleet prosesseja, tapaamisia ja jopa festivaaleja heimojen kohtaamista varten. Jo tässä vaiheessa molemmat perustetut heimot odottavat ilmaisujensa mukaan innolla, milloin pääsevät tapaamaan toisiaan.

Heimoprosessin jatkotoiminnan vakauttamiseksi ja laajentumisen mahdollistamiseksi olemme seuraavaksi perustamassa yhteisösuunnittelua tutkivan ja toteuttavan yhdistyksen.

7 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa esitetään lyhyesti tutkimuksen tulokset. Ensin käsitellään tutkimustulosten odotuksia tämän työn kannalta. Erityisesti pohditaan toimintatutkimuksen suhdetta tutkimustulosten merkittävyyteen ja luotettavuuteen. Toisessa alaluvussa tehdään yhteenveto yhteisösuunnittelun kokeilun tutkimuslöydöistä ja niiden merkityksistä. Lopuksi tarkastellaan tutkimuksen panosta tutkimuskirjallisuuteen.

7.1 Tulosten laatu, riittävyys, merkittävyys ja luotettavuus

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on monia seikkoja, jotka vaikeuttavat tutkimuksen vakuuttavuuden ja uskottavuuden arvioimista. Esimerkiksi aineiston riittävä kattavuus on aina arvioitava tapauskohtaisesti. Pienikin laadullinen aineisto voi olla arvokas, sillä teoreettisen kehittelyn arvo nousee aineistoa vastaavaan rooliin tutkimusta arvioitaessa. (Eskola & Suoranta 2001, 60–62.) Pro gradu -tutkielmaksi tässä käytetyn aineiston määrä on varsin laaja sekä ajallisesti (puoli vuotta seuranta) että määrällisesti (haastatteluiden määrä yhdistettynä havaintoihin, itsereflektioon sekä viestiketjujen ja lomakkeiden kirjalliseen aineistoon). Aineiston rajausta on ollut haastavaa, ja jälkikäteen ajateltuna tarkennuksia sen suhteen olisi voinut tehdä enemmän. Toisaalta toteutettu kokeilu on itsessään ollut jatkuvassa muutoksessa oleva prosessi, jonka lisäksi arvaamattomat tapahtumat ovat johtaneet uusiin, kiinnostaviin löydöksiin ja näkökulmiin. Siten myös tutkimussuunnitelma on käynyt läpi monia vaiheita.

Nähdäkseni saturaatio- eli kylläntymispiste tälle tutkimukselle asetettujen tavoitteiden suhteen on saavutettu. Kylläntymisellä tarkoitetaan tilannetta, jossa tutkimuksen jatkaminen ei ratkaisevalla tavalla enää tuottaisi uutta tietoa. (Eskola & Suoranta 2001, 62–64.) Olen lisäksi pyrkinyt yhdistämään empiirisen aineiston ja toimintatutkimukseen kuuluvan itsereflektion laajoihin teoreettisiin viitekehyksiin. Tältä osin tutkimuksen tulokset voidaan nähdä toteuttavan kvalitatiivisen tutkimuksen keskeisiä tavoitteita.

Toimintatutkimuksen arviointikriteerit poikkeavat kvantitatiivisista tutkimuksista harvinaisen selvästi. Toimintatutkimuksessa tutkijan reflektiivinen keskustelu itsensä ja

osallistujien kanssa nousee olennaisemmaksi kuin tekniset luotettavuuskysymykset. On myös tärkeää muistaa, että toimintatutkimuksen tiedonintressi poikkeaa monesta muusta tutkimusperinteestä: sen tavoitteena on tuottaa osallistujille voimaantumista ja vapautumista. Tutkimustulosten esittämistä ja niiden luotettavuuden arvioinnin haastetta lisää se, että tutkimuksesta raportoitaessa yleisöjä on kaksi: tiedeyhteisö ja tutkimuksen kohdeyhteisö. (Eskola & Suoranta 2001, 222–224.) Tämä pätee vahvasti omaan työhöni: sekä tutkimuksen tekemisessä että tämän tutkielman kirjoittamisessa joudun ottamaan huomioon sekä tieteellisesti kriittisen akateemisen lukijakunnan että tutkimuskohteena olleen, henkilökohtaisesti sitoutuneen osallistujaryhmän. Lisäksi pyrin tutkielmassa huomiomaan myös työparini.

Tämän tutkimuksen kohdalla tulokset voidaan hahmottaa sekä intervention seurausten tarkastelulla että itse kokeilun ideaa ja prosessia arvioimalla. Tutkimus on kokeellinen ja toimintatutkimuksen perinteen mukaisesti interventionistinen, jonka vuoksi myös tulosten merkittävyyttä voi tässä tapauksessa arvioida usealla tavalla. Arvioinnin kohteisiin kuuluvat nähdäkseni tyypillisen empiristisen sosiologisen tutkimuksen sijaan:

- a) kehitelty yhteisösuunnittelun idea sekä sen lähtökohdat ja suunnitelmat,
- b) Heimoprosessi sosiaalisena innovaationa,
- c) havainnointijakson aikainen toiminta ja havainnot,
- d) osallistujien havainnoinnin ja haastattelujen tulokset sekä
- e) tutkimuksen pohjalta tehtävät johtopäätökset ja mahdollisten jatkotoimenpiteet.

Tämä arviointikriteerien laajennus on seurausta siitä, että tutkimus on lähtökohtaisesti ollut uusia maaperiä kartoittava metodologisesti ja ammatillisesti sekä innovaationa. Lisäksi tutkimuksen keskeinen tarkoitus on toimia (intervention itseisarvon lisäksi) keskustelua herättävänä esimerkkinä ja sosiologisenä kokeiluna, ei niinkään perinteisen empirisenä tiedonhankinnan prosessina.

Kuten toimintatutkimuksen suhteen, niin myöskään etnografisessa perinteessä ei tutkimustuloksia yleensä pyritä määrällistämään tai taulukoimaan, vaan ne esitetään lähinnä kuvailun ja selittämisen kautta (Eskola & Suoranta 2001, 105–106). Niin tässäkin työssä: analyysiosio itsessään sisältää tutkimuksen tuloksia, ja loppupohdinnoissa esitetään pidemmälle vietyjä tulkintoja teoreettiseen ajatteluun

yhdistettynä. Pyrin kuitenkin seuraavaksi tekemään tiivistetyn yhteenvedon olennaisiksi kokemistani tutkimuslöydöksistä.

7.2 Yhteenveto tutkimuksen tuloksista

Ensimmäinen alatutkimuskysymys (*”Millaisiin yksilöiden sosiaalsiin tarpeisiin tässä työssä esitellyn kokeilun kaltainen yhteisösuunnittelu voisi vastata?”*) on avoin ja sosiaalipsykologissävytteinen. Sen merkitys on kuitenkin olennainen sosiologisen yhteisösuunnittelun legitimoimisen kannalta: jos en olisi tutkimuksessani löytänyt viitteitä positiivista vaikutuksista suhteessa osallistujien tarpeisiin, voisi kenties oikeutetusti päätellä sen perustuneen toiveajatteluun. Toinen mahdollinen johtopäätös olisi ollut, että emme kyenneet toteuttaa sinällään mahdollisesti toimivaa ideaa käytännön kokeilussa.

Näin ei kuitenkaan ollut, sillä analyysini pohjalta mitään osallistujien ilmaisemia yksilöllisiä tarpeita ei jäänyt täyttämättä. Päinvastoin: löysin kysymykseen runsaasti vastauksia yhteisösuunnittelun kokeilun osallistujien ilmaisuista sekä havainnointijakson ajalta että haastatteluista. Heimoprosessi, ja vähintään jossain määrin myös sen taustalla oleva yhteisösuunnittelun idea, on analyysini mukaan onnistunut vastaamaan jossain määrin ainakin seuraaviin yksilöllisiin tarpeisiin:

- yhteisöllisyyden tunteen kaipuu
- turvallisen sosiaalisen vuorovaikutuksen tarve
- merkityksellisten kohtaamisten kaipuu
- inspiroivan yhteisöllisen toiminnan halu.

Toinen alatutkimuskysymys (*”Onko mielekästä nähdä sosiologit aktiivisina toimijoina tuottamassa tietoa, asiantuntemusta ja käytännön ehdotuksia yhteisösuunnittelun saralla?”*) on vahvasti tulkinnanvarainen. Mielekkyyden kriteereistä voidaan olla hyvin eri mieltä, eikä tämän tutkimuksen puitteissa ole ollut mahdollisuutta käsitellä aihetta kovinkaan syvästi tai laajasti. Viittaan mielekkyydellä tässä yhteydessä:

- a) sosiologin hyödyllisyyteen suhteessa yhteisösuunnittelun suunnitteluun ja käytännön toteuttamiseen,

- b) sosiologikoulutuksen hyödyllisyyteen yhteisösuunnittelun parissa työskentelemiseen ja
- c) yhteisösuunnittelun arvoon sosiologikoulutuksen ammatillisena tavoitteena.

Oman itserefleksioni ja osallistujien palautteen pohjalta esitän, että tutkimus on puoltanut mielekkyyttä vastauksena tutkimuskysymykseen. Olen kokenut, että sosiologikoulutukseni on valmentanut minua yhteisösuunnitteluun sekä teoreettisesti että käytännön tasolla, ja minusta on sosiologiksi kouluttautuneena ollut selkeää hyötyä kokeilulle. Lisäksi näen yhteisösuunnittelussa mielekkään ammatillisen mahdollisuuden sosiologille. Tuloksen luotettavuus on hyvin riippuvainen tämän tutkielman kirjallisesta annista, jossa olen parhaani mukaan pyrkinyt kuvailemaan ja perustelemaan sosiologin näkökulman ja sosiologisen mielikuvituksen arvoa ja käyttökelpoisuutta yhteisösuunnittelun saralla.

Päätutkimuskysymys (*”Millaisia mahdollisuuksia yhteisösuunnittelu tarjoaa yksilöille ja yhteiskunnalle?”*) on laaja ja retorinen. Se on silti luonteva kysymys, sillä tutkimuskohde on uusi ja tuntematon. Lisäksi sen määritelmässä ja paradigmassa on vahva käytännölliseen hyödyllisyyteen pyrkimisen vire, joten kysymys kohdistuu nähdäkseni mielekkäästi. Vastatakseni tähän kysymykseen olen esitellyt yhteisösuunnittelun mahdollisuuksiin liittyvää ajattelua, suunnitelmia ja ohjelmallisia näkemyksiä sekä esitellyt käytännön kokeilun kuvailun kautta sen toteuttamisen tuloksia. Seuraavassa listassa esitän löytämäni vastaukset kiteytetysti:

- Yhteisösuunnittelu voi tarjota yksilöille mahdollisuuksia täyttää yhteisöllisiä ja yksilöllisen ilmaisun tarpeitaan
- Yhteisösuunnittelu voi tuottaa lisää yhteisöllisyyttä ja vähentää yksinäisyyttä
- Yhteisösuunnittelun avulla voidaan suojata yhteisöä patologisten ja antisosiaalisten yhteisöllisten muotojen ei-toivotuilta vaikutuksilta
- Yhteisösuunnittelu voi tarjota uusia työpaikkoja eri alojen tekijöille, mukaan lukien sosiologeille.

Olennaisimpana tutkimustuloksena hahmotan, toimintatutkimuksen ensisijaisen tavoitteen mukaisesti, tutkimuksen kohdeyhteisön (kaksi Heimoprosessin luomaa pienryhmää, *heimoa*) voimaannuttamisen. Se on analyysin pohjalta toteutunut hyvin,

jopa toivottua paremmin. Osallistujat ovat kertomustensa ja havaintojeni perusteella kokeneet inspiraatiota, sosiaalista tukea ja yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä saaneet hyödyllisiä sosiaalisia ja itsekasvatuksellisia työkaluja käyttöönsä.

7.3 Panos tutkimuskirjallisuuteen

Tutkittava yhteisösuunnittelun kokeilu tuo keskusteluun yhteisöllisyydestä sekä uudenlaisen yhteisöyksikön että mahdollisesti tulevaisuudessa myös uudenlaisen yhteisöllisen rakenteen, jolla voi jopa olla yhteiskunnallista merkitystä. Tutkimukseni yksittäisesti merkittävin lisäys aiempaan yhteisöllisyyttä koskevaan kirjallisuuteen tulee luultavasti olemaan uuden merkityksen antaminen yhteisösuunnittelu-käsitteelle. Tutkimus liittyy myös vapaa-ajan yhteisöllisyyden tutkimukseen, ja luo uudenlaisen linkin yhteisöllistymisen ja yhteisöllistämisen ilmiöiden välille.

Tässä tutkielmassa esitetty pohdinta sosiologian riitaisuuden syistä ja pohjavireenä kulkenut ehdotus erilaisista teoreettis-asenteellis-poliittisista juoksuhaudoista luopumisesta herättävät toivottavasti keskustelua sosiologian piirissä, jos tämä työ vain onnistuu välttämään pro graduille tyypillisen, välittömän arkistoihin hautautumisen.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä luvussa viedään ajattelua pidemmälle aiemmin esitetyn analyysin ja tutkimustulosten pohjalta. Ensimmäisessä luvussa esitetään tutkijan omaa reflektiota tutkimusprosessin ajalta ja käsitellään sosiologin yhteiskunnallista roolia. Toisessa luvussa palataan teoreettisiin näkökulmiin, ja arvioidaan yhteisösuunnittelun kokeilua suhteessa sosiologisiin keskusteluihin. Kolmannessa luvussa pohditaan tutkimuksessa esiin nostettujen aiheiden mahdollisia jatkotutkimuksia.

8.1 Henkilökohtainen prosessi ja sosiologin rooli yhteiskunnassa

Sosiologille on nähdäkseni mielekästä palata aina uudelleen ”lähtöruutuun”, perustavien kysymysten pariin: Mikä on yhteiskuntamme tila tällä hetkellä? Miten se on muodostunut sellaiseksi? Ketkä ovat – ja mistä syistä – suunnanneet sitä? Voisimmeko muuttaa maailmaa paremmin voivaksi, toimivammaksi, oikeudenmukaisemmaksi? Sosiologian(kin) historia on kontingentti, eli asiat voisivat olla ratkaisevasti toisin kuin miten ne ovat päätyneet olemaan. Vaikka vaihtoehtoisten historioiden spekulatio sosiologian osalta voisi olla kiinnostava älyllinen hanke, en ole tässä siihen suuntaan pyrkinyt. ”Mitä jos olisi tapahtunut”-kysymysten sijaan olen kysynyt itseltäni ”mitä, jos tulevaisuudessa olisi”-tyyppisiä kysymyksiä. Tämä pro gradu -työ on seurausta tämänkaltaisesta pohdinnasta, jossa menneisyys otetaan huomioon, mutta sen ei anneta kahlita liikaa. Tulevaisuus nähdään vastaavasti avoimena, siihen voimme nyt vaikuttaa.

Tutustuessani opintojeni myötä sosiologian historiaan, löysin sieltä syvän ja katkeamattoman linjan yhteiskunnallisesti vastuuntuntoisesta ajattelusta. Monella sosiologilla tämä on johtanut esimerkiksi vähäosaisten olojen selvittämiseen ja raportointiin sekä niiden yhteiskunnallisten rakenteiden paljastamiseen, jotka aiheuttavat epätasa-arvoisuutta. Toki sosiologian piirissä on ollut myös tahoja, koulukuntia ja ajanjaksoja, joiden seurauksesta niin sanottu nojatuolisosiologia, eli käytännöstä irrallaan oleva ja enemmänkin spekulatiivinen ajattelu on vallannut alaa.

Päätin käyttää väistämättä suuritöisen pro gradu -työprosessin osallistuakseni yhteiskuntamme kehittämiseen ja uudelleen ajattelemiseen, ei pelkästään tarkkailemaan sitä. Tarjolla olevat mahdollisuudet olivat kuitenkin etäällä käytännöstä, ja keskittyivät suurelta osin jo olemassa olevien ilmiöiden tutkimiseen. Zetterbergin (1964) ehdottama, luvussa 2.2.3 esitelty, listaus käytännöllisen sosiologian tarjoamista ammatillisista rooleista sosiologeille vaikuttaa edelleen pitkälti olevan sosiologien sosiologiaa kohtaan harjoitetun sosiologisen mielikuvituksen maksimi. Aavistin, että sosiologin koulutuksen saaneena minulla voisi kuitenkin olla myös jotain sellaisia vaikuttamismahdollisuuksia, joita ei vielä ole – ainakaan laajalti – huomioitu. Mietin, voisiko sosiologi olla suunnittelemassa, tai jopa luomassa, jotain uutta. Hahmotin varsin pian, että aktiivinen kulttuurinen luominen on yksi tällainen sokea piste sosiologian suhteen.

Olen tahtonut tällä tutkimuksella vastata kysymykseen, voisiko sosiologi olla luova ja aktiivinen toimija yhteiskunnassamme, ja vaikuttaa rakentavasti yhteisölliseen elämään. Yhteisösuunnittelukokeilussa saamieni kokemusten perusteella sanoisin, että se vaikuttaa mahdolliselta. Durkheimin esittämä ”yhteiskunnallisen lääkärin” rooli voi nähdäkseni sopia sosiologille, toki tietyin varauksin ja tarkennuksin. Sosiologian koulutus tarjoaa erittäin kriittisen ja monipuolisen käsityksen yhteiskunnasta, yksityiskohtaisimmalta mikrotasolta laajoihin makrotason kokonaiskuviin asti, mikä tekee sosiologeista sosiaalisen elämän ammattilaisia. Toivon tämän työn tarjoavan uutta virikettä diskurssille sosiologian itsekäsityksestä. Toivoisin lisää keskustelua siitä, millaisia rooleja, tehtäviä ja jopa uramahdollisuuksia sosiologilla voisi olla. Uskon tämän aiheen olevan kiinnostavaa paitsi sosiologisille ”akateemisille heimoille” Suomessa, myös jossain määrin laajemmalle yleisölle – erityisesti, koska yhteisösuunnittelu aiheena voi hyvin olla kehittymässä nopeasti kasvavaksi ilmiöksi.

Merkittävässä roolissa lienee kuitenkin yhteistyö eri alojen toimijoiden kanssa. Tämän tutkimusprosessin aikana työparini taiteellinen näkemys ja näkökulma ovat merkittävästi rikastaneet omaa sosiologista mielikuvitustani. Laajan mittakaavan osalta se on esimerkiksi suunnannut pohdintaani ottamaan vakavammin huomioon yhteiskuntamme rakenteissa ja käytänteissä hahmotettavan esteettisen ulottuvuuden. Yksittäisissä tilanteissa taiteellisen näkökulman läsnäolo on aiheuttanut minussa oppimista esimerkiksi luovan ja hienovaraisen fasilitoinnin suhteen. Taiteellisen impulssin ansiosta koen myös ymmärtäväni aiempaa paremmin sellaisten intuitiivisesti – tai jopa impressionistisesti – sosiologiaa tekevien ajattelijoiden, kuten Simmel tai Maffesoli, työtä ja ideoita. Työprosessin kautta uskallan väittää astuneeni muutamia askeleita lähemmäs *bricoleurin* eli luovan tutkijan/ongelmanratkaisijan ideaalityyppiä.¹⁶ Olen tämän yhteisösuunnittelun aikana, nyt yli puolen vuoden kokemusten perusteella, tullut siihen tulokseen, että sosiologisen mielikuvituksen kannattaisikin yhdistyä luovan näkemyksen ja tekemisen kanssa, jotta sillä olisi paremmat mahdollisuudet muuttua ruohonjuuritasolta nousevaksi, yhteiskuntaa hedelmällisesti muovaavaksi voimaksi.

---

¹⁶ Katso: Heikkinen 2007, 198.

8.2 Heimoprosessi suhteessa sosiologiseen keskusteluun

Useat kuvailut, joita postmodernit teoreetikot ovat tehneet nykyisistä yhteisöllisyyden muodoista, osuvat jollain tavalla Heimoprosessin pyrkimyksiin tai sen tuottamiin yhteisöihin, heimoihin. Maffesoli (1995) uskoo orgaanisen solidaarisuuden olevan syntymässä. Orgaanisuudella hän viittaa suuntaukseen, joka *”enemminkin eletyllä kuin käsitteellistetyllä tavalla sitoo koko persoonan kotoiseen yhteisölliseen joukkoon (heimo, ryhmä, klaani, jne.), jossa ihminen voi panostaa läheisiin tekoihin tai ainakin töihin, joista on suoria seurauksia yhteisölle itselleen.”* Hän jatkaa, että *”juuri luova ei-minkään-tekeminen vahvistaa sinällään riittävää yhdessä olemista, joka ei kaipaa eikä hae erityisiä päämääriä oikeuttaakseen itsensä”*. (Maffesoli 1995, 56–58, Sulkunen 1995, 79) Tässä Maffesoli ymmärtääkseni kuvaa juuri sellaisia sävyjä, joita olemme pyrkineet luomaan Heimoprosessin kautta heimoihin. Keskeinen ero esimerkiksi edellä mainitun Maffesolin näkemyksen ja Heimoprosessin visioiden välillä on lähinnä se, että me emme usko tuon trendin tapahtuvan itsestään. Sen sijaan orgaanista solidaarisuutta voidaan nähdäkseni rakentaa, ja Heimoprosessi on eräs pyrkimys sitä kohti.

Maffesolia lukiessani tuli monesti mieleen, että hänen usein julistava sävynsä saattaakin olla pitkälti toiveajattelua. Hän todella *toivoisi* asioiden olevan kuten ilmaisee lietoessaan itsensä lähes profeetalliseen hurmukseen, ja pyrkiessään ajoittain jopa hätäisen oloisesti vakuuttamaan lukijan näkyjensä todenperäisyydestä. Tästä huolimatta olisi kenties väärin Maffesolia kohtaan sivuuttaa hänen alkuun saattamat impulssit. Nähdäkseni esitykset *uusheimoista* ja *dionyysisestä orgastisuudesta* voi nähdä tärkeinä avauksina ja ottaa ne sosiologisen mielikuvituksen tuottaman, näkemyksellisen aavistelemisen ilmauksina tosissaan. Lehtonen (1995, 53) toteaa sarkastiseen sävyyn, *”että jos Maffesoli olisi oikeassa, olisimme ensimmäistä kertaa ihmiskunnan historiassa siirtymässä heimoyhteiskuntaan ilman hierarkiaa ja yhteisön sisäistä eriarvoisuutta. Mikä vapauden visio! Kaikkien utopioiden äiti!”* Olen taipuvainen puoltamaan Lehtosen käsitystä Maffesolin utopian tämänhetkisestä tilasta hatarasti perusteltuna. Lehtonen kuitenkin jatkaa, että *”ei ole mahdotonta, että joskus päätyisimme Maffesolin imaginaariseen yhteisölliseen maailmaan. Toisaalta maailma – olipa se miten imaginaarinen tahansa – on imaginaarisuutensa huomioonottaen yllättävän vastustuskykyinen ja näyttää edellyttävän muuttuakseen muutakin kuin keskustelua tai*

ainakin vakuuttavampaa keskustelua.” Haluan uskoa, että tuo utopia voisi olla mahdollista. Lehtosta mukaillen se nähdäkseni vain vaatisi paljon tahtoa ja tekoja. Heimoprosessin kehittäminen edustaa sellaista yhteisöllistä suunnittelua ja kehittämämme heimot sellaista yhteisöllisen rakenteen mallia, jotka laajalti levitessään voisivat vähitellen alkaa todentaa unelmaa runsaasta ja sosiaalisesti kestävästä yhteisöllisyyden kulttuurista.

Tässä tutkimuksessa harjoitetun kokeellisen sosiologian suosion nousuun liittyen on luontevaa huomauttaa, että kokeilukulttuuri laajemmassakin mielessä on nousussa, sekä Suomessa että muualla maailmassa. Kokeilukulttuuriin liittyy usein kansalaisten osallistaminen päätöksenteon eri asteilla. Hankkeita, joissa kansalaisilta selvitetään tai joissa heille annetaan mahdollisuuksia kehittää palveluita avoimen datan perusteella, käynnistetään yhä enemmän.¹⁷ Heimoprosessin voi omalla tavallaan nähdä osallistuvan tähän kokeilukulttuuriin, vaikka kyseessä onkin luonteeltaan pienimuotoinen ja epävirallinen hanke.

Tässä tutkielmassa on käytetty kriittisen teorian esille nostamaa, itsereflektiivisyyden ja sosiaalisen aktiivisuuden sävyttämää tutkimustyyliä. Toimintatutkimuksen toteuttamisessa tulee väistämättä kohdanneeksi emansipatorisen tiedonintressin ja Habermasin edustaman näkökulman, eikä tämä tutkimus ole siitä poikkeus. Koen kriittisen teorian kuitenkin osittain ongelmallisena, erityisesti sen pakkomielteenomaisen viehätyksen nähdä valtarakenteet lähtökohtaisesti ongelmallisina. Tämä marxilainen perintö nähdäkseni yhä raskauttaa ja rajoittaa kriittisen teorian ja toimintatutkimuskäytännön edelleen kehittämistä. Tässä tutkimuksessa on pyritty hahmottelemaan sellaista sosiologista vaikuttamista, joka ei olisi (perinteisessä kriittisen teorian mielessä käsitettynä) sen enempää ”systemisten” kuin ”elämismaailmaan” liittyvien näkökulmien määrittelemää.

Habermasin teorioiden yksi heikkous onkin niiden taustalla olevan maailmankuvan dualistisuudessa, kuten Lehtonen (1990, 244–245) kriittisesti huomauttaa. Tämän keinotekoisien jaottelun Heimoprosessi pyrkii ylittämään. Se on suunniteltu toimijaksi,

---

¹⁷ Katso esim. Rask et al. (2012); Jäske & Ertio (2019); Annala et al. (2017); Hokkanen & Seppänen (2017).

joka ei (ainakaan suoranaisesti) pyri suuntamaan poliittista päätöksentekoa tai horjuttamaan vallalla olevia rakenteita. Se on ennemmin suunniteltu mahdollistamaan ja vahvistamaan ihmisten yhteenkuuluvuuden tunnetta, mutta myös yksilöllisyyden toteuttamisen moninaisia tapoja. Siten kokeilun taustalla olevan asenteen voi kenties ennemmin nähdä edustavan muun muassa Maffesolin ajamaa ”vitalistista” näkökulmaa, johon liittyy usko peruuttamattomalla tavoin ihmisyyteen kuuluvan elinvoimaisuuden olemassaoloon. Tähänastisten kokemusten osalta Heimoprosessi vaikuttaa pystyvän tuottamaan uudenlaisia olemisen, kokemisen ja toimimisen mahdollisuuksia sekä yksilö- että yhteisötasolla.

8.3 Jatkotutkimukset

Mahdollisuuksia tässä tutkielmassa käsiteltyjen aiheiden jatkotutkimukselle on valtavasti. Tutkielmassa on pohdittu joitain yhteisösuunnittelun mahdollisia ulottuvuuksia, mutta pohdinta on jäänyt väistämättä yleisten luonnehdintojen tasolle. Toiminta- ja tutkimuskenttää on tässä pyritty lähinnä osoittamaan. Olisi hyvin kiinnostavaa selvittää paitsi näiden ehdotusten käytännöllisiä toteuttamismahdollisuuksia, myös niissä piileviä ongelmallisuksia.

Tutkimusaineistossani on valtavasti materiaalia, jota ei ole voitu hyödyntää tässä tutkimuksessa. Näkisin, että siitä riittäisi aineksia lukuisiin erilaisiin sosiologisen tutkimuksen suuntiin. Olen joutunut jättämään muun muassa osallistujien keskinäisen vuorovaikutuksen lähes täysin huomiotta tässä tutkielmassa. Myös osallistujien ja suunnittelijoiden/järjestäjien/fasilitojien välisessä vuorovaikutuksessa sekä järjestäjien keskinäisessä yhteistyössä riittäisi tutkittavaa. Aineistostani, ja Heimoprosessin tulevan toiminnan seurannasta voisi myös hyvin tehdä selvityksiä siitä, millaisia toimenpiteitä yhteisön luominen, ylläpitäminen ja kehittäminen käytännössä vaatii.

Lehtonen (1990) on tarkkanäköisesti nostanut esiin yhteisöjen suhteen yhteiskunnan muihin tasoihin ja järjestelmiin. Tämä yhteiskuntapoliittinen näkökulma ansaitsisi enemmän huomiota kuin mitä siihen on tässä voitu antaa. Lisäksi voisi olla kiinnostavaa selvittää Heimoprosessia tarkemmin aatehistoriallisen analyysin avulla. Lehtonen huomauttaa, että ”*monet haluaisivat elää yhteisössä, mutta vain harvat elävät.* ---

Modernissa yhteiskunnassa ihmisten toiminta ei jäsenny vain heidän halujensa ja toiveidensa mukaan vaan heidän elämänsä ohjaavat ja rajoittavat yhteiskuntarakenteelliset tekijät”. (Lehtonen 1990, 13–14.) Tämä ajattelun linja nostaa esiin monia kysymyksiä: Mistä johtuu, että juuri tietyt henkilöt ovat löytäneet tiensä Heimoprosessiin? Mitkä laajemmat syyt ovat mahdollistaneet sen? Millaisia yhteiskunnallisia esteitä yhteisölliseen elämään osallistumiseen on?

Virtuaalinen viestintä muodostui kokeilun lähtökohtaisia suunnitelmia suuremmaksi tekijäksi. Päädyin silti jättämään virtuaalisen yhteisöllisyyden käsittelemisen sivuun tästä tutkielmasta, sillä hahmotin sen siirtävän tutkimuksen painopisteen tärkeämpien linjojen ulkopuolelle. Aihetta olisi kuitenkin kiinnostava tutkia jatkossa. Olemme Heimoprosessin suhteen myös harkinneet suurempaa keskittymistä virtuaalisiin prosesseihin ja etänä toteutettaviin yhteisöllisiin sovelluksiin., sillä kysyntä niille on suurta. Kenties seuraava tutkimukseni Heimoprosessista nostaa tätä puolta enemmän esiin.

Mills (2015) kehottaa sosiologeja yhdistämään yksityisen ja yhteiskunnallisen tason:

Muista, että yhteiskuntatieteellisten ongelmien riittävän muotoilun täytyy sisältää sekä henkilökohtaiset huolenaiheet että yhteiskunnalliset kysymykset, sekä yksilön elämäkerran että yhteiskunnan historian – ja koko niiden mutkikkaiden yhteyksien kirjon. Yksilön elämä ja yhteiskunnan rakentaminen tapahtuvat tässä kirjossa. Siinä on myös sosiologisen mielikuvituksen mahdollisuus vaikuttaa nykyiseen elämän laatuun. (Mills 2015, 258.)

Tulkitsen Millsin hahmotuksen mukaan, että tämän tutkimuksen kohteina olleet yksilölliset tarpeet edustavat myös laajempaa, yhteiskunnallista tarvetta. Siinä mielessä voisi muodostaa jatkotutkimuksia ajatellen hypoteesin, että yhteisösuunnittelu tässä tutkielmassa esitetyssä mielessä – ja kenties Heimoprosessi sen ilmentäjänä – voisi vastata myös yhteiskunnan rakenteellisempaan yhteisöllisyyden tarpeeseen.

Yhteisöjen lisäksi tässä esitettyä, ennakkoluulotonta uudelleen suunnittelua voisi kohdistaa myös muihin yhteiskunnallisiin ilmiöihin. Mitä kaikkea yhteiskunnassamme voitaisikaan kehittää paremmaksi sosiologisen ymmärryksen ohjaaman suunnittelun avulla?

LÄHTEET

- Alasuutari, Pertti (2007). *Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus*. Gaudeamus: Helsinki. 135–152.
- Allardt, Erik et al. (1992). ”Suomalaisen sosiologian historiasta”. Teoksessa Risto Alapuro et al. (toim.) *Suomalaisen sosiologian historia*. WSOY: Helsinki. 13–25.
- Anderson, Benedict (2017). *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Vastapaino: Tampere.
- Annala, Mikko et al. (2017). *Seuraavaksi menestyvät ne julkishallinnot, jotka jakavat valtaa ihmisille*. Demos Helsinki, Governance Innovation White Paper.
- Arminen, Ilkka & Simonen, Mika (2015). ”Kokeellisen sosiologian lupaus.” *Sosiologia* 3/2015. 201–203.
- Aro, Jari (2011). ”Yhteisöllisyys ja sosiaalinen side”. Teoksessa Seppo Kangaspunta (toim.) *Yksilöllinen yhteisöllisyys: avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen*. Tampere University Press: Tampere. 35–60.
- Bauman, Zygmunt (1997). *Sosiologinen ajattelu*. Vastapaino: Tampere.
- Becher, T. (1989). *Academic Tribes and Territories*. The Society for Research into Higher Education & Open University Press.
- Burawoy, Michael (2005). ”For Public Sociology.” *American sociological review*, 70. 4–28.
- Burawoy, Michael (2016). ”Sociology as a Vocation”. *Contemporary Sociology*, 45(4), 379–393.
- Calhoun, Craig (2005). ”The promise of public sociology”. *The British Journal of Sociology*. Vol 56, Issue 3. 355–363.
- Grönlund, Henrietta & Falk, Hanna (2016). ”Kolmas sektori ja yksinäisyyden vähentäminen”. Teoksessa Juho Saari (toim.): *Yksinäisten Suomi*. Gaudeamus: Helsinki.
- David, Randolph (2013). ”The Vocation of Sociology: Critical Engagement in the Public Realm.” *Global Dialogue*. Volume 3, Issue 3.
- Ellis, Carolyn (2009). *Revision: autoethnographic reflections on life and work*. Walnut Creek: Left Coast.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2001). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino: Tampere.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2007). ”Teemahaastattelu: opit ja opetukset”. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. PS-kustannus: Jyväskylä. 25–43.

Fox, Nick (2016). "Practical Sociology: Sociology graduates are ideally placed to solve our practical problems." *London School of Economics: Impact of Social Sciences Blog*. 1.8.2016. Luettu: 1.9.2020

Grönfors, Martti (2007). "Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä". Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. PS-kustannus: Jyväskylä. 151–167.

Grönlund, Henrietta & Falk, Hanna (2016). "Kolmas sektori ja yksinäisyyden vähentäminen". Teoksessa Juho Saari (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Gaudeamus: Helsinki. 253–272.

Habermas, Jürgen (1972). *Knowledge and Human Interests*. Heinemann: London.

Hadas, Miklós (2007). "Much Ado About Nothing? Remarks on Michael Burawoy's Presidential Address". *The American Sociologist*, 38. 309–322.

Hautamäki, Antti et al. (toim.) (2005) *Yhteisöllisyyden paluu*. Gaudeamus: Helsinki.

Habermas, Jürgen (1972). *Knowledge and Human Interests*. Heinemann: New York.

Hammersley, Martyn & Atkinson, Paul (2005). *Ethnography. Principles in practice*. Routledge: New York.

Heikkinen, Hannu (2007). "Toimintatutkimus – toiminnan ja ajattelun taitoa". Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. PS-kustannus: Jyväskylä.

Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva toim. (2006). *Uusi jako – Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Gaudeamus: Helsinki.

Hetherington, Kevin (1994). "The Contemporary Significance of Schmalenbach's Concept of the Bund". *The Sociological Review*. Volume 42, Issue 1. 1–25.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001) *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki University Press: Helsinki.

Hokka, Johanna (2016). "Illuusiot suomalaisen sosiologian kentällä". *Sosiologia* 3/2016. 239–257.

Hokkanen, L. & Seppänen, J. (2017). *Näyttöpohjaisuus ja kokeilut – kohti edistysellistä politiikkaa*. Sitra.

Holt-Lunstad, Julianne et al. (2015) "Loneliness and Social Isolation as Risk Factors for Mortality: A Meta-Analytic Review". *Perspectives on Psychological Science*. Volume 10, Issue 2. 227–237.

Jacobsen, Michael & Tester, Keith (2013). "Talking Sociology: An interview with Zygmunt Bauman on sociology, celebrity and critique". *Thesis Eleven*. 114(1). 103–113.

- Jäske, Maija & Ertiö, Titiana. (2019). "The democratic potential of civic applications". *Information Polity*. 24. 1–19.
- Kangaspunta, Seppo et al. (2011). "Epilogi: Yhteisyyden jatkumo". Teoksessa Seppo Kangaspunta (toim.). *Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen*. Tampere University Press: Tampere. 245–266.
- Kilpinen, Erkki (2000). *The Enormous Fly-Wheel of Society: Pragmatism's Habitual Conception of Action and Social Theory*. Helsingin yliopisto: Helsinki.
- Lehtonen, Heikki (1990). *Yhteisö*. Vastapaino: Tampere.
- Lehtonen, Heikki (1995). "Postmodernia yhteisöä etsimässä". *Niin & näin* 4/1995. 51–53.
- Lipset, S., & Ladd, E. (1972). "The Politics of American Sociologists". *American Journal of Sociology*, 78(1). 67–104.
- Luhtakallio, Eeva (2014). "Sosiologian tulevaisuus." *Sosiologia* 3/2014. 285–289.
- Luhtakallio, Eeva & Mustranta, Maria (2018). *Demokratia suomalaisessa lähiössä*. Into: Helsinki.
- Maffesoli, Michel (1993). *The Shadow of Dionysos. A Contribution to the Sociology of the Orgy*. State University of New York Press: New York.
- Maffesoli, Michel (1995). *Maaailman mieli. Yhteisöllisen tyylin muodoista*. Gaudeamus: Helsinki.
- Maffesoli, Michel (1996). *The Time of the Tribes. The Decline of Individualism in Mass Society*. Sage Publications: London.
- Mills, C. Wright (2015). *Sosiologinen mielikuvitus*. Gaudeamus: Helsinki.
- Nisbet, Robert (1962). "Sociology As An Art Form". *The Pacific Sociological Review*. Volume 5, Number 2. 67–74.
- Nisbet, Robert (1967). *The Sociological Tradition*. Heinemann: London.
- Näre, Leena (2015). "Sosiologian kaksi lupautta." *Sosiologia* 1/2015. 38–41.
- Putnam, Robert (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster: New York.
- Rask, Mikko et al. (2012). "Innovations in public engagement and participatory performance of the nations". *Science and Public Policy*, Volume 39, Issue 6, 2012. 710–721.
- Saastamoinen, Mikko (2011). "Intensiivistyvä yksilöllistyminen ja sosiaalisuuden muuttuvat muodot". Teoksessa Seppo Kangaspunta (toim.). *Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen*. Tampere University Press: Tampere. 61–91.
- Schulz, Markus (2016). "The Futures We Want." *Global Dialogue*. Volume 5, Issue 2.

Smith, Marc A. & Kollock, Peter (1999). *Communities in Cyberspace*. Routledge: London.

Spencer, Liz & Pahl, Ray (2006). *Rethinking Friendship – Hidden Solidarities Today*. Princeton University Press: Princeton.

Steele, Stephen & Breese, Jeffrey (2009). “An Introduction to Doing Sociology: Applied, Clinical and Public Sociology”. Teoksessa Jammie Price et al. (toim.) *Doing Sociology – Case Studies in Sociological Practice*. 1–6.

Sulkunen, Pekka (1995). “Orgioiden aika: Michel Maffesolin postmodernismi”. Teoksessa Keijo Rahkonen (toim.). *Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset*. Gaudeamus: Helsinki. 76–95.

Tuomi, Ilkka (2005). ”Yhteisöllisyyden paluu tietoyhteiskuntaan.” Teoksessa Antti Hautamäki et al. (toim.) *Yhteisöllisyyden paluu*. Gaudeamus: Helsinki. 132–162.

Turner, Jonathan (1998). *The structure of sociological theory*. Wadsworth: London.

Töttö, Pertti (1996). ”Émile Durkheim – kaikki on sosiaalista”. Teoksessa Jukka Gronow et al. (toim.) *Sosiologian klassikot*. Gaudeamus: Helsinki. 173–212.

Werfhorst, Herman (2019). “Are universities left-wing bastions? The political orientation of professors, professionals, and managers in Europe”. *The British Journal of Sociology*.

Wright, James D. (2009). “The Founding Fathers of Sociology: Francis Galton, Adolphe Quetelet, and Charles Booth: Or What Do People You Probably Never Heard of Have to Do with the Foundations of Sociology?” *Journal of Applied Social Science*, 3(2). 63–72.

Zetterberg, Hans (1964). “The Practical Use of Sociological Knowledge.” *Acta Sociologica* 7. 57–72.

Ylikoski, Petri (2015). ”Hyviä ja huonoja perusteita kokeelliselle sosiologialle”. *Sociologia* 3/2015. 204–221.

LEHDET

”Mistä löytyisi uusi Pekka Kuusi?” *Helsingin Sanomat* 1.9.2013.

”Uusiyhteisöllisyys on 2020-luvun suurin bisnes.” *Taloustutkimus.fi* 13.1.2020. Luettu 9.9.2020

”Yhteiskuntaa selitetään taskulaskimella – ennen siihen tarvittiin sosiologi.” *YLE.fi* 24.3.2017. Luettu 2.9.2020

LIITTEET

Liite 1. Heimoprosessin ensimmäinen mainosjuliste

**YHTEISÖSUUNNITTELU-
KOEILU KÄYNNISTYY
HELMIKUUSSA 2020**

Haluatko kokeilla elämää modernissa heimossa?

Jos tahdot löytää uusia ystäviä ja olet kiinnostunut kokeilemaan jotain uutta yhteisöllisellä saralla, tämä on sinua varten! Osallistuminen on ilmaista ja toiminta poliittisesti sekä uskonnollisesti riippumatonta. Prosessin etenemisestä tullaan tekemään sosiologinen gradututkimus.

**Kysy lisätietoja
ja ilmoittaudu:**

heimoprosessi@gmail.com

HEIMOPROSESSI.BLOGSPOT.COM

[MEETUP.COM/HEIMO-AN-EXPERIMENT-IN-COMMUNITY-BUILDING/](https://www.meetup.com/heimo-an-experiment-in-community-building/)

Liite 2. Heimoprosessin ensimmäinen esittelyteksti

Heimo-prosessi

Heimo-prosessi on yhteisösuunnittelun kokeilu, joka tutkii mahdollisuuksia organisoida ja suunnitella ihmisten välistä vuorovaikutusta ja yhteisöllisyyttä uudennlaisilla tavoilla. Tarkoituksena on muodostaa moderneja heimoja, jotka tuovat uudennlaisia yhteisöllisyyden ja sosiaalisen vuorovaikuttamisen elementtejä jäsentensä elämään. Tavoitteena ei ole muuttaa omaa elämää dramaattisesti, vaan tuoda hienovaraisella tavalla jotakin lisää omaan elämään.

Prosessin käynnistämää heimoa voi verrata perinteiseen sukuun ja oman heimon jäseniä sukulaisiin. Samalla tapaa kuin suku on usein ihmisen elämässä jossakin taustalla tuomassa turvaa sekä tarjoamassa apua ja läsnäoloa tarpeen vaatiessa, myös heimo voi muodostua jäsenilleen vastaavaksi tukiverkoksi.

Miten heimot käytännössä toimivat?

Heimojen perustoimintaa ovat erilaiset tapaamiset ja kokoukset sekä kasvokkain että virtuaalisesti. Jokainen heimo suunnittelee omaa toimintaansa myös itsenäisesti, mutta prosessin kehittäjien suositus on, että heimo järjestää heimokokouksen esimerkiksi kerran kuukaudessa ja pienimuotoisempia tapaamisia aina tarpeen vaatiessa. Heimokokous voi olla hyvin vapaamuotoinen ja tapahtua vaikkapa puistossa, metsässä tai yökerhossa myös siten, että heimon jäsenet ovat paikalla sovitusti, vaikka eivät välttämättä edes toistensa seurassa. Pienimuotoisemmilla heimotapaamisilla viitataan n. 2–7 heimojäsenen rentoihin tapaamisiin, jotka voivat toteutua kahvilassa, lenkillä tai vaikkapa jonkun kotona.

Tapaamisten rytmi voidaan sopia vaikka siten, että kukin heimolainen järjestää kerran kuussa heimotapaamisen ja kerran kuussa osallistuu sellaiseen. Sekä kokousten että tapaamisten olennaisimmat tarkoitukset ovat yhteisöllisyys sinänsä, läsnäolo ja syvälinen tutustuminen. Erityisesti myöhemmässä vaiheessa tapaamisilla voi olla myös muita sisältöjä ja päämääriä, jotka voivat olla heimon sisäisiä tai Heimoprosessin kehittäjien tarjoamia mahdollisuuksia.

Heimojen ja heimojäsenten vuorovaikutus voi tapahtua spontaanisti ja määrittelemättömällä tavalla ja/tai erilaisten inspiroivien ja kasvattavien leikkien kautta, joita Heimoprosessin hallinto kehittää heimoille virikkeeksi ja viihteeksi. Osa vuorovaikutuksesta voi olla myös hyvin käytännöllisen tarpeen määrittämää, vaikkapa vaihtokauppaa yhteisistä autokyydeistä lastenhoitoapuun tai pyörän korjaukseen. Heimot voivat järjestää matkoja, juhlia tai vaikkapa heimon omia rituaaleja. Olennaisena lähtökohtana on, että jokainen heimo suunnittelee oman toimintansa haluamallaan tavalla ja myös säätää demokraattisesti sen intensiteettiä ja fokusta. Tähän suunnitteluun tarjotaan prosessin kehittäjien toimesta erilaisia välineitä kuten lomakkeita, joiden avulla suunnittelu ja äänestäminen tapahtuu mahdollisimman kevyesti ja nopeasti.

Luettelo heimon mahdollisista hyödyistä, toimista ja tavoitteista:

- kokemus ja ajatus heimoon kuulumisesta
- yhteisöllinen tuki ja sosiaalinen aktiivisuus
- heimoystävyydet
- viihde- ja viriketoiminta (retket, matkat, illanvietot, juhlat ym.)
- käytännön apu (muutto, kuljetus, lastenhoito ym.)
- heimolaisten erilaisten taitojen ja kykyjen vaihtokauppa
- terapeutit hyödyt ja ihmisenä kasvaminen
- etäyhteisö (virtuaalinen läsnäolo)
- prosessin kehittäjien tarjoamat inspiroivat vuorovaikutusmenetelmät ja leikit sekä kasvattavat prosessit
- uudenlaisen elämisen mallin kehittäminen ja siihen osallistuminen
- Heimoprosessin isommat tilaisuudet, jotka yhdistävät kaikki heimoja
- et cetera...

Kyse on siis todellisesta yhteisöllisyydestä, mutta samalla viihteellisestä leikistä sekä jossain määrin myös kuin virallisesta rakenteesta, jonka vastine voisi olla yhdistys tai osuuskunta. Heimot voivat keskenään myös päättää perustaa esimerkiksi yhdistyksen, jos jonkinlaiseen viralliseen toimintaan on tarve. Tällöin heimo ei siis kuitenkaan muutu yhdistykseksi, vaan se on edelleen heimo, joka on sen lisäksi perustanut yhdistyksen.

Muiden päämääriensä lisäksi Heimoprosessi on periaatteellisuuden tasolla luotu edistämään hyvyyttä, oikeudenmukaisuutta ja rehellisyyttä sekä lisäämään rakkauden ja välittämisen määrää maailmassa ja toivomme kaikkien osallistujien virittyvän yhdessä tämän päämäärän mukaisella tavalla parhaansa mukaan.

Tervetuloa mukaan!

Liite 3. Heimoprosessin tutustumisharjoite: Kauppareissu

KAUPPAREISSU

“What I say is that, if a man really likes potatoes, he must be a pretty decent sort of fellow.”

---A.A. Milne (😊)

Harjoitteen ideana on jakaa jotakin hyvin arkista eli tavallinen ruokakaupassakäynnin prosessi. Samalla kuitenkin on pyrkimyksenä tarkastella itseään ja omia ostoksiaan uudennlaisella tavalla sekä pohtia miksi tekee kaupassa juuri tiettyjä valintoja.

Kauppareissu harjoite toteutetaan oletuksena etäyhteydessä, koska se tarjoaa oman rauhan tehdä ostoksiaan ja samalla mahdollisuuden keskustella toisen kanssa ostoksista. Harjoite voi olla kuitenkin hauska toteuttaa myös kasvokkain samassa kaupassa.

Kumpikin voi vuorotellen avata omaa ajatteluprosessiaan tuotteita valitessaan, ikään kuin ajatella ääneen sitä mikä normaalisti tapahtuu jo melkein automaationa. Ruokiin voi liittyä uskomuksia, tunteita, henkilökohtaista kehollisuutta, ideologioita, pelkoja, houkutusia tai vain sattumanvaraisia oloja ja mieltymyksiä. Kiinnostavaa voi olla myös muistella mitä on joskus aiemmin ostanut, mutta ei osta enää ja miksi. Kaiken edellisen tarkastelu ja jakaminen voi olla hauskaa ja tutustuttavaa sekä omaan itseensä että toiseen.

Harjoitteen voi toteuttaa joko vuorotellen tai yhtäaikaaisesti:

Yhtäaikaisuus voi tuoda päällekkäisyyttä tilanteeseen, mutta samalla se luo voimakkaammin tunteen siitä, että kaupassa ollaan yhdessä, molemmilla on jotakin käynnissä ja tilanne on dynaamisempi ja elävämpi.

Vuorottelu ei luo niin voimakkaasti yhteistä kaupparetkeä, mutta se tarjoaa mahdollisuuden keskittyä ja tutustua yhteen henkilöön kerrallaan intensiivisemmin ja myös analysoida valintoja rakentavammin ja rauhallisemmin. Ostelija voi esimerkiksi pysähtyä pohtimaan jotakin ja toinen on jo valmiiksi asettunut kuuntelijan rooliin. Vuorotellessa kauppareissu myös luultavasti muistuttaa enemmän omaa aitoa rutiininomaista kauppareissua, koska sen aikana voi keskittyä vain itseensä ja omiin valintoihinsa.

Ruoka ja siihen liittyvät valinnat voivat olla hyvin henkilökohtaisia ja jopa intiimejä. Kaikkea ei tarvitse eikä kannata jakaa ja avata, jos se ei tunnu hyvältä.

“I know the look of an apple that is roasting and sizzling on the hearth on a winter's evening, and I know the comfort that comes of eating it hot, along with some sugar and a drench of cream... I know how the nuts taken in conjunction with winter apples, cider, and doughnuts, make old people's tales and old jokes sound fresh and crisp and enchanting.”

— Mark Twain

Liite 4. Heimon tilauslomake tutustumisjakson päätyttyä

TILAUSLOMAKE HEIMOPROSESSILLE

Heimo ja sen jäsenet voivat hyötyä ja inspiroitua heimoprosessin tarjoamista erilaisista prosesseista, palveluista ja fasilitoinneista myös sen jälkeen, kun heimo on itsenäistynyt. Tällä tilauslomakkeella heimo äänestää siitä mitä se pääpiirteittäin tilaa ja toisaalta toivoo heimoprosessilta ensimmäisen vuotensa aikana. Kaikista tarjotuista asioista heimo kuitenkin päättää tarkemmin vielä erikseen siinä vaiheessa, kun se on ajankohtaista. Tällä lomakkeella heimoprosessi myös epäsuorasti ilmoittaa mitä palveluja se heimoille lähtökohtaisesti pyrkii tarjoamaan. Osaa kysymyksistä on luontevaa lähestyä henkilökohtaisena valintana ja osaa äänestämisenä koko heimon linjan suhteen.

Perustaso:

Heimoprosessin kuukausittainen uutiskirje/inspiraatiomaili:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Vuosianalyysi/konsultointi heimolle:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Passiiviset peruspalvelut:

Diplomatiapalvelut konfliktitilanteissa: 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Inhimillisyyden suojeleminen: 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Yleinen fasilitointiapu heimolle: 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Terapeuttinen apu henkilökohtaisesti: 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Valituspalvelu: 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Aloitelaatikko: 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Aktiivinen taso:

Heimouttavia leikkejä, rituaaleja ym. prosesseja:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

kerran viikossa

kerran kuussa

kerran kahdessa kuussa

neljästi vuodessa

kahdesti vuodessa

kerran vuodessa

Heimoprosessin viikoittainen uutiskirje/inspiraatiomaili:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Tutustumisprosesseja:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Ystävystymisprosesseja:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Tutustumiskonsultaatioita:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Ystävystymiskonsultaatioita:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Heimoutumiskonsultaatioita:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Inhimillistä kasvua aktivoivia prosesseja:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Sosiaalisten taitojen kehittäminen:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Tunnetaitojen kehittäminen:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Kehollisuustaitojen kehittäminen:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Liikunnalliset tilaisuudet:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Heimojen välisiä kohtaamisia:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Heimoprosessin pelillisyyssovelluksia:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Haasteita ja tehtäviä:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Yhteisötaiteellisia prosesseja:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Yhteisöpedagogisia prosesseja:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Fasilitoituja riitoja ja konflikteja:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Heimon suunnittelu/kehittäminen taideteoksena:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Seikkailuja, retkiä ja matkoja:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Heimon rituaalit eri vuodenaikoina -prosessi:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Perinnejuhlat heimoelämän osana -prosessi:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Sukulaissuhteiden generointi -prosessi:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Fasilitoituja kokoontumisia:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Heimon laajentumisfasilitointi:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Osallistuminen koko heimoprosessin juhliin, matkoihin ym juttuihin:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Superaktiivinen taso:

Heimoprosessin festivaalien järjestämiseen osallistuminen:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Heimoprosessin think tank-jäsenyys:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Heimon osallistuminen heimoprosessin kehittämiseen:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Henk.koht. kiinnostus osallistua heimoprosessin kehittämiseen:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Heimoprosessin erilaisten kehitystehtävien toteuttaminen heimona:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Heimoprosessin kehitystehtävien toteuttaminen henkilökohtaisesti:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Liite 5. Heimon jäsenen haastattelurunko

HEIMON JÄSENEEN HAASTATTELU

LÄHTÖKOHDAT:

Mistä alun perin kuultu prosessista?

Mikä sai sinut ottamaan yhteyttä ja osallistumaan?

Mitkä asiat olivat lähtökohtaisesti kiinnostavimpia?

Oliko sinulla epäilyjä tai pelkoja prosessin tai jonkin muun siihen liittyvän suhteen?

Miltä tämän prosessin idea sinusta kuulosti alussa?

KOKEMUKSET HEIMOSSA:

Alkuvaihe

Millaista oli tutustua toisiin etänä?

Toimiko briefing-puhelujen (esittely + tutustuminen) konsepti sinusta?

Miten koit lomakkeet ja niiden täyttämisen?

(1. heimolle: Miltä etämetsäretki tuntui?)

Perustamisvaihe

Millaisia kokemuksia sinulla on seuraavista tapahtumista:

- Perustamiskokous
- Heimojuhlat
- Organisoiva kokous
- Itsenäistymisprosessi
- muut tapahtumat / tapaamiset / kohtaamiset?

YLEISTÄ KOKEMUSTA:

Millaista yhteisöllistä taustaa sinulla on?

Oletko aiemmin törmännyt yhteisösuunnitteluun? Oletko aiemmin osallistunut johonkin prosessiin, jonka koet joltain osin vastaavaksi?

Mitkä asiat tässä prosessissa ovat erilaisia kuin siinä/niissä, johon/joihin olet aiemmin tutustunut?

Mitkä puolet tässä prosessissa vaikuttavat parhailta?

Entä mitkä asiat prosessissa eivät sinua kiinnosta tai tuntuvat vaikeilta tms.?

Millaisia muita kokemuksia, oloja tai ajatuksia tässä tehdystä yhteisösuunnittelusta on tullut tähän mennessä?

Olisiko sinulla vielä jotain palautetta tms., mitä haluaisit sanoa?

MUITA KYSYMYKSIÄ:

Miltä prosessi on yleisesti tuntunut?

Miten arvioisit prosessin vaikuttaneen seuraaviin asioihin:

- sosiaalinen elämä?
- arjessa jaksaminen?
- inspiraation / motivaation määrä?
- oppiminen?
- kasvaminen ihmisenä?

Oletko toiminut muissa yhteisöissä samanaikaisesti?

Millaisia kokemuksia suunnittelu / ohjaus / fasilitointi on tuonut kokemuksessasi:

- itsellesi?
- yhteisölle?

Miltä tulevaisuus Heimossa/Heimoprosessissa näyttää?